

ZBORNIK

ZA

UMETNOSTNO ZGODOVINO

ARCHIVES

D'HISTOIRE DE L'ART

4

IZDAJA

UMETNOSTNO ZGODOVINSKO DRUŠTVO

LJUBLJANI

„Zbornik za umetnostno zgodovino“ izhaja štirikrat na leto. — Urednika dr. Izidor Cankar in dr. Francè Mesesnel. — Naročnina (skupaj s članarino Umetnostno-zgodovinskega društva) 60 Din, za inozemstvo 70 Din na leto. — Upravništvo in uredništvo: Ljubljana, univerza.

VSEBINA 4. zvezka:

	Str.
Potočnikove risbe. (Izidor Cankar)	165
Srednjeveški rokopisi drž. licejske knjižnice v Ljubljani. (Milko Kos)	176
Zvonik Naše Ljube Gospe v Lescah. (Fran Avsec)	195
Umetnostno-zgodovinski zapiski. (Dr. Josip Mal)	198
Umetnostno-zgodovinsko društvo. — Varstvo spomenikov. — Bibliografija. — Književnost. — Razstave. — Razno.	
Umetnostni spomeniki Slovenije. (Kamnik). Dr. Francè Stelè	161

TABLE DES MATIÈRES:

	P.
Les dessins de Potočnik. (Izidor Cankar)	165
Les manuscrits du moyen âge dans la bibliothèque liceale, à Ljubljana. (Milko Kos)	176
La tour de l'église Notre-Dame de Lesce. (Fran Avsec)	195
Notes pour servir à l'histoire de l'art. (Dr. J. Mal)	198
Société d'histoire de l'art. — Sauvegarde des monuments historiques. — Bibliographie. — Littérature. — Expositions. — Divers.	
Les monuments artistiques en Slovénie (Kamnik). Dr. Francè Stelè	161

Archives d'histoire de l'Art paraissent 4 fois par an.
Abonnement d'un an 70 Din pour l'Etranger.

Jan. Potočnik, Risba.

Ljubljana, Nar. galerija.

Takozyv. Arat.

Napoli, Mus. Nazionale.

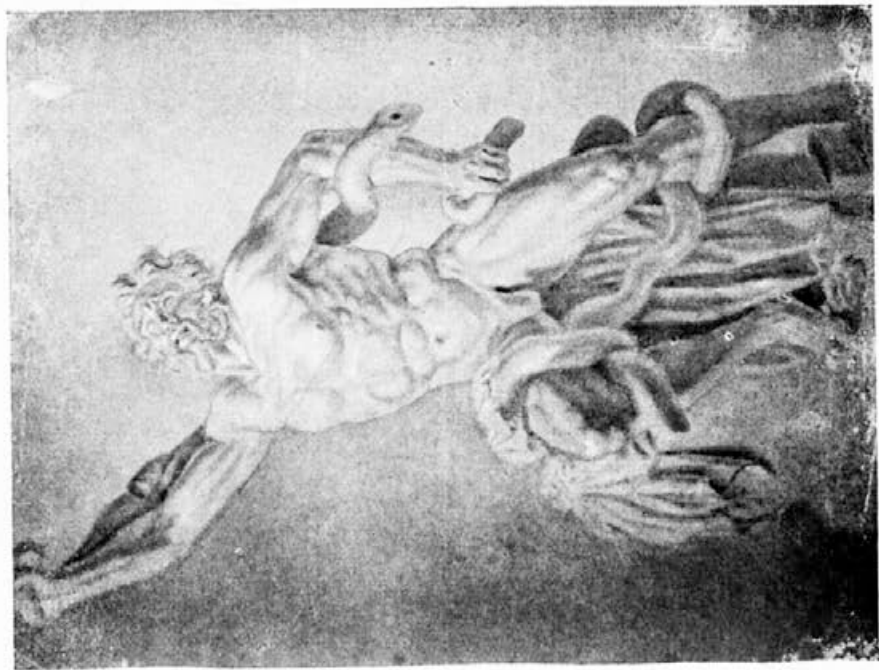
Jan. Potočnik, Risba.

Ljubljana, Nar. galerija.

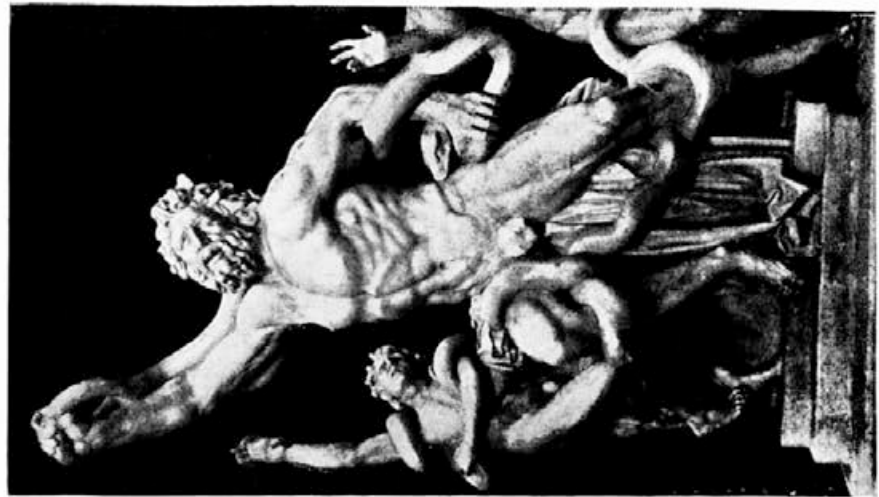

Caracalla.

Napoli, Mus. Nazionale.

Jan. Potočnik, Laokoon. Ljubljana, Nar. galerija.

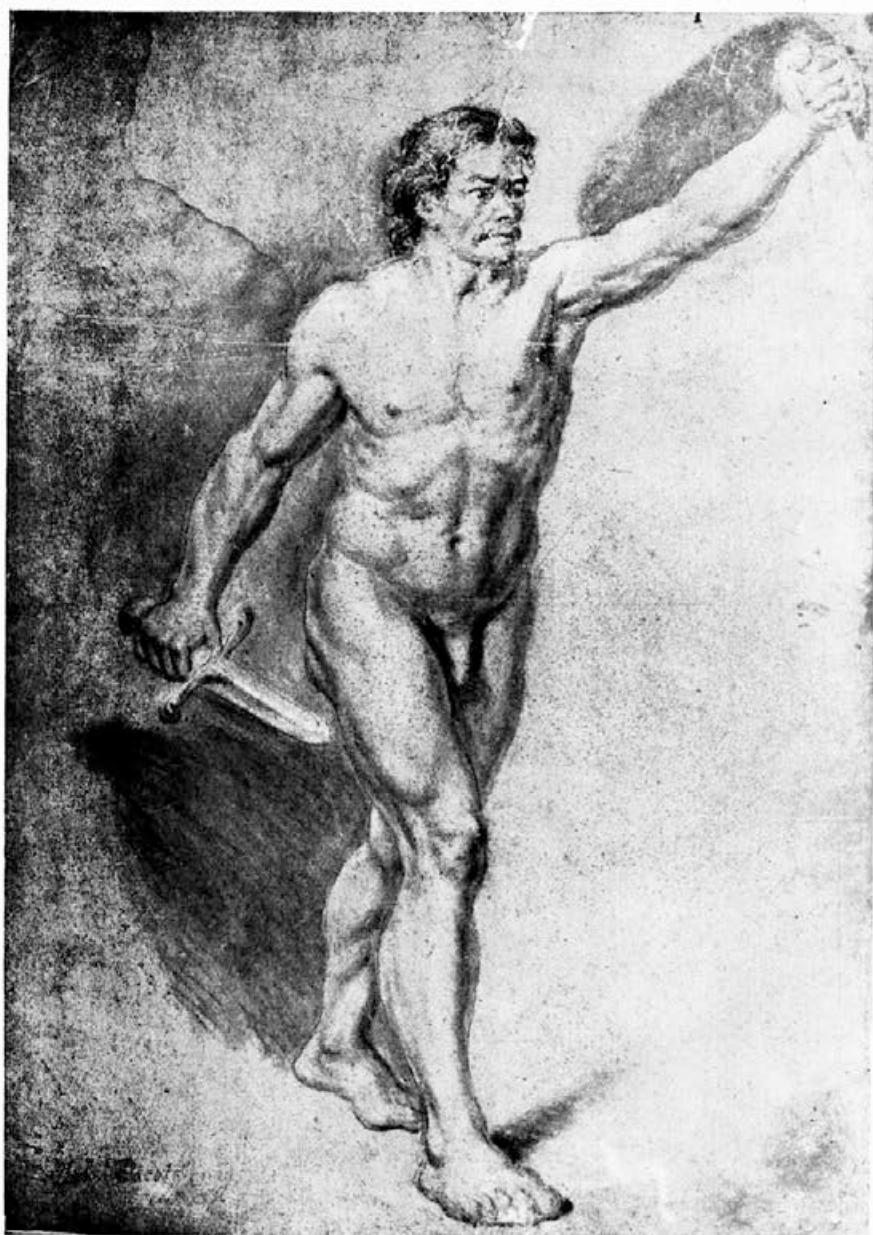

Laokoon. Rim, Vatikan.

Jan. Potočnik, Risba.

Ljubljana, Nar. galerija.

Jan. Potočnik, Risba.

Ljubljana, Nar. galerija.

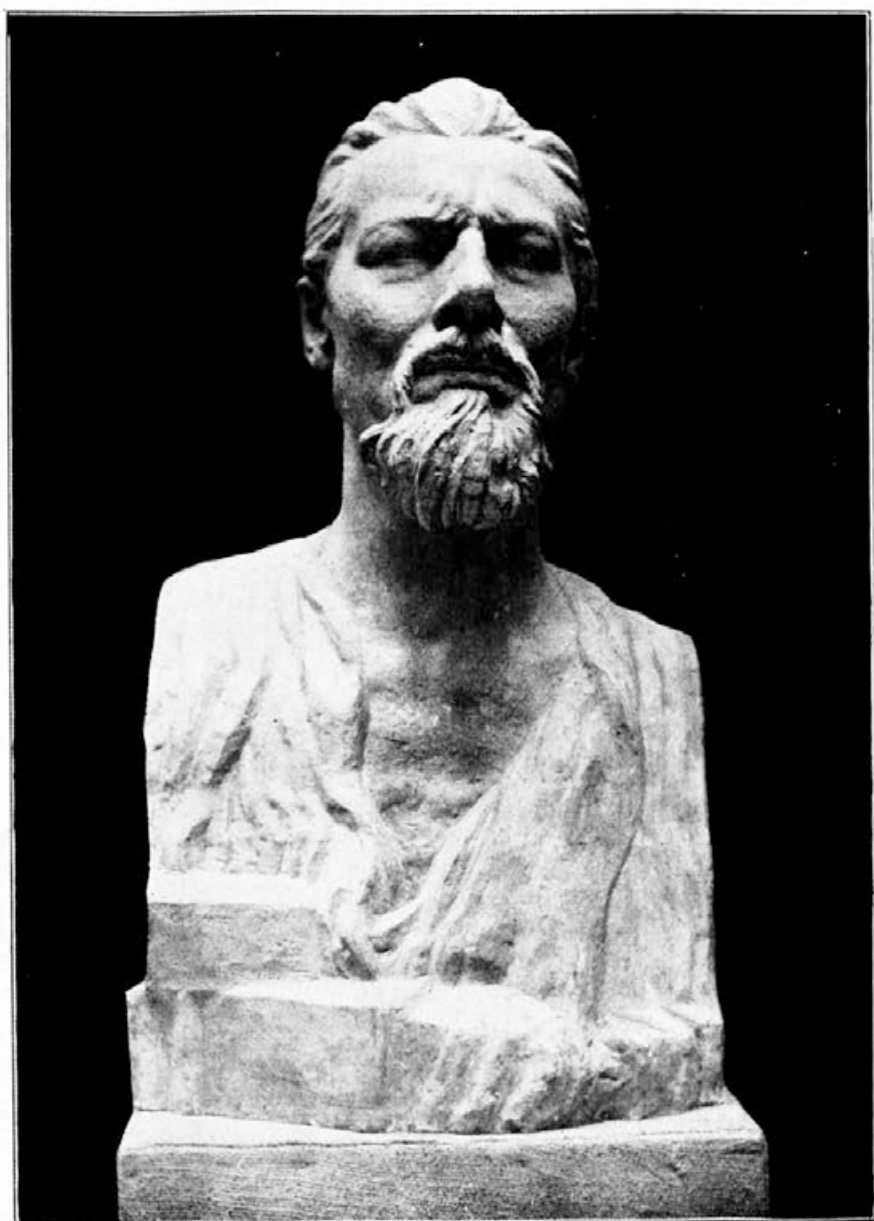

Jan. Polocnik, Studija za podobo Michelangela Zoisa.
(Ljubljana, Nar. galerija)

Jan. Polocnik, Podoba Michelangela Zoisa.
(Skrilje, last V. Favettija)

O. Španiel, Arhitekt J. Plečnik.

(Nova pridobitev Narodne galerije, last mestne občine ljubljanske.)

M. Stroy, Benečanka.
(Nova pridobitev Narodne galerije.)

ZBORNİK

ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO

LETNIK IV.

1924.

ŠTEV. 4.

Potočnikove risbe.

Les dessins de Potočnik.

En examinant les ouvrages de Potočnik au point de vue forme, l'auteur en arrive à conclure que ce sont là pour la plupart des copies de modèles étrangers, avec, dans le choix, une méthode visant à des buts pédagogiques, sans que, toutefois, des études d'après nature y fassent défaut. De là, il croit pouvoir induire que P. a dû quand même bénéficier d'une instruction artistique. Il est faux de soutenir, comme on l'a fait à diverses reprises, que le dessinateur a formé ses goûts dans l'Asile des sourds-muets de Vienne, puisque la création de cet Etablissement est postérieure à sa maturité. Tout porte à supposer qu'il a suivi les leçons de quelque peintre, à Ljubljana, où, après Quaglia, Jelovšek et Metzinger, la vie artistique se trouvait être assez développée (tout jeune encore, P. était entré dans le cercle de Žiga Cojz, célèbre ami des arts et Mécène) et où il y avait moyen d'apprendre la peinture.

II. Prva skupina Potočnikovih risb (št. 1—12) je izvršena po plastičnih vzorcih, večinoma po slavni antični kipih, kar je važno za rešitev vprašanja, kako in kje se je slikar šolal. Ti kipi so bili že tedaj, kakor so še danes, razpršeni po raznih umetnostnih zbirkah. Ali je torej slikar potoval in risal pred originali? Ali je delal v šoli, ki je imela zalogo plastičnih kopij, po katerih so se učenci vadili, in bi torej bilo resnično staro poročilo o Potočnikovem bivanju na akademiji? Značaj teh risb nam jasno odgovarja, kako so nastale.

Poleg risb, katerih vzorci so tako gotovi, da je vsak dvom nemogoč (Belvederski torso, Laokoon i. dr.), so v zbirki tudi take, da njih original ni absolutno neprerečen, ker se znatno oddaljujejo od kipa, po katerem naj bi bile nastale. Tako na pr. risba, ki sem jo označil zgoraj v seznamku kot posnetek po „Aratu“ iz napoljskega muzeja (gl. sl. 1. in 2.). Na prvi pogled je malo sorodnosti med plastičnim poprsjem in risbo: antični umetnik je upobil priletnega, a še vedno krepkega moža, le na temenu deloma

plešastega, z izredno močnim, mišičastim vratom, odločnim pregibom glave; Potočnikova risba predstavlja usehlega starca, popolnoma plešastega, s slabotno razgubanim čelom, upalimi lici, na sencih se prepletajo sklerotične žile, vrat je shujšan in žilast, usta brezzoba, pregib glave milo proseč, pogled skoraj beraški. Značaja kipa in risbe sta docela različna, toda Potočnik je vendar imel „Arata“ pred seboj, ko je risal, zakaj ta pregib glave in oči, ta nos, ta sistem gub na desnem licu, ta uhelj je mogel videti le na Aratovem poprsju. Ker je pa original spreminjal in namesto kodrov na sencih narisal starčevske žile, namesto pasice, ki visi vojščaku okrog vratu in preko prsi, upodobil par vzporedno tekočih kit, ki na nemogoč način segajo do prsnih bradavic, ker je čelo in levo lice samovoljno ter shematično razgubal, je gotovo, da ni imel niti originala, niti plastičnega posnetka po originalu pred seboj, ko je risal; „nesporazumljenja“ je mogoče razložiti le tako, da je Potočnik risal po risbi ali kaki drugi tuji reprodukciji „Arata“, ki je bila slikovito izdelana, tako da so posameznosti v njej izginjale in je nejasne podrobnosti morala dopolnjevati Potočnikova nezanesljiva domišljija. Zato je kipu in risbi skupen le glavni okvir, dočim se je vsebina spremenila in je dojem Potočnikove risbe prej moderen nego antičen.

Takih sprememb originala, ki torej niso samovoljne, marveč so slikarjevo dopolnilo njemu nejasne predloge, je opaziti na vseh risbah; poleg „Arata“ pa je zlasti zanimiva ona risba, ki sem jo v seznamku nazval Caracalla (sl. 3. in 4.). Tudi tu ni videti takoj, da gre za isto osebnost, zakaj energični, brezobzirni značaj Caracallov se je pod Potočnikovo roko docela predrugačil; namesto krvoločnega vladarja, kakršnega predstavlja antični kip, imamo na risbi milobnega sanjača s svetožalno nagnjeno glavo in zastrtim pogledom. Kljub temu ni mogoče dvomiti, da je Potočnik risal po prav tem kipu. Obe figuri imata goste kodraste lase, dve krepki gubi preko čela, zarezo med obrvmi, zarezi od nosu do kota ust, sedlasto globino pod močno spodnjo ustnico, le po spodnji čeljusti poraslo brado in neznatne brke. Da se je značaj iste osebe tako spremenil, je zopet pripisati predlogi, po kateri se je risar posredno seznanil s kipom, kakor je predloga tudi vzrok, da je Caracallova obleka na Potočnikovi risbi tako nejasna — saj tiči figura v njej kakor v vreči. Naša slika (sl. 4.) jasno kaže, da je pri kipu obleka speta na desni rami; grafik, po katerem je Potočnik potem risal, pa si ni izbral tega pogleda, pri katerem bi bil sestav obleke docela jasen, a bi se glava kazala le v profilu, marveč drugega, fron-

talnega, pri čemer pa se je desna rama pogledu skrila. Tako je moral Potočnik sam približno dopolnjevati prsi in obleko na desni strani figure, kar je storil zelo nespretno, dočim je sistem gub na levi rami vsaj v glavnem isti kakor na kipu. Torej zopet nespornozumljenje, ki zanesljivo pričuje, da Potočnik ni delal niti po antičnih originalih, niti po plastičnem posnetku originalov, marveč po tujih risbah.¹

Druga skupina (št. 13—21) obsega razen ženske glave (št. 13), ki je posneta po kaki sliki in je, sodim, iz Correggievega kroga, same akte; značaj teh risb naj pokaže sl. 7. (v seznamih št. 19). Tu ne gre za risbo, ki je nastala zaradi sebe ali kot priprava za kako določeno figuralno kompozicijo, marveč je figura v seji in pregibu izrazito šolska studija, ki naj pokaže obrise in mišičevje nog, mišičevje prsi in trebuha, eno iztegnjeno in eno upognjeno roko. Kljub temu jasno študijskemu značaju pa mislim, da tu nimamo opravka z risbo, ki je nastala v šolski delavnici po živem modelu, marveč zopet po risani ali reprodukcijski predlogi. Ta skupina se odlikuje po izredno lepih poziturah, po telesni skladnosti modelov, po natančni obdelavi. Na naši risbi (sl. 7.) teče svinčnik, s katerim je telo orisano, s popolno gotovostjo po papirju, niti enkrat ne zablodi, nikjer ni ne popravkov, ne kakega znaka nesigurnosti o formi udov. Pa to še ni odločilno, če gre za vprašanje, ali je risba nastala po živem modelu, čeprav je že ta tako ostra kontura telesa migljaj, da je risar imel tujo risbo pred seboj in ne človeka. Bolj zgovorna priča, da je to že nekako predelana modelna studija, ki ni več čisti, nespremenjeni posnetek po naravi, temveč idealiziran, absolutni umetnini se bližajoč akt, je odlično telo modela. Ta vitka postava z visokimi, a vendar močnimi

¹ Te risbe niso zanimive le za slovenskega umetnostnega zgodovinarja, marveč bi utegnile vzbuditi tudi pozornost klasičnega arheologa. Potočnikov Laokoon ne kaže vatikanske skupine v tistem restauriranem stanju, v katerem jo poznamo danes (prim. sl. 5. in 6.); tako je bila skupina restaurirana šele potem, ko se je po Napoleonovem ropu zopet vrnila v Rim, torej pozneje, nego so nastale Potočnikove risbe. Najbolj vidna restauracija na očetu je dvignjena in iztegnjena desnica z ovito kačo, kakor so jo večkrat dopolnjevali že od 16. stol. dalje (prim. Amelung, *Die Sculpturen des vatic. Museums*, Berlin, 1908, 181 ss.). Prav na tej roki pa je telo Potočnikove kače spredaj in zadaj odlomljeno, na njegovi risbi tudi ni kačje glave, ki grize Laokoono v bok, kar je zopet poznejše dopolnilo. Potočnikova reprodukcija Laokoonove skupine kaže torej to slavno skulpturo v še nedefinitivnem stanju restauracije in bi mogla biti dokument v še ne docela jasni zgodovini popravkov na Laokoonovem kipu.

nogami, široke prsi s podrobno studirano muskulaturo, atletske rame in krepke roke s členkovitimi prsti, ki so se pri desnici graciozno razpostavili, v razmerju do telesa drobna glava, ki je bila vzor pozne renesanse in zgodnjega baroka, idealno kodrasti lasje, ki spominjajo na antične kipe, in slednjič namesto topega, brezdušnega izraza, ki ga imajo navadno modeli, zamišljena otožnost ali potrnost v obličju, ki je docela v skladu s sejo in kretnjo telesa — vse to potrjuje misel, da risba ni nastala neposredno pred naravo. Odtod, iz pomanjkanja kontrole, ki jo omogoča le model, je razložiti tudi napake na risbi, tako na pr. levico, ki ima prekratko nadlektje in je na zunanji strani neorgansko konturirana s približno upognjeno, lahno valovito črto, kakor da je brez kolca. Kot o prvi skupini moramo torej tudi o tej reči, da ne obsega neposrednih Potočnikovih studij po naravi, marveč le posnetke tujih risb.

Drugače pa je z ostalimi risbami (v seznamu št. 22—37). Morda niso prav vsi listi te skupine nastali po naravi, kakor sem jih označil, a zdi se mi verjetno, da so tako nastali; o mnogih med njimi ne more biti dvoma, da so sad studija pred modelom, kakor na pr. sl. 8. (v seznamu št. 32). Ta bojevnik z visoko dvignjeno levico, ki je zamahnil z mečem in koraka proti desni, kakor da gre na nevidnega sovražnika, je šolarsko delo, studija iz slikarske delavnice, nastala pred živo naravo. To ni več oni stasiti mladenič z idealno lepimi udi, marveč krepak, a zavaljen in tem bolj konkreten mož. Risar je zaznamenoval najvažnejše mišice, ni pa opaziti one drobne, v svetlobi se topeče muskulature, ki smo jo videli na prejšnji risbi in ki jo je v resnični naravi le izjemoma najti. To je zdravo, a zelo vsakdanje telo, ki na njem ni idealne lepote. Obraz je skoraj sirov, nos mesnat in velik, brki redki, udje okorni, stopalo desne noge na pr. le preploščato, stoja in kretnja povprečna, ne izbrana. Tak more biti samo model. Na originalu je tudi razvidno, da risarjeva poteza ni več tako sigurna, kakor je bila na onih risbah, pri katerih je imel predlogo majhnih dimenzij pred sabo in je mogel mirno prerisavati črto za črto; sedaj mu kreda mnogokrat zaide, zariše napačno konturo in nato mu mora pomagati svinčnik, da pomoto popravi, tako na pr. na nogah, zlasti pa na dvignjeni levici, kjer je viden dvojni obris. To pot ni udobno prerisaval že izrisanega akta, marveč je stal pred velikim predmetom in se boril s formo, jo lovil, pa tudi mnogokrat zgrešil; zato so noge moža v primeri s truplom prekratke. Studija je nastala pred živim modelom, ki mu je slikar olajšal delo s tem, da mu je

zataknil levico zgoraj v zanko, kakor je storil tudi pri drugih aktih (na pr. sl. 10. v ZUZ 1924, št. 2), in ki je dobil v roke meč, a očitvidno na pamet, po spominu risan in zato zelo podoben leseni igrači dečkov. Če k vsemu temu prištejemo še dejstvo, da je med nekaterimi modeli opaziti sorodnost obličij in postav, ki kaže na istovetnost osebe, moramo reči, da so risbe nastale kot samostojne umetniške studije brez pomoči tujih predlog.

III. Potočnik je bil star 24 let, ko je izdelaval te risbe, zakaj ena med njimi (v seznamu št. 34) je označena z letnico 1776, in ob tem času ni več diletant ali samouk, marveč sistematično izobražen. Najslavnejše antike pozna, pozna Berninija, riše akte v vseh mogočih stojah in legah, znana so mu risarska sredstva in tehnika, pripravlja se na večja samostojna dela: ko riše akt, se zave, da bi ta kretinja mogla služiti svetniški sliki, in zapiše spodaj „Rochus“; drugič naleti na zanimivega orientalca, ga zelo vestno upodobi in ga krsti za sv. Luka. To je zadnji stadij priprav pred ono bogato in prebogato delavnostjo, s katero je izpolnjeno njegovo življenje po letu 1780. Potrebno je torej vedeti, kje in kako so te risbe nastale.

O Potočnikovem umetniškem šolanju imamo doslej dve domnevi: da se je izučil slikarstva na dunajski akademiji, dočim menijo drugi, da se je izobrazil v dunajski gluhonemnici. Obe domnevi sta že zelo stari. Prvi je oče Kukuljević-Sakcinski (1858—60), ki ponavlja tisto malo, kar je o Potočniku poročal Costa (1848), pristavlja približne letnice slikarjevega rojstva in smrti, našteva nekatera nova dela iz Ljubljane in Dola ter z vso gotovostjo trdi, da je Potočnik odšel v mladih letih na dunajsko akademijo. Na ta življenjepis se je naslonil Wurzbach (1872); deloma je dopolnil Kukuljevića, deloma prevzel njegovo poročilo in ga novelistično razširil. Wurzbach je prvi navedel natančen rojstni datum Potočnikov in njegov rojstni kraj, naštel je mnogo več Potočnikovih slik nego Kukuljević, zadel približno pravilno slikarjevo starost in smrtno leto; za slikarja se je zelo toplo zavzel in se iskreno pritoževal, da ga ni najti v nemških umetniških leksikih, čeprav je „pravi umetnik“. Kar se tiče šolanja, ponavlja Kukuljevićevo poročilo o dunajski akademiji, pristavlja, da je tja odšel po nasvetu Valentina Metzingerja, h kateremu da so starši dečka bili pripeljali, in da se je vrnil v Ljubljano l. 1780. Tako je iz prvotnega Kukuljevićevega poskusa, da razloži Potočnikove umetnosti, že nastala pragmatično zasnovana umetniška povest. Wurzbacha je prepisal Radics (1880), nato pa je novo pot pokazal Strahl (1884). On prvi navaja točen smrtni

datum slikarjev, ne omenja več akademije, pač pa poroča, da se je Potočnik vzgojil v dunajski gluhonemnici, kjer da se je komaj toliko naučil, da se je znal podpisati; ko se je vrnil v Ljubljano, da ga je poučeval Metzinger. Kakor je bila Kukuljeviću Potočnikova umetnost predobra, da bi ji ne podtaknil akademičnega temelja, tako je bila Strahlu preslaba, da bi slikarju prisodil akademično izobrazbo; povest o Metzingerjevem protektoratu je torej zasukal malo drugače — stari mojster je mlademu mutcu dal, kar se mu je moglo dati. Spričevalo kritičnega duha je, da je opustil verzijo o akademiji, a tudi gluhonemnice si ni sam izmislil. O Potočnikovem šolanju v dunajski gluhonemnici je moralo živeti na Kranjskem staro ustno izročilo, ki se je bilo ohranilo do Strahla, zakaj med korespondenco Freyer-Erberg, ki se hrani v arhivu ljubljanskega muzeja, je pismo, ki poroča o Potočniku isto, kar je pol stoletja pozneje pisal Strahl; tisto Erbergovo pismo se glasi:

Bester Freyer! Die Grottenpfeiler, die durch Ihre gefällige Bemühungen in der Gartengrotte werden aufgestekt werden, machen mir ein immer grösseres Vergnügen.

Ich habe zwar schon jüngst gedankt; ich kann mich aber nicht enthalten, Ihnen meinen Dank nochmals nachzutragen und bitte Sie das kleine Andenken von mir im Anbuge aus guten Gemüthe aufzunehmen; damit aber auch das Museum, und mit ihm mein Schwager Gr. Hohewart Ihnen dankbar sey; so schicke ich bey dieser Gelegenheit für das Museum zwei von einem in Andenken zu erhaltenden Krainer, bei der ersten Errichtung des Taubstummen Instituts in Wien gebildeten Mahler Potoschnig gemahlte auch im Andenken zu erhaltende Portraite der Kaiserin Maria Theresia, und des Kaisers Joseph. Es liegt mir sehr daran dass es Ihnen gut, und zu Ihrer Zufriedenheit ergehe!

Ihr wahre Freund

Erberg, m. p.

Lustall den 8ten July 1836.

beantwortet 9/9.

Razno pravljичno navlako je s Potočnikovega življenjepisa odpravil Steska (ZUZ 1924). Dokazal je, da slikar ni bil na dunajski akademiji, ker ga ni v seznamu učencev; da je zveza med Potočnikom in Metzingerjem kronološko nemogoča; da je Potočnik moral biti že pred 1780 v Ljubljani². Vzdržuje pa domnevo, da se je mladi

² Čeprav je gotovo, da je bil P. znatno pred tem letom v Ljubljani, se poročilo, da mu je že l. 1777. umrl v Ljubljani 9 let star sin, ne zdi verjetno. Gluhonemi Potočnik ni mogel imeti kot 16 leten deček sina. V smrtni matici tudi ni drugega rečeno, kot da je umrl Jacobus Pototschnig, pictoris filius, s čimer pa še ni izpričano, da mu je bil oče Janez Potočnik ali da je bil sploh slikar — umetnik.

gluhonemec izobrazil v dunajski gluhoemnici, ki da je bila prav tisti čas ustanovljena. Spričo popolne nejasnosti glede Potočnikove mladosti, v kateri se je moralo nekaj zgoditi, kar ga je, po naravi zapostavljenega, vendar usposobilo za slikarja, je bila ta domneva že po sebi sprejemljiva. Sedaj jo še potrjuje Erbergovo pismo, pisano le dve leti po Potočnikovi smrti, torej ob času, ko je bil med ljudmi, ki so se zanimali za usodo domače umetnosti, spomin na mojstra dovolj svež. In vendar je tudi ta domneva napačna, Erbergova trditev je prav tako samo poskus, da pojasni možnost umetnosti pri gluhoemnem Potočniku, kakor Kukuljevićevo poročilo o bivanju na akademiji.

Prva dunajska gluhoemnica³ bi bila mogla vzgojiti slikarja, kakršen je bil Potočnik; njena vzgoja je vodila učence izključno v „meščanske poklice“, v obrt in umetnost. Po cesarskem dekretu iz l. 1793., kateri je določil zavodu vzgojna načela, je imela direkcija preiskati, „za katero obrt ali umetnost“ je gojenec sposoben; po večletnem bivanju je zavod oddal učenca mojstru v nadaljnjo izobrazbo. Oslanjaje se na naravni dar gluhoemnih otrok, ki so tem bolj ostrih oči, čim bolj je top njih sluh, in tem spretnejši v risanju, čim bolj jim je zvezan jezik, je zavod smatral — in smatra še danes — risanje za važno plat vzgoje. Zato je bil kmalu opremljen z veliko risalnico in „bogato zbirko originalov“, t. j. risb, ki so jih učenci prerisavali, a jih je hkrati navajal k risanju po naravi. Nekateri gojenci so se v risanju odlično izurili, tako da jih je zavod mogel oddati kot slikarje ali modelatorje v c. kr. porcelansko tovarno, drugi so iz gluhoemnice prestopili na akademijo upodabljaljočih umetnosti. Učitelji so vodili gojence v belvedersko galerijo na ogleda, in če slišimo, da so se ohranili v zavodu portreti, izdelani od nekdanjih učencev, ki so se vzgojevali za slikarje, tako portret Jožefa II. ali Franca I., se nam vsiljuje spomin na Potočnikov portret Marije Terezije in Jožefa II., o katerih poroča Erberg v svojem pismu tesno ob trditvi, da je Potočnik bil gojenec dunajske gluhoemnice. Najnaravnejše bi bilo, da bi sprejeli staro poročilo in iskali začetkov Potočnikove umetnosti v onem zavodu, ko bi zoper to misel ne govorili nespodbilni dokazi.

Dunajsko gluhoemnico je ustanovil Jožef II. kot seregnt Marije Terezije l. 1779., ker se je dve leti poprej med obiskom v Parizu v enakem zavodu abbéja de l'Épéeja živo razvnel za to tedaj docela novo človekoljubno ustanovo. Tega leta je gluhoem-

³ Alexander Venus, Das k. k. Taubstummen-Institut in Wien. Wien, 1854.

nica, nastanjena v Bürgerspitalu, sprejela 6 dečkov in 6 deklet; po Erbergovih besedah („bei der ersten Errichtung des Taubstummen Instituts in Wien gebildeten Mahler Pototschnig“) bi smeli sklepati, da je Potočnik bil med prvimi gojenci, kar je pa napačno. Seznam najstarejših gojencev v današnji gluhonemnici sicer ni ohranjen,⁴ toda gotovo je, da je Potočnik že l. 1779. samostojen delavec na Kranjskem, saj je tedaj nastala slika sv. Jurija v Stožicah (sedaj v Društvu za kršč. umetnost); morda res dela samostojno že prej (Stele, Umet. spomeniki I, 80). Od tega časa moremo ne preredit slediti njegove slike, kar je bil Wurzbachu povod, da je izbral letnico 1780. za čas Potočnikove vrnitve z Dunaja v Ljubljano. Če bi hoteli postaviti podmeno, da so one slike deloma nastale v dunajski šolski delavnici in da jih je Potočnik prinesel ali pošiljal domov, jo podere način vzgojne organizacije v gluhonemnici. Po cesarskem dekretu iz l. 1793. se niso smeli sprejemati gojenci v zavod pred 7. letom in ne po 14. letu; v institutu so bivali 6—8 let, a redoma ne preko dvajsetega leta; Potočnik pa je bil ob ustanovitvi dunajske gluhonemnice star 27 let. In če bi si slednjič hoteli misliti, da so v štirih letih institutskega življenja, ki so pretekla pred objavo cesarskega dekreta, veljala v zavodu drugačna vzgojna pravila — kar se sedaj ne da več dognati, a ni izključeno — po katerih bi morda bilo možno sprejeti starejše gojence in torej tudi Potočnika, bi nepravilnost take domneve dokazale Potočnikove risbe.

Ena izmed teh risb je namreč, kakor sem že omenil, signirana in datirana z letnico 1776; to je edini list v zbirki, ki je datiran. Po svojem značaju spada med Potočnikove studije po modelu, torej v njegovo šolsko dobo, iz česar moramo sklepati, da so tudi drugi studijski listi, kakor risbe po plastikah in slikah, iz istega časa. Med vsemi 37 listi je samo eden neposredna priprava za kasneje izvršeno samostojno oljno sliko, to je risba za portret Michelangela Zoisa⁵ (sl. 9. in 10.). Predstavlja starega barona v zelo ne-reprezentativni opremi, s povezanim robcem na glavi, odpeto suk-

⁴ Seznam sega do l. 1791., a Potočnik se v njem ne omenja.

⁵ Ko smo o priliki zgodovinske razstave iskali starih slik pri zasebnih lastnikih, sem naletel pri g. Egonu Zoisu v Ljubljani na podobo Michelangela Zoisa, ki sem ga s pomočjo galerijske risbe agnosciral kot Potočnikovo delo. Toda ta portret, reproduciran v ZUZ 1924, št. 2, sl. 11., se ne krije popolnoma z risbo, je le nje varianta. Fotografijo po naši risbi izvršenega Potočnikovega portreta mi je prinesel dr. Fr. Mesesnel, ki je podobo videl pri družini g. Vinka Favettija v Skriljah (župnija Kamnje) na Vipavskem. Slika je prešla v last Favettijev kot hišni inventar od družine Pulini, h kateri jo je navodno prinesla hčerka Michelangela Zoisa, ki se je primožila v Pulinijevo hišo.

njo pod vratom, v domači obleki — portret, ki je prav po tem svojem zaničevanju vsake izlikanosti zunanjega pojava, po tej radikalni odpravi pompa, edinstven tedaj in dolgo dobo pozneje v našem slikarstvu in ki so mu predhodniki nekateri francoski portreti 18. stoletja, v katerih se tako javlja prva kretnja revolucionarnega meščanstva. Michelangelo Zois pa je umrl 27. avg. 1777. Ker je delo očitno izvršeno po modelu, je jasno, da je tudi ta risba nastala ob istem času kakor ostale; verjetno je, da je Žiga Zois, ki je že tedaj vodil vso očetovo trgovino, hotel ohraniti sliko začetnika družine Zoisov in utemeljitelja ogromnega družinskega premoženja. Stari baron je bil že bolehen, ko je dobil Potočnik nalogo, da ga portretira, in morda je vstal iz postelje ter se talis qualis predstavil slikarju.

Iz tega sledi glede Potočnikovega življenja dvoje: da je l. 1776. ali najkasneje v začetku l. 1777. že v Ljubljani, ker je tukaj slikal Zoisa, in da moramo razlago njegovega umetniškega šolanja s pomočjo dunajske gluhonemnice opustiti. (Erbergovo poročilo o Potočnikovem šolanju v tem zavodu je nastalo, domnevam, zato, ker so prav v tem času bile gluhonemnice v Avstriji zelo moderne in so se ustanovljale v mnogih mestih. Izobraženost gluhonemca je napotila Erberga, da je segel po domnevi, ki se je radi priljubljenosti gluhonemnic sama ponujala.) Tri leta pred ustanovitvijo dunajskega zavoda je Potočnik že predelal v risbi najbolj slavne umetniške vzorce, se vadil v risanju aktov in nastopal že tudi kot samostojen slikar, kakor dokazuje uprav Zoisov portret. Ni mi znano, da bi bil kdaj bolje risal, nego je risal l. 1776.; studija za Zoisa je tudi absolutno, ne le v primeri s kasnejšim Potočnikovim delom, tako dobra, da ji bo med slikarjevo zapuščino komaj kaj enakovrednega najti. Ta čas je Potočnik že znal pisati, kakor pričajo podpisi na risbah, in sicer dobro pisati — doba njegovega šolanja je bila 1776., ko je dosegel polnoletnost, že končana.

Tedaj pa zopet stopa pred nas vprašanje, kje se je Potočnik učil slikarstva — vprašanje, ki je rodilo povest o akademiji in gluhonemnici. Na podlagi naših risb, ki dokazujejo, da so nastale v Ljubljani, moramo iskati Potočnikovih umetniških početkov tukaj. Prave umetniške šole ni mogel obiskovati, ker je v njegovi zgodnji mladosti ni bilo. Pač se je poučevalo risanje v normalnih razredih liceja, toda šele od l. 1778.,⁶ ko je bil Potočnik že gotov. Risarsko

⁶ Haupttabelle über den Zustand der Unterrichts-Anstalten in Herzogtume Krain, sestavil Franc Wilde 1792. in objavil Nečásek v MHVK, 1860, 63 ss. — Steska, Slikar Andrej Herrlein. Carniola, 1910, 185.

šolo je odprl tudi deželni ingénieur Jožef Schemerl za umetnike in rokodelce v „Družbi za poljedelstvo in koristne umetnosti“, ki je bila po družbi preskrbljena „s potrebno opremo“,⁷ toda ta šola se je začela šele l. 1785. in je trajala le 2 leti, ker je potem z družbo vred zamrla. A vse kaže, da Potočnik prave risarske šole tudi nikjer drugod ni obiskoval. Naše risbe pričajo, da je bila njegova umetniška vzgoja precej primitivna, nekakšna domača šola. Pač riše mladi umetnik slavne antične kipe, toda ne pred originali, tudi pred plastičnimi kopijami ne, marveč po reprodukcijah, najbrže bakrorezih, ki jih ni bilo težko dobiti. Ko se vadi v poznavanju človeškega telesa, zopet večinoma nima originala, t. j. modela, pred seboj, marveč si mora pomagati s tujimi risbami. Vendar je pa hkrati razvidno, da to šolanje ni bilo samouštvo. Risbe ne predstavljajo slučajno zmetanega risarskega blaga, marveč so vzorci dobro, nekako metodično izbrani, kažejo zanesljivo smer umetniške vzgoje, ki bi si je samouk ne mogel dati. Tu je morala pomagati umetniška osebnost, ki je mladeniču tudi priskrbela možnost, da je risal akte po modelu. Če ni Potočnik obiskoval v Ljubljani risarske šole, je vendar moral delati v umetniški delavnici.

Katera umetniška delavnica bi to bila, se danes še ne da reči. Metzinger je bil sicer mrtev, toda Herrlein je bil najbrže že v Ljubljani. Po onih desetletjih, ki so bila izpolnjena z odlično slikarsko delavnostjo, s Quagliem, Jelovškom, Metzingerjem, ni prišel Potočnik v umetniško puščavo, ko je prišel v Ljubljano — saj se je kmalu potem, ko so nastale njegove risbe, odprla ena in potem druga risarska šola. Za tako dejanje niso morale zgolj duše biti pripravljene, da so čutile potrebo risarskega vzgojevališča, marveč so morala biti tudi najpotrebnejša učila pri roki. Ob katerem teh skritih umetniških ognjišč (morda pri Herrleinu) se je nastanil tudi Janez Potočnik. Po vsem, kar doslej vemo o njem, domnevam, da se njegova gluhonemost pretirava; preden je bila gluhonemnica ustanovljena in preden se je v Ljubljani rodil kakšen abbé de l'Épée, ki bi zasebno vzgajal gluhonemo deco, vidimo, da „mutec“ Potočnik gladko piše. Njegova napaka, o kateri prvi poroča Erberg (1836) in ki se potem vedno omenja, torej najbrže ni bila popolna gluhost, ki bi jo mogla odpraviti le dolgotrajna in sistematična vzgoja; Potočnikova gladka in izpisana črka dokazuje, da je bil sprejemljiv za pouk, ki je mnogo lažji pri otrocih, kateri niso

⁷ Wilde, Haupttabelle, MHVK, 1860, 69. — Dimitz, GK, IV., 223. — Bleiweis, Histor. Skizze d. k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Krain. MHVK, 1855, 19.

povsem gluhi. Pouk je prejel doma, in komaj je bil šoli odrasel, se je prvi z naročilom oglasil pri njem Žiga Zois. Ta naš humanist, ljubitelj poezije in gledališča, pospeševatelj znanosti, zvesti čuvar vsega domačega, je koj postal pozoren na mladega umetnika in ga je pritegnil k sebi. Da se Janez Potočnik po teh začetkih ni mogel razviti do celega mojstra, ni morda krivo „pomanjkanje priznanja in podpore“, kakor toži Costa, marveč po njegovi telesni napaki povzročena nedostatnost umetniške vzgoje, katere spričevalo se nam je ohranilo v galerijskih risbah.

Izidor Cankar.

Srednjeveški rokopisi državne licejske knjižnice v Ljubljani.

3.

I

(Stiška sign. 17. st., deloma ohranjena na hrbtu vezave: B VI 113).

Pergament; — 12. stoletje, druga polovica; — 42,5 × 30,3 cm; — 183 f. (= 23 kvaternijev, od prvega manjka prvi list pred glavnim tekstom, na koncu manjka z ozirom na tekst najmanje 6 f.); — knjižna minuskula, 2 stolpca (f. 1'—173), 3 stolpci (f. 173'—183'), ena roka; — vez v polusnje iz 18. stol.

Iniciale: f. 1, imena cerkvenih avtorjev v unciali so obrobljena z 2,5—3 cm širokim okvirjem (popis v uvodu, slika št. 1); — f. 1' (P), 2' (P), 48' (P), 173' (P), iniciali na f. 1' in f. 2' v rastlinski in deloma zoomorfní ornamentiki na modrem, zelenem in okrašem ozadju, iniciali na f. 48' in f. 173' priprosti v zeleni, modri in rdeči barvi; — perorisbe: f. 162 (roka drži knjigo), f. 167' (v dveh krogih narisani doprsni podobi dveh roke dvigajočih moških oseb), f. 183' (doprsna oseba, katera kaže z desnico na knjigo, ki jo drži v levici (slika št. 8).

f. 1. Imena cerkvenih očetov in pisateljev, kateri se pogosto citirajo v sledečem komentarju, razvrščena v dveh stolpcih: „Origenes, Ambrosivs, Hylarivs, Johannes Crisostomvs, Jeronimvs, Didimvs, Avgustinvs, Fulgentius, // Gregorius, Remigius, Boetivs, Cassiodorus, Beda, Heimo, Lanfrancvs, Berengarivs, Petrus.“

f. 1'—173. Razlage (katene) pisem apostola Pavla od raznih cerkvenih očetov in pisateljev [f. 1'—2', predgovor, „Principia rerum requirenda“ × „premittit autem salutationem dicens“; — f. 2'—173, razlage, „Paulvs seruvvs Jesu Christi“ × „cum omnibus uobis. Amen.“]

f. 173'—183'. Pisma apostola Pavla (ker je kodeks na koncu pomanjkljiv, manjka od ekskluzivno besed „scientes fratres electi

Sl. 8. R. 3 f. 183', risba s peresom.

a deo" [I, 4] prvo pismo Solunčanom, drugo pismo Solunčanom, prvo in drugo pismo Timoteju, pismo Titu, pismo Filemonu in pismo Hebrejcem). „Incipit epistola ad Romanos. Paulus servus Jesu Christi × electi a deo.“

2

5.

(Stiška signatura 17. stol., deloma ohranjena na hrbtu vezave: A VI 40).

Perg.; — 12. stol., druga pol.; — 30,5 × 19 cm; — 180 f. (= 16 kvat., od katerih je odrezan prvi f. prvega + 1 sekst. [f. 128—133] + 6 kvat., od katerih je za f. 180 odrezan en f., tekst je popoln); — knjižna minuskula 1 stolpec, ena roka; — vez v usnje iz 18. stol.

Iniciale (priprosto in okorno delo v rdeči, modri in rumeni barvi: f. 1 (C), 2' (I), 24 (P), 42 (S), 54 (Q), 77' (S), 86 (G)).

f. 1—2'. „Incipit proemium de ordine atque scriptoribus canonicarum epistolarum. Quare dicantur canonice. Canonice dicuntur × regnare est. Finit proemium.“

f. 2'—84'. „Incipit expositio venerabilis Bede presbiteri super VII. canonicas epistolas quarum prima est epistola beati Jacobi apostoli. Jacobus dei et domini × ante omne seculum et nunc et in omnia secula seculorum. Amen. Explicit expositio Bede super canonicas epistolas.“

f. 84'—172. Beda Venerabilis. Alegorična razlaga treh knjig preroka Ezdre. — [f. 84'—85': vsebinsko kazalo,

„Incipiunt capitula libri Esdre prophete (!). I.“ — f. 85'—86: „Expliciunt capitula libri Esdre. Incipit prefatio super eundem. Eximivs sacre interpretis × facienda predixerant. Explicit prefatio.“ — f. 86—172: „Incipit expositio allegorica Bede presbiteri in Esdram prophetam. Cunctis legentibus × deus meus in bonum. Amen. Explicit tractatus venerabilis Bede presbiteri in Esdram prophetam.“]

f. 172—180'. *Beda Venerabilis. Alegorična razlaga knjige preroka Tobije.* „Incipit expositio eiusdem (scil. Bedae) super Tobiam. Liber sancti patris Tobie × in terra uiuentium. Amen.“

Notice od roke stiškega profesa Gregoriga iz srede 17. stol.: f. 15 „Catalogo S. Mariae in Sittich inscriptus“, f. 180' „Sittich“.

Literatura: Radics v *Izv. Muz. društva za Kranjsko*, XIII (1903), 60.

7.

3

(Stiška sign. 17. stol.: D IV 49).

Perg.; — 12. stol., po l. 1164 (gl. f. 211); — 26·8 × 18·7 cm; — 247 f. (prvotno 252 f., to je 31 kvat. + 4 listi; danes manjkajo od 8. kvat. med ff. 58/59, z izjemo nekaterih nepopolnih vrstic ohranjenih na delu f. 58, štirje listi s tekstom iz življenjepisa sv. Bernarda, od ekskl. „conpunctionis adtraxera[t]“ do ekskluz. „causam beati Petri“; dobra polovica f. 59 in celi f. 76 manjkata; od 11. kvat. manjka 6. f. med ff. 81/82 s tekstom imenovanega življenjepisa od ekskl. „in Hispanis“ do „[di]dicimus tam obediens“); — knjižna minuskula, 1 stolpec, 1 roka; — vez v polusnje iz 17. stol.; od sprednjih platnic nekdanje starejše vezave odlepljen list je privezan prvemu kvaterniju današnjega kodeksa, popisan je z molitvenim tekstom iz 12. stol., zgoraj ob robu pa stoji le deloma čitna notica 13—14. stol.: „honorabili [vi]ro domino Galo (?) plebano in Saxenueld.“¹

Iniciale: f. 1' (S), 3 (B), 30' (P), 31' (U), 32' (E), 57' (I, slika št. 2), 67' (S), 88' (C), 100 (G), 100' (P), 117 (D), rastl. ornamentika na zelenem rumenem in modrem ozadju, zadnje tri iniciale niso kolorirane; — perorisbe: f. 49' = f. 56' (glava in vrat stilizirane zvezi z odprtim žrelom, iz katerega moli jezik), f. 196 (ptičja glava).

f. 1. Priprošnja k Bogu in sv. Bernardu iz 13. stol. ter razne notice in pisni poizkusi ter črčkarije iz 13.—15. stol., n. pr.: „non videat Christum qui librum subtrahet istum, qui te furatur te reddat aut moriatur“, „Otto tenet mappam, mappam tenet Otto.“

f. 1'—99'. *Življenjepis sv. Bernarda, opata v Clairvaux.* — [f. 1'—2': „Incipit prologvs Willelmi abbatis sancti Teoderici in vitam sancti Bernardi primi Clarevallensis abbatis. Scripturus vitam × propositum aggrediamur. Explicit prologvs.“ — f. 2'—30': „Incipit liber primvs in vitam sancti Bernardi primi Clarevallensis abbatis. (f. 3) Bernardus Castellione Bvrgundie oppido × superbiam humilitate.“ —

¹ Žalec — „Saxenueld“ je bil kot fara že od l. 1256. inkorporiran stiškemu samostanu. Notica predstavlja prejkone ime adresata, kateremu je bilo treba odposlati kako pismo ali listino.

f. 30'—31: „Subscriptio operis precendentis quam domnus Burchardus abbas Balernensis apposuit. Prescriptvm opus × sed preoccupato. (f. 31'). Explicit liber primus domni Willelmi abbatis sancti Theoderici in uitam sancti Bernardi primi Clareuallensis abbatis.“ — f. 31'—32: „Incipit prefatio domni Bernaldi Boneualis abbatis in uitam eiusdem. Uirorum illvstrivm × bonitas condonabit. Explicit prefatio.“ — f. 32'—57: „Incipit liber secundus. Ea tempestate × desiderata serenitas. Explicit liber secundus.“ — f. 57'—67: „Incipit liber tercius. (f. 57'). Innumeris quidem signis × perpauca de multis. Explicit liber tercius.“ — f. 67'—88': „Incipit liber quartvs. Sicut sermone × omnia comprehendendi. Explicit liber quartus.“ — f. 88'—99': „Incipit liber quintus. Cvm post tantos × super omnes in tuo ibidem nomine congregatos quod est super omne nomen sicut et tu super omnia benedictus deus in secula. Amen. Explicit vita beatissimi patris nostri Bernhaldi primi Clareuallensis abbatis, edita a uenerabili domno Bernaldo abbate Boneuallensi ex parte, partim etiam a domino Willehelmo sancti Theoderici abbate.“¹

f. 100—116'. Življenjepis sv. Nikolaja škofa v Miri. — [f. 100: Incipit prefatio in uitam sancti Nycolay episcopi. Gloriosa quidem × iuente aggrediamur. Explicit prefatio.“ — f. 100—113': „Incipit vita sancti Nycolay episcopi. (f. 100'). Placvit igitvr × valeamus servire domino Jesu Christo cui est... Amen.“]

Nekatera poglavja iz čudežev (miracula) sv. Nikolaja. — [f. 113'—114: „Igitur beatus Nicolaus × quod dicitur Adriaticvm.“ — f. 114—115': „Sed si uestre caritati × euocares ex hoc seculo unde laudo...“ — f. 115'—116': „Cum de Affrice × glorificantes deum et sanctum Nicolavm.“ — f. 116': „Hec fuit prima occasio × perfrui mereamur in futuro in qua... Amen. Explicit vita sancti Nycolay episcopi.“]²

f. 116': „Hec mea Laurenti conpingas carmina menti, / Hic liber talis, tam paruus, tam manualis, / Ponderis est miri, quo debes ipse poliri, / Ornatus uarios pandit permille meandros, / His eris ornatus si cesset mente reatus.“

f. 116'—152'. „Incipit encheridion sancti Augustini episcopi ad Laurentium primicerium. (f. 117). Dicit non potest × caritate conscripsi. Explicit encheridion Augustini episcopi.“³

f. 152'—156. „Incipit liber Methodii episcopi et martiris ecclesie Paterenis quem de hebreo et greco in latinum transferre curauit, id est de principio seculi et interregna gentivm et finem seculorum quem illustris uir Jeronimus in opusculis suis collaudavit. Sciendvm nobis × eripere dignetur qui... Amen. Explicit liber Methodii episcopi.“

f. 156—160'. „Incipit liber Sibille de die iudicii. Generaliter omnes femine × regnabunt cum illo in secula seculorum. Amen. Explicit liber Sibille.“⁴

f. 160'—165'. Življenjepis sv. Ambroža škofa v Milanu. — [f. 160'—161': „Incipit prologus in uitam sancti Ambrosii episcopi. (f. 161). Hortaris venerabilis × fuerit agnoscatur. Explicit prologvs.“ — f. 161'—165': „Incipit vita sancti Ambrosii episcopi. Igiturposito × ad germanam suam fecit.“]⁵

f. 156'—169. „Incipit passio sancti Gallicani et sancti Johannis et Pavli fratrum. Sub Constantino Augusto × sepelierunt in Ostia.“ f. 165'—167': živiljenje sv. Galikana); — „Preterea Julianus × passio ista sanctorum ad laudem... Amen.“ (f. 167'—169: živiljenje sv. Janeza in Pavla).

f. 169—175'. „Incipit passio apostolorum Petri et Pavli. Cum venisset Paulus × per orationes eorum regnante... Amen.“⁸

f. 175'—178. „Incipit passio sancti Jacobi apostoli. Apostolus domini nostri × perrexit ad dominum cui est... Amen.“⁹

f. 178—182. „Incipit passio sancti Bartholomei apostoli. (f. 178'). Indię tres esse × migravit ad dominum. Huius autem apostoli corpus primo ad insulam Lipparis que Sicilię vicina est, deinde Beneventum translatum pia fidelium veneratione celebratur. Amen.“¹⁰

f. 182'—188. „Incipit passio sancti Mathei apostoli. Quoniam deo cura × medicinę procurat (f. 182': prolog); — Erant itaque duo magi × euangelium scripsit domini nostri... Amen.“ (f. 182'—188: tekst); — „Zaroes autem et Arfaxat × sequens libellus ostendet“ (f. 188: epilog).¹¹

f. 188—190'. „Incipit passio sanctorum Mauricii sociorumque eius. Passio sanctorum martirum qui hunc locum × canentes huic persolvimus cui est... Amen.“¹²

f. 190'—196. „Incipit passio sanctorum apostolorum Symonis et Jude. Simon Chananeus × meruerunt pervenire.“ — (f. 196, appendix): „Scripsit autem gesta × ultima de decimo ad gloriam... Amen.“¹³

f. 196—198. „Incipit passio sancti Andree apostoli. Predicante et docente × martyrizatus est autem... sub Egea proconsule regnante... Amen.“¹⁴

f. 198—205'. „Incipit passio sancti Thome apostoli. Cum apostolus Thomas × gaudia peruenire per eum qui... Amen.“¹⁵

f. 205'—208. „Incipit passio sanctorum Eustachii et sociorum eius. In diebus Traiani × basilica fabricata est. Quibus sacra deuotione mense novembri sollempnia celebramus ut ipsorum intercessionibus...“¹⁶

f. 208'—211. „Incipit passio sancti Tyemonis Juuauensis archiepiscopi. Favente dei gratia × discutere curabimus“ (uvod, f. 208'); — „Fuit itaque uir × foris choruscant. Passus est autem...“ (izvleček iz Thiemonove „passio“, f. 208'—211); — „Post hos fortissimos × et ecclesia sua“ (dodatek o Thiemonovih naslednikih, f. 211).¹⁷

f. 211': prazno.

f. 212. „Incipit prologus in passionibus apostolorum. Licet plurima × sumamus exordium.“¹⁸

f. 212—218'. „Incipit passio sancti Petri apostoli. Igitur post corporeum × celebrat in pace. Explicit passio sancti Petri apostoli.“¹⁹

f. 218'—219. „Incipit passio sancti Pauli apostoli. Fuit vir quidam × acta sunt hæc... sub die tercio kal. iulii regnante...“²⁰

f. 219: hvalospev na sv. Petra in Pavla, „Prelata mundi culmina × sedent cum principe.“

f. 219—221. „Incipit passio sancti Jacobi apostoli. (f. 219'). Tempore quo × et gentibus quia Jesus est filius dei uiui qui... Amen.“²¹

f. 221—221'. „De uita uel obitu sancti Philippi apostoli. Post ascensionem domini × beneficia dei orante Philippo apostolo... Amen.“²²

f. 221'—235. (Gregor iz Toursa, „Liber de miraculis“ apostola Andreja). „Incipit passio sancti Andreę apostoli. Inclita sanctorum apostolorum × ueniam non negandam. Quod reliquum est de textu passionis ipsius quere in suo loco.“²³

f. 235—247. „Incipit de uita uel obitu sancti Johannis apostoli et euangeliste. Tempore illo quo × qui coronis... Amen. Explicit de miraculis et obitu sancti Johannis apostoli et euangeliste.“²⁴

f. 247—247'. „Incipit passio sancti Thome apostoli. Beatum Thomam × ignorantes ueritatem. Reliqua passionis ipsius require in suo loco ubi plenarie perscripta est.“²⁵

f. 247': razne notice in pisni poizkusi iz 13.—15. stoletja, med drugim „non uideat Christum qui subtrahat librum istum.“

Od roke stiškega profesa Gregoriga iz srede 17. stoletja: f. 1' in 16 „Cathalogo Sitticensi inscriptus“, f. 247' „Sittich“.

¹ Tekst našega kodeksa predstavlja takozvano prvo recenzijo življenjepisa sv. Bernarda, manjka mu pa „prologus episcoporum et abbatum in libros III—V,“ ki je navadno vrinjen med tekst druge in tretje knjige (Bibliotheca hagiographica latina..., edid. Socii Bollandiani, n. 1211, 1212, 1214—1216).

² Bibl. hag. lat., n. 6121—6124, 6160, 6167, 6164, 6165.

³ Opera, VI, Antverpiæ 1701, 143—178; izdaja Mavrincev (Paris 1837), VI, 341 dalje.

⁴ Venerabilis Bedae .. opera..., Coloniae Agrippinae 1688, II, 236—238; apokrifno.

⁵ Življenjepis sv. Ambroža, katerega je napisal milanski presbiter Paulinus obsega v našem kodeksu samo prvih 22 in večino 23. poglavja (Sancti Ambrosii opera..., Venetiis 1751, Appendix, I—VII; Bibl. hag. lat., n. 377).

⁶ Bibl. hag. lat., n. 3236, 3228.

⁷ Bibl. hag. lat., n. 6657.

⁸ Apostol Jakob starejši. Bibl. hag. lat., n. 4057.

⁹ Bibl. hag. lat., n. 1002.

¹⁰ Bibl. hag. lat., n. 5690.

¹¹ Tekst spada v razred rokopisov, katerega označuje Krusch v svoji izdaji z D (MG., SS. rer. Merov., III, 32—39 in na str. 40 appendix I). — Bibl. hag. lat., n. 5737 in 5739.

¹³ Bibl. hag. lat., n. 7749—7751.

¹⁴ Bibl. hag. lat., n. 429.

¹⁵ Bibl. hag. lat., n. 8136.

¹⁶ Prim. Bibl. hag. lat., n. 2761.

¹⁷ Naš tekst predstavlja okrajšan življenjepis salzburškega nadškofa Thiemona (1088—1101) na podlagi teksta takozvane „Passio (tertia) s. Thiemonis archiepiscopi Juvaviensis“, nastale sredi 12. stoletja (izdal Pertz v Mon. Germ., SS., XI., 52 d.), kateremu je dodan kratek uvod in na koncu dodatek. V uvodu govori avtor na kratko o namenu, ki ga ima s pričujočim spisom, to je povečevanje salzburške cerkve, govori o nadškofu Rupertu in njegovih zaslugah za salzburško cerkev ter na splošno o njegovih naslednikih do nadškofa Thiemona. S kratkim uvodom o pomenu in zaslugah tega cerkvenega kneza preide na tekst citirane „passio“ (f. 208): „Fuit itaque uir uitę uenerabilis Tiemo idem prefatus luuauensis archiepiscopus ingenuus parentibus alto Barwariorum genere oriundus...“ (citirana izdaja, str. 53, vrsta 12). Na koncu (f. 211) so glavnemu tekstu dodane kratke notice o salzburških nadškofih Konradu I. (1106—1147), Eberhardu I. (1147—1164) in Konradu II. (1164 do 1168), katere govore v glavnem o težavah, ki so jih imeli ti nadškofje radi svoje zvestobe rimskemu papežu in o preganjanju od strani cesarske stranke. V detajle se avtor, ki je pristaš papežev, ne spuša. Isti tekst Thiemonove „passio“ z uvodom in dodatkom najdemo v runskem rokopisu 40, f. 157—164 (prim. Weis, l. c. 40—41). — Prim. Bibl. hag. lat., 1179, n. 8133.

¹⁸ Uvod k sledeči „passio“ apostola Petra.

¹⁹ Bibl. hag. lat., n. 6663.

²⁰ Naš tekst ima začetek kakor oni v Bibl. hag. lat. pod št. 6574 citirani, konec pa kakor oni citirani istotam pod št. 6575.

²¹ Apostol Jakob mlajši. Bibl. hag. lat., n. 4089.

²² Bibl. hag. lat., n. 6814.

²³ Bibl. hag. lat., n. 430. — Zadnji stavek našega teksta se nanaša na „trpljenje“ sv. Andreja na f. 196—198 našega kodeksa, ki je v rokopisih navadno združeno s pričujočimi „čudeži“ Gregorja iz Toursa (prim. Bibl. hag. lat., 72).

²⁴ Bibl. hag. lat., n. 4316.

²⁵ Prim. Bibl. hag. lat., n. 8142. Zadnji stavek se nanaša na Tomaževo „passio“ na f. 198—205 našega kodeksa, ki je s pričujočo navadno združena.

8, I—IV.

4

Štirje zvezki (stiške signature iz 17. stoletja, deloma ohranjene na hrbtu vezave: F VII 160, D IV 38, F VII 158, F VII 159).

Perg.; — 12. stol., druga polovica; — I: 34,5 × 25 cm, II: 25,4 × 17 cm, III: 33,7 × 22 cm, IV: 33,7 × 22,5 cm; — I: 214 f. (= 27 kvat., od prvega manjkata danes med ff. 3/4 dva lista s tekstom), II: 228 f. (= kvat. + 1 binij), III: 188 f. (prvotno 24 kvat., pred f. 1 in med ff. 178/179, 179/180 in 187/188 izrezan od 1. oziroma 23. in 24. kvat. po en list, glavni tekst je popoln), IV: 175 f. (= 22 kvat., od prvega je odrezan pred f. 1 en list, glavni tekst je popoln); — knjižna minuskula; dva stolpca: I, III, IV; en stolpec: II; v vsakem zvezku druga roka; — vez v usnje iz 17. stol.

Iniciale (rastlinska in zoomorfna ornamentika na rumenem, okra- stem, zelenem, modrem in vinsko-rdečem ozadju): I, f. 2' (R, slika št. 4), 9' (U), 21' (S), 43 (B), 59 (Q), 81 (C), 106 (S), 124 (Q), 142 (P, slika št. 3), 170 (P), 198 (Q);

II, f. 3' (Q, slika št. 5), 42 (M), 78' (E), 105 (S), 147 (Q), 188 (Q);

III, f. 2 (Q), 14 (P), 37 (Q), 53' (Q), 75 (I), 85' (Q), 102 (P), 118 (H), 132' (I), 145' (I), 168 (Q); samo iniciale na ff. 2 in 118 sestavljene iz trakov z rastlinsko ornamentiko, ostale priproste v rdeči, rumeni in okrasti barvi;

IV, f. 1 (R, slika št. 6), 1' (P), 17 (D), 39 (B), 64 (I), 96' (S), 115' (A), 141' (Q), 159' (Q).

I.

f. 1: „Primus quaternio prime partis moralivm. Discipline libe- ralivm artium .VII. sunt. Prima gramatica × VII^a. astronomia que con- tinet legem astrorum .VII^a.“

Razlaga nekaterih latinskih besed in izrazov.

„Septem sapientivm sententię septenis versibus explicate in qui- bus aliquid ipsarum est observatum ut hini ultimi versus per anthe- thita finiantur“ (obsega verze modrijanov: Bias Pertinervs, Pitacvs Mi- tillentvs, Fliobolvs, Periander Chorphivvs, Solon Atheniensis).

f. 1': prazno.

f. 2—214. Gregor Veliki. „Libri moralium“ (prvi in drugi del, knjige 1—10, s spremljajočim tekstom Jobove knjige v nekoliko manjši minuskuli). — [f. 2—3': „Incipit epistola sancti Gre- gorii pape ad Leandrvm episcopum. (f. 2'). Reuerentissimo et sanctissimo fratri Leandro coepiscopo Gregorius seruus seruorum dei. Dvdum te fra- ter beatissime × nonnulla autem“ (tu manjkata med ff. 3/4 dva lista z ostalim delom pisma in začetkom sledečega predgovora k prvemu delu moralij, prim. Sancti Gregorii... opera omnia, ed. Paris., 1705, I, 4—8); — f. 4—9: (začetek manjka) „Moyses ait: Erat Moyses × fructu saccare. Explicit prefacio;“ — f. 9: „Incipit hystoria libri primi. Uir erat in terra Hus × cunctis diebvs. Explicit hystoria;“ — f. 9'—214: „Uir erat in terra Hús nomine Job. Idcirco sanctus uir × intercessione respirat. Explicit secunda pars moralivm beati Gregorii pape. Liber decimvs,“ nato sledi z roko 13. st.: „scribitur in portis meritrix est ianua mortis.“]

f. 214': prazno, nepopisan del tega f. je odrezan.

II.

f. 1: prazno, ta f. je bil nekdam pilepljen na starejše platnice.

f. 1': „ Librum hoc scriptum sub honore sancte Marie. Qui tulerit pereat et [i]n eternum gemat.“ Ob zgornjem desnem robu te notice stoji zapisano od iste roke: „Sitik“.

f. 2: „Lectori. Bernhardus monachorum Christi minimvs, Quo- cies hoc commentum a me exaratum ad legendum sumes queso ut memineris laboris meque iuuare studeas tue bono orationis.“

f. 2'—228. Gregor Veliki. „Libri moralium“ (tretji del, knjige 11—16, s tekstom iz Jobove knjige kot v prvem delu). — [f. 2': „Incipit historia libri XI^{mi}. Habundant tabernacula × qui solus

es.“ — f. 3—228: „Incipit tertia pars moralivm beati Gregorii pape. Liber vndecimvs. (f. 3'). Quamvis in prolixo × latius disserantvr. Explicit liber sextus decimvs.“]

f. 288: citati moralne vsebine v kurzivi 13. stoletja.

III.

f. 1: zagovor proti zobobolu, prečrtan od poznejše roke: „b. a. e. n. c. d. e. l. m. l. n. n. u. n. s. i. i. i. +. In nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen. Sanctus Petrus dum sederet × non ledas. Amen.“

Computus. V okviru kvadrata (ok. 13·7 cm) je narisana četverokot (7·5 × 6·5 cm), razdeljen še posebej v ploskev, ki obsega 81 malih četverokotov; vsak vogal notranjega četverokota obkrožajo po štirje koncentrični tričetrtinski krogi (največji premer ok. 6·3 cm). V malih četverkotih vpisane lunarne (B. do .Q) in feriale rke (A do G) omogočajo s pomočjo pripisanih rimskih števil izračunanje števila tednov in dni od Božiča do prve nedelje v postu ter števila tednov in dni od Binkošti do Adventa za vsako možno Velikonočno dobo, to je od 22. marca do 25. aprila. V tričetrtinskih koncentričnih krogih kažeta notranja dva oziraje se na prestopna leta tedenski dan 28. marca (lunarna črka B.) tekom 28 letnega solnčnega cikla, zunanji pas pa ima napis razdeljen po štirih krogih: „Rex, Fvrit. Fiatvs. Ocvlvm. Clavdendo. Ba//chatvs, Lvce. Kaos. Terret. Hilari. // Gentis, qvati. t. Edem. Dampnans. Non//ne. Beat. Animas. Karon. Inelisos.“

Verzi za poduk v muziki.

	fa vt	la mi	sol re	fa vt	re	ρ	fa vt	
	Flos	est	dum	candet	ablato	germine	fruktus,	
la mi	fa vt	mi	re	ρ	la mi		sol re	
est	cornutus	bos,	adductor	gaudeat	eius		dum	
fa vt	mi	ρ	fa vt	la mi		sol re		
currente	boue	generatur	funis	equorum		dum		
mi	re	ρ	fa vt	sol re	fa vt	mi	re	
bis	ago	grates	fit	dum	cano	bos	aliorum.	

„Flos est dum candet ablato germine fructus, // est cornutus bos, adductor gaudeat eius, // dum currente boue generatur funis equorum, // dum bis ago grates fit dum cano bos aliorum.“

f. 1': prazno:

f. 2—187. Gregor Veliki. „Libri moralium“ (četrti in peti del, knjige 17—27, s tekstom iz Jobove knjige kakor v prvem zvezku). — [f. 2: „Incipit hystoria libri septimidecimi partis qvarte. Non sit in recordatione × eius intueri. Explicit hystoria;“ — f. 2—187: „Incipit qvarta pars moralivm. Liber septimus decimvs. Quotiens in sancti viri × non inuenerunt. Explicit quinta pars moralivm beati Gregorii pape. Liber vicesimvs septimvs.“

f. 187': „Clanculo sed proprias qui res habet est Ananias// in claustris domini quod vere non licet omni. // Leprosus Gyezi, sunt omnes deliciosi qui claustris querunt que mundo non habuerunt, // claustris querentes que non habuere parentes.“ — „Hec sunt que in seculo abusiue fiunt. Senex sine religione × pauca sperantur bona“ (polovica f. 187 je odrezana).

f. 188—188': notice iz 14. st., med drugim: „o fili care, noli nimis alte volare, si nimis alte volas pennas tibi conburas. W. M.“

IV.

f. 1—175'. Gregor Veliki. „Libri moralium“ (šesti del, knjige 28—35, s tekstom iz Jobove knjige kakor v prvem zvezku). — [f. 1: „Incipit hystoria libri vicesimi octavi. Respondens autem × fluctus tvos. Explicit hystoria.“ — f. 1—175': „Incipit sexta pars moralium beati Gregorii pape. Liber vicesimvs ovtavs. (f. 1'). Post dampna × lacrimas reddit. Explicit sexta pars moralium. Liber tricesimvs quintvs.“]

Literatura. Radics v Izv. Muz. dr. za Kranjsko, XIII (1903), 57—59 (kratek opis rokopisa s tekstom zapisa meniha Bernarda II, f. 2; zagovora III f. 1; verzov za poduk v muziki III f. 1 in tekstom „Hec sunt que in seculo abusiue fiunt“ III f. 187'). — Joža Glonar v Čas. za zgod. in narodopisje, XVII (1922), 100 (tekst in razlaga zagovora III f. 1).

9, I—II.

5

Dva zvezka (stiška signatura iz 17. st., deloma ohranjena na hrbtu vezave: E II 97, E II 98).

Perg.; — 12. st., druga polovica; — I: 29·7 × 19·7 cm, II: 29·7 × 19·5 cm; — I: 131 f. (= prvotno 17 kvat., danes manjkata od prvega kvat. dva f. pred tekstom, od zadnjega pa na koncu trije f., tekst je popoln), II: 178 f. (= 22 kvaternijev, od prvega manjka prvi f. pred tekstom + 1 binij, od katerega je zadnji list odrezan, tekst je popoln); — knjižna minuskula, 1 stolpec, ena roka; — vez v usnje iz 17. st.

Iniciale. I, f. 1 (L) nekolorirana; II, f. 1 (M) nekolorirana zoomorfna, f. 4' (I).

I.

f. 1—131'. Hugo a Sancto Victore. Liber de sacramentis. (prva knjiga.) — f. 1: „Incipit prologus libri de sacramentis ab inicio usque ad finem in unam seriem dispositus. Librum de sacramentis × formam exhiberet; — f. 1—5: sumarično kazalo celega dela in detajlirano kazalo prologa in prve knjige; — f. 5—6: „Cum igitur × directione raperetur“ (sledi vsebinsko kazalo prologa in prvega dela prve knjige); — f. 6—8': „Incipit liber de sacramentis ad eruditionem sacri eloquii quod fundamentum ecclēsie est. Que sunt dicenda ante principium. Quisquis ad diuinarum × tractando extendunt. Ex-

plicit prologus;" — f. 8'—131': „Incipit liber Hvgonis. Prima pars examerón in opera conditionis. Arduum profecto × precepta sacramenta promissa. Explicit vna pars sententiarum magistri Hvgonis.“ Na spodnjem delu f. 131' od roke 13. st.: „si quis ades qui morte cares, sta, perlege, plora; sum quod eris, quod es ipse fui, per me precor ora.“

II.

f. 1—178'. Hugo a Sancto Victore. Liber de sacramentis. (druga knjiga.) — f. 1: „Incipit prefaciuncula magistri Hvgonis in libro secundo de sacramentis christianę fidei. Magne svnt in scripturis × ad diuina subleuaret. Explicit prologvs;" — f. 1'—4: vsebinsko kazalo druge knjige; — f. 4—4': vsebinsko kazalo prvega dela druge knjige; — f. 4'—178': „Incipit liber secundus de incarnatione uerbi et impletione et exhibitione gratię dei et de sacramentis noui testamenti usque ad finem et consummationem omnium. Incipit prima pars de incarnatione uerbi et tempore gratię. In superiori parte × fine sine fine. Expliciunt sententię magistri Hugonis bonę memorię uiri de nouo testamento.“

10.

6

(Stara stiška signatura, deloma ohranjena na hrbtu vezave: O VIII 202).

Perg.; — 12. st., druga polovica; — 29·8 × 18·7 cm; — 233 f. (= 29 kvat. + 1 f. v 17. kvat.); — knjižna minuskula, en stolpec, ena roka; — vez v usnje iz 17. stol.

Iniciala: f. 138' (C).

f. 1: prazno.

f. 1'—34. Hugo a Sancto Victore. De forma claustralis disciplinae. — f. 1': „Hec continentur in subiecto libro domini Hvgonis prepositi Sancti Victoris martiris;" — f. 1'—34: „Locvtvrvs karissime × grabattum tuum et ambula. Explicit liber domini Hvgonis de forma claustralis discipline.“¹

f. 34—73'. Hugo a Sancto Victore. Didascalicon. — f. 34—34': vsebinsko kazalo; — f. 34'—35': „Hvgo de tribus rerum subsistentiis per introductionem loquitur. Tribus modis res × pars finem accipit;" — f. 35'—73': „Didascalicon Hvgonis de studio legendi. Incipit liber primus. De origine arcivm. I. Omnivm expetendorum × sine animalibus cenam. Amen. Explicit liber didascalicon domni Hvgonis.“²

f. 73'—74. „Hieronimus in libro de uiris illustribvs. (f. 74). Cyprianus Afer primum × Cipriani reliquit.“³

f. 74. „Item Jeronimus in epistola ad Magnum, oratorem. Cyprianus vir et eloquentię pollens × splendore perstrinxit.“⁴

f. 74—137'. Thascus Caecilius Cyprianus. (deset različnih traktatov).⁵ — f. 74—78': Ad Donatum. „Bene amones Donate karissime × religiosa mulcedo;" — f. 78'—84: „Incipit tractatus de habitu virginum. Disciplina custos × uirginitas honorari. Ex-

plicit...; — f. 84—93: „Incipit tractatus de lapsis. Pax ecce × sed coronam. Explicit...; — f. 93—100': „Incipit tractatus de vnitate catholice ecclesie. Cvm moneat dominus × Christo dominante regnabimus. Explicit...; — f. 100'—109': „Incipit tractatus de dominica oratione. Evangelica precepta × agere non desinamus. Explicit...; — f. 109'—115': „Incipit tractatus de mortalitate. Etsi apud plurimos × desideria maiora. Explicit...; — f. 115'—122: „Incipit tractatus de opere et elemosinis. Mvltā et magna sunt × pro passione geminabit. Explicit...; — f. 122—128: „Incipit tractatus de bono patientie. De patientia locuturus × timentibus honoremur. Explicit...;“ — f. 128—132: „Incipit tractatus de zelo et liuore. Zelare quod bonum × ante placeamus. Explicit...; — f. 132—137': „Incipit tractatus adversus Demetrianum. Oblatrantem te × immortalitate securus. Explicit...“

f. 138: prazno.

f. 138'—233': „Incipit liber gestorum Barlaam et Josaphat seruorum dei, greco sermone editus a Johanne Damasceno uiro sancto et ervdito. Cum cepissent monasteria × et maximis illos glorificat donis et virtutibus. Huc usque finis presentis sermonis... Conversus ad te deum patrem... Amen. Explicit liber gestorum Barlaam et Josaphat.“⁶

Od roke stiškega profesa Gregoriga: f. 64 „septima martij 1657 rusticar[um] lustrat[io]nes factae [sunt] Sitticij“; f. 66 „Turca parauit saltum contra Venetos, per terras Caesarianas transire cupiens: 1657;“ f. 101': „aLeXanDer septIMVs foELIX pontifEX IesVItas Venetlas reposVIt. Chronograficon. Gregorig in Sittich professus inscripsit“ [1657].

¹ Odlomek Hugonovega dela „De claustro animae“ in sicer iz druge knjige (pogl. 1 do 23) ter tretje knjige (pogl. 1 do 9, deveto poglavje samo deloma, do besed „grabatum tuum et ambula“). Gl. Hvgonis de S. Victore... opera omnia..., Mogvntiae 1617, II, 41—60 kol. 1.

² V našem tekstu Hugonovega „Didascalicon“ manjkate prvi uvodni poglavji („Tribus modis res...“ „Mvlti sunt quos ipsa...“) ter zadnji dve poglavji zadnje, to je šeste knjige. Citirana izdaja, III, 1—29.

³ 67. in 68. poglavje iz Hieronimove knjige „De viris inlustribus“ (ed. Herding, Lipsiae 1879, 44—45).

⁴ Dva stavka iz Hieronimovega pisma „Ad Magnum, oratorem urbis Romae“ (izd.: Sancti Evsebii Hieronymi epistolae, pars I, recensvit Isidorvs Hilberg, Corp. script. eccl. latinorum, 54, Vindobonae-Lipsiae 1910, 793).

⁵ Izdaja teh traktatov: S. Thasci Caecilii Cypriani opera omnia, rec... Gvilelmus Hartel, Corp. script. eccl. lat., III, pars I, Vindobonae 1868, 3—16, 187—205, 237—264, 209—233, 267—294, 297—314, 373—394, 397—415, 419—432, 351—370.

⁶ Spis se po krivem pripisuje Ivanu iz Damaska (Johannes Damascenus). Izdaja v njegovih delih, n. pr. Joh. Damasceni opera, ed. Henricus Gravius, Coloniae 1546, 267—385. Prim. Bibl. hag. lat., 147, n. 979.

11.

(Stiška signatura iz 17. st., deloma vidna na hrbtu vezave: A VI 43).

Perg.; — 12. st., druga polovica; — 30,5 × 19,5 cm; — 185 f. (= 22 kvat. + 1 kvint., od prvega kvat. manjka prvi list pred tekstom); knjižna minuskula, en stolpec, ena roka; vez v usnje iz 17. stol.

Iniciala: f. 1 (P), rastlinska ornamentika na okrašem in zelenem ozadju; — risba s svincom: f. 185' (stoječa ženska postava v dolgi obleki, Mati Božja).

f. 1—177'. *Realen glosar h knjigam starega in novega testamenta in dotičnim predgovorom sv. Hieronima.* — „Incipit liber utilis ualde, glosarius in noum et uetus testamentvm. Prologus grece, latine prelocutio vel prefatio. Proemium grece, latine breuiatio. Imen grece, latine via. De prologo beati Jheronimi in Genesim. Desiderii proprium nomen × in gratia terminum poneret.“

f. 177': „De serpente eneo. Serpens eneus × morte liberaret.“

f. 177'—178: „De .VII. miraculis que fuerunt olim in mundo. Primum est Capitolium × mirabilis operis.“

f. 178—184': „Incipit prologus Moysi in grecas dictiones que inueniuntur in prologis sancti Jeronimi. Preteriere iam plures × pecunie datione. Explicuit prologus. (f. 178'). Incipit expositio. Constat apud Grecos × respondisse me arbitrator.“

f. 185: slovniska in realna razlaga nekaterih besed.

f. 185: pod risbo Matere Božje poleg nekaterih drugih brezpomembnih beležk še sledeče iz 13. in sledečih stoletij: „fons indefiens pietatis misere, misere, misere“, „virgo dulcis“ in „aue domina celorum, aue domina angelorum, salue radix sancta est.“

Literatura. Radics v *Izv. Muz. dr. za Kranjsko*, XIII (1903), 59.

13.

8

(Stiška signatura iz 17. stol., deloma vidna na hrbtu vezave: E II 100).

Perg.; — 12. stol., druga polovica; — 30 × 19 cm; — 185 f. (= 22 kvat. + 1 kvint., od prvega kvat. manjka prvi list pred tekstom); — knjižna minuskula, en stolpec, ena roka; — vez v usnje iz 17. stol.

Iniciale: f. 1 (P), 11 (N), 44 (N), 57' (D), 72 (I), 85' (U), 98 (P), 111 (M), 123' (Q), 137 (S), 149 (S), 162' (D), 176', priproste črke s skrajno stilizirano rastlinsko ornamentiko v rdeči in črni barvi; 12 (U), rdeče risani trakovi z rastlinsko ornamentiko z delno uporabo rumene barve na nekoli-ranem dnu.

f. 1—185'. *Rupertus abbas Tuitiensis. De victoria verbi dei.* — f. 1—11: „Incipiunt capitula libri primi × Expliciuunt capitula libri XIII^{mi}“ — f. 11—12: „Incipit prefatio Rodberti abbatis super librum de victoria verbi dei. Nuper cum tu hospes × uictoria verbi dei. Finit prefatio“ — f. 12—185': „Incipit liber domni Rodberti

abbatis Tviciensis de victoria verbi dei. Uictoriam verbi dei × et in septimo requieuit. Explicit liber domni Rodberti abbatis Tviciensis de victoria verbi dei."

14.

9

(Stiška signatura iz 17. stol., deloma vidna na hrbtu vezave: A VI 42).

Perg.; — 12. stol., druga polovica; — 31 × 22,5 cm; — 173 f. (= 21 kvat. ÷ 1 ternij, od prvega kvaternija manjka prvi list pred tekstom); — knjižna minuskula v dveh stolpcih, ena roka; — vez v usnje iz 17. stol.

Iniciale. f. 1' (U), 17' (A), 34' (B), 43' (E), 63 (E), 78 (D), 93' (E), 104 (E), 115 (E), 134 (D), 149 (G), 163' (M), priproste črke v rdeči, rumeni in črni barvi, deloma florirane; f. 2 (A), rdeče risane nebarvane ovijače, ki silijo iz zmajevega gobca, na nekoloriranem ozadju; — nedovršena perorisba, deloma odrezana: f. 173' (ženska doprsna podoba z mladeničem v naročju, poleg tega roka z nožem).

f. 1: prazno.

f. 1'—173. *Rupertus abbas Tuitiensis. Expositio super apocalipsin Johannis apostoli.* — f. 1'—2: „Incipit prologus venerabilis Rodberti abbatis super librum appokalipsin. Ut tv qvoque × in futuro recipiam mercedem meam. Explicit prologus: — f. 2—173: „Incipit expositio super apocalipsin Johannis apostoli. Apocalipsis Jesu Christi. Cum tota libri series × sumus redempti. Amen.“

15.

10

(Stiška signatura iz 17. stol.: P VIII 192).

Perg.; — 12. stol., druga polovica; — 29,3 × 20 cm; — 180 f. (= 23 kvat., od 7. kvat. je med ff. 53/54 odrezan 1 list prvotno brez teksta, od zadnjega kvaternija manjkajo na koncu 3 listi); — knjižna minuskula v enem stolpcu, najmanje devet rok (I. f. 1'—8; II. f. 9—28, v. 7; III. f. 28, v. 7—f. 66', v. 9; IV. f. 66, v. 7—f. 78'; V. neenoten duktus, f. 78'—f. 92; VI. f. 92'—f. 127; VII. f. 128—f. 139, v. 3; VIII. f. 139, v. 4—f. 149', v. 16; IX. f. 149', v. 16—f. 180'); — vez v polusnje in lepenko, sledovi starih s kovinastimi gumbi okovanih platnic.

Iniciala. f. 20' (D), nekolorirana.

f. 1: psalm 106, 1—24, od roke 13. stoletja.

f. 1'—2: „Caesaris imperio famuletur Romulus orbis × sermones Abrahe de carnis lege domande.“ (predgovor, v verzih, v katerem pozdravlja cesarja ki mu je podložen „Romulus orbis“, „cum fratribus Odilo nostris“; kakor služita cesarju z orožjem „miles Teutonicus... atque Latinus“, tako mu Odilo služi „de nostris spiritualibus armis“ s pričujočim spisom. Sledi v heksametrih na kratko označena vsebina spisa „De institutis coenobiorum“ in vseh 24 „conlationes.“)

f. 2'—90'. *Johannes Cassianus. De institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum reme-*

diis libri XII. — f. 2'—4: „Incipit liber de habitv monachi. Incipit prefatio. Ueteris instrumenti × impari facultate. Explicit prefatio;“ — f. 4—90': „Incipivnt capitula libri primi.“ (vsebina). „Incipit liber primus de habitv monachi. De institvtis ac regulis × in ueritate credamvs. Explicit de spiritu superbie, liber .XII^{us}. beati Cassiani siue Johannis.“

f. 90'—180'. Johannes Cassianus. Conlationes XXIII. f. 90'—103'. Abbas Moyses. De monachi destinatione et fine. (f. 90'—91': „Incipit prologus abbatis Moysi. Debitvm quod × et instituta prope-remvs. Explicit prologus;“ f. 91—92: vsebinsko kazalo; f. 92—103': „Incipit collatio prima abbatis Moysi de monachi destinatione et fine. Cvm in heremo × expectatione suspensi. Explicit . . .“); — f. 103'—114: vsebina (f. 104), „Incipit collatio .II^a. eiusdem senis (scil. abbatis Moysi) de discretione, Degustato itaque × omnius non possit. Explicit . . .“ — f. 114—124: „Incipiunt capitula abbatis Pafnucii^a) de tribus abrenunciacionibus.“ (f. 114'). „Incipit collatio. In illo sanctorvm choro × percepisse nossemus. Explicit . . .“ — f. 124 do 132': vsebina (f. 124'), „Incipit collatio abbatis Danihelis de concupiscentia carnis et spiritus. Inter ceteros × diuitis uoluntatem. Explicit . . .“; — f. 132'—144': vsebina (f. 133), „Incipit collatio abbatis Sarapionis^b) de octo uitiis pricipalibus.^c) In illo coetu × in speculo uidemur. Explicit . . .“; — f. 144'—153': vsebina (f. 145), „Incipit collatio abbatis Theodori de nece sanctorvm. In Palestine partibvs × interrogacione cognouimus. Explicit . . .“; — f. 153'—168': vsebina (f. 154), „Incipit collatio abbatis Sereni de anime mobilitate et spiritualibus nequitiis. Summe sanctitatis × gaudio conferemus. Explicit . . .“; — f. 168'—180': vsebina (f. 169'), „Incipit collatio abbatis Serenis secunda de principalibus.^d) Consummatis que diei × superfluum fieri stante“ (od te „collatio“ opata Serena manjka del 24. poglavja in poglavje 25).

Ostalih 16 „collationes“, omenjenih v rimanem predgovoru je tvorilo prejkone drugi posebni del rokopisa v posebnem zvezku, kateri se je za časa profesa Gregoriga, to je okoli srede 17. stol., moral še nahajati v Stični, kajti Gregorig je — pomotoma — napisal na pričujoči ohranjeni zvezek „Pars secunda“, neohranjeni je pa verjetno tvoril zanj „Pars prima“.

Izdaja. Johannes Cassiani opera, rec. M. Petschenig, Corpus script. eccl. latinorum, 17, 1—231 (De institutis coenobiorum etc.); 13, 1—244 (conlationes). — Predgovor v verzih n. pr. v baselski izdaji iz l. 1485.

16.

11

(Stiška signatura iz 17. stol., deloma vidna na hrbtu vezave: E III 109).

Perg.; — 12. stol., druga polovica; — 33·7 × 22·5 cm; — 163 f. (= 21 kvaternijev, od prvega sta odrezana pred tekstom prva dva lista, od zadnjega pa zadnji trije listi); — knjižna minuskula v dveh stolpcih, prva in glavna roka f. 1—163, druga roka f. 163'; — vez v usnje iz 17. stol.

a) n v Pafnucii popravljen iz f. b) prvi a v Sarapionis popr. iz e. c) sic! d) principalibus od kasnejše roke popr. v principatibus.

I Iniciale (rastlinska ornamentika na modrem, zelenem in okrašem ozadju, iniciali na f. 16' in f. 94' izpolnjeni z mrežastim tapetnim vzorcem, iniciala na f. 81 v geometrični ornamentiki). f. 1 (D), 3 (D), 16' (R), 26 (M), 34 (M), 37' (M, slika št. 7), 44' (U), 53' (B), 63' (E), 71' (L), 81 (O), 88 (N), 94' (O), 105 (M), 110' (T), 118 (D'), 125 (P'), 134 (R), 143 (P), 148' (A), 157 (P).

f. 1—161'. *Isidorus episcopus Hispalensis. Originis sive etymologiae.* — f. 1: „Incipit epistola Ysidori ad Bravlionem episcopum. Domino meo et dei servo Bravlionis episcopo Ysidorvs. Omni desiderio × domine et frater;“ — f. 1—2': tri pisma škofa Izidorja škofu Bravlionu („Quia te incolvmen × beatissime domine“, „Tuę sanctitatis epistolę × beatissime domine et frater,“ „En tibi sicut pollicitus sum × stilo maiorum“) ter dve pismi Bravlionu Izidorju („O pie domine × et non marcescens“, „Solet repleri leticia × illustrari mereamur“); — f. 2'—3: vsebinsko kazalo celega dela in prve knjige; — f. 3—161': „De disciplina et arte. Disciplina a discendo × ignis ardore siccetvr. Explicit liber ethymologiarvm vicesimvs Ysidori episcopi.“

f. 161': „De sonitv avium. Aquilas clangere × cicadas frutinnire.“

f. 161': „De sonitv bestiarvm. Leones fremere × equos hinnire.“

f. 162—162'. Spis o hebrejski in krščanski Veliki noči. „Ab octauo idus martias × pascha celebrare.“

f. 162': „Cur gradiens pelagi fluctus compressit amarus, / viuere qui prestat morientia semina terre, / soluere qui potuit letalia uincula mortis / post tenebras fratrem post tertia lumina solis / ad superos iterum Marthę donare sorori, / post cineres Damasum faciet quia surgere credo.“

f. 162': „Epitaphium Monicę genitricis sancti Avgustini episcopi. Hic posuit cineres genitrix castissima proles × virtutum mater felicior sobolis.“

f. 162': „Epitaphium sancti Gregorii pape. Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum × iam mercedem operum iam sine fine tenens.“

f. 162': „Item eiusdem sancti Gregorii pape. Hic uir despiciens mundum et terrena triumphans / diuicias celo condidit ore manv.“

f. 163: pesem na Jezusa in Marijo, „Fili pię styrps Marię nos in die domini × patri proli et amori, soli deo gloria.“

f. 163: pesem na Marijo, „Lvx celorum, spes lapsorum, uirgo morum preuia × Daud germen, Jacob semen, uiuens lumen Bethleem.“

f. 163: rimana kronika iz ogrske zgodovine do vlade kralja Štefana V. (1270—1272), „Universis domini × sermone gnarus“ (konec manjka, od roke iz druge polovice 13. stoletja).

17.

12

(Stiška signatura iz 17. stol., deloma vidna na hrbtu vezave: D V 56).

Perg.; — 12. stol., druga polovica; — 29·7 × 19 cm; — 156 f. (= 9 kvaternijev + 1 kvinternij [f. 72—81] + 7 kvaternijev + 1 binij [f. 138—141])

+ 2 kvaternija), od prvega kvat. manjka prvi list pred tekstom, od zadnjega manjka zadnji list s tekstom; kodeks je uvezan iz treh delov, prva dva obsegajoča Izidorjeve „libri sententiarum“ (f. 1—81) in Defensorjev-Bedin „Liber scintillarum“ (f. 82—141) štejeta kustode sicer posebej, toda spadata po pisavi in opremi skupaj; „passio“ sv. Katarine Aleksandrijske na f. 142—156 pa tvori po pisavi in opremi delo zase, ki je le privezano prejšnjima spisoma; — knjižna minuskula; dve roki (f. 1—141, f. 142—156); f. 1 in f. 47 v dveh, ostali v enem stolpcu; — vez v usnje iz 17. stol.; — neume: f. 149.

f. 1—81. „Incipiunt capitula libri primi sententiarum sancti Ysidori episcopi“ [vsebinsko kazalo]... „Expliciunt capitula. Incipiunt libri sententiarum sancti Ysidori episcopi. Incipit liber primus. Quod deus summus et incommutabilis sit. Symmvm bonvm deus est × letificandos concludit. Explicit liber sententiarum Ysidori episcopi.“

f. 81': prazno.

f. 82—138'. Defensor [Beda Venerabilis]. Liber scintillarum.¹ — f. 82: „Incipit prologus in libri scintillarum. Lector quisquis es × memoriam habeat. Explicit prologus;“ — f. 82—82': vsebinsko kazalo; — f. 82'—138': „Incipit liber scintillarum. De karitate. I. Dominus dicit in euangelio × nutritur et pascitur.“

f. 138'—141': razni citati in aforizmi, med drugimi „Gregorius dicit: Hęc sunt que in hoc seculo abusiva sunt...“ (prim. kod. 8/III, f. 187'); rubricirani so sledeči odstavki „De vitando malum“, „De custodia hominvm“, „De fine huius mundi“, „Quod tria martiria sint“.

f. 142—156'. „Incipit prologus in passionem beatissime Katherine uirginis. Gesta ad memoriam × sumamus exordium. (f. 142). Incipit passio sancte Katherine uirginis. Tradunt annales × amplius dierum“ (nadaljevanje manjka).²

¹ Avtor tega spisa je Beda Venerabilis ne pa Defensor Locociagensis, kakor mislijo nekateri in kakor se s tem imenom sam imenuje v prologu (f. 82).

² Bibl. hag. lat., n. 1663.

18.

13

(Stiška sign. iz 17. stol., deloma vidna na hrbtu vezave: C IV 150).

Perg.; — 12. stol., druga polovica; — 25,5 × 16,5 cm; — 164 f. (= 1 kvint. od katerega manjka prvi list pred tekstom + 19 kvaternijev + 3 listi); — knjižna minuskula; f. 1'—9', 54'—57, 89—93', 124—127', 163'—164 v dveh, ostali v enem stolpcu, ena roka; — vez v usnje iz 17. stol.

Iniciale (rastlinska ornamentika na rumenem ozadju, grobo delo): f. 10' (M), 22 (N), 57' (C), 94 (E), 128 (C).

f. 1: prazno.

f. 1'—6. „Incipiunt...“) Nomen libri euangelium × fuerat promissvs“ (o evangelijih, evangelistih in svetem pismu sploh).

f. 6'. „Incipit prologus in Mathevm. Mathevs sicut in ordine × querentibus non tacere. Explicit prologus.“

f. 6'—7. „Incipiunt capitula euangelii secundum Mathevm.“
 f. 7'—9'. „Initium sancti euangelii secundum Mathevm. Liber generationis Jesu Christi dei filii Abraham. Abraham genuit × et pharisei. Explicit hystoria libri seqventis.“

f. 10: prazno.

f. 10'—21'. „Incipit explanatio sancti ac uenerabilis Bede presbiteri super genealogiam Christi. Moyses sanctus vir × in regnum celorum.“

f. 21'—163'. „Incipit explanatio libri primi venerabilis Bede presbiteri super Mathevm. (f. 22). Mos etenim est scripturarum × erudiendo provehit. Explicit liber III^{us} venerabilis Bede presbiteri super Mathevm“ (pred vsako knjigo stoji tekst razloženega evangelija po Matevžu).

f. 163'—164. „Que differentia sit inter legem et euangelium. Inter legem et euangelium × gentilem populum.“

f. 164. „Duo paradysi sunt × benedicamus deo“ (spis o rajju).

f. 164': prazno.

32.

(Stiška signatura iz 17. stol., deloma vidna na hrbtu vezave: Y VII 141).

Perg.; — 15. stol., prva roka po l. 1433 (f. 12), druga roka iz druge polovice 15. stol.; — 20,5 × 14,9 cm; — naslovni list + 189 f. (= 23 kvat. + 1 ternij, od katerega pa manjkata zadnja dva lista); sočasna paginacija z latinskimi številkami; — knjižna minuskula v enem stolpcu, dve 'roki (f. 1—150', f. 151'—166'); — lesene z usnjem prevlečene, deloma poškodovane, platnice iz 16. stol., z deloma odpadlima gotskima kovinastima sklepoma.

Iniciale, po načinu severnofrancoskih šol; zlate črke v četverokotnem polju, čigar sredina je izpolnjena z arstlinsko ornamentiko v vijoličasti, modri in črni barvi, okvir pa s zlatimi črkami, številkami in okraski na modrem, vijoličastem oziroma zelenem dnu; od inicial se vije ob robu in nad tekstom rastlinska ornamentika v vijoličasti, zeleni, modri in rujavi barvi, pri vsaki iniciali sedi na teh ornamentalnih vejah po en tič (in sicer taščica, lišček, sova in škrjanček) okoli njih so pa nasejane zlate pike; — f. 1 (IV), 24 (E), 40 (C), 72 (V).

Ovojni list z napisom iz 17. stol.: „Formvlare Cistercieuce procedendi in abbadvm electionibvs et visitationibvs peragendis.“

f. 1—23'. Teksti o izvolitvi novega opata v cistercijanskih samostanih. „In electione noni abbatis primo fiat brenis cehortatio ut infrascripta nel consimilis. Nemo assummit × gratiarum actio laus et gloria in secula seculorum. Amen.“

f. 24—35'. „Secuntur sermones ad elestionem noui abbatis.“ Dva govora z začetki „Actus magne prudentie“ in „Quemadmodum in Job“.

f. 36—39': prazno.

f. 40—67': štiri pridige, prva o vizitaciji samostanov, sledijo razni drugi teksti ki se nanašajo na vizitacijo samostanov.

f. 68—71': prazno.

f. 72—150' (med temi so l. 91—95' prazni). „Secuntur sermones in visitationibus monasteriorum“ in razni drugi govori.

f. 151—166'. „Incipit ordo visitandi. In prima die × subscripsit semper.“

f. 166'—170': vaje iz hebrejske pisave in slovnice (roka 17. stol.).

f. 170'—189': prazno.

Rokopis je bil l. 1581. last stiškega opata Lavrencija [Rainerja] (f. 1 tiskano „Sum ex libris Reuerendiß. in Christo patris ac Domini, Domini Laurentij Abbatis Sithicenfis, Anno 1581“). Vanj je sredi 17. stol vpisal stiški profes Gregorig: f. 15' „Cathalogo Sitticensi inscriptus“, f. 166 „Sittich“.

Literatura. Radics v Izvestjih Muz. dr. za Kranjsko, XIII (1903), 61—62.

38.

(Stiška sign. iz 17. stol.: A II 18.)

Perg.; — 14. stol. (glavni tekst); — 15,5 × 10 cm; — 543 f. (= 2 f. + 10 pol po 24 f. + 6 f. + 10 pol po 24 f. + 1 seksternij + 1 pola po 24 f. + 1 okternij + 3 f.); — knjižna minuskula, glavni tekst v dveh stolpcih in od enotne roke (f. 3—497 in 501—539); ostali listi popisani v kurzivi 14. in 15. stol.; — vez v usnje z zlato obrezo iz 17. stol.

f. 1. „Invitorium. Regem magnum dominum venite adoremus. Seruite d[omino?].“ Sledi tekst 1., 2., 3. in od 4. psalma v. 1 do 5 (do „in cubilibus“) od roke 14. stol.

f. 2: od roke 15. stol.: „Clara dies Pauli desingnatt fertilitatem armi, / si fuerint venti surgunt prelia genti, / si fuerint nebule pereunt animalia queque. Amen.“

f. 2': razporeditev knjig sv. pisma, od roke 15. stol.

f. 3—497. Tekst sv. pisma stare in nove zaveze, deloma s predgovori in glosami.

f. 497': slavospev na Marijo, deloma obrezan (gl. spodaj pod f. 541').

f. 497'—500': mesta iz sv. pisma kakor se čitajo ob posameznih dneh in prilikah cerkvenega leta.

f. 501—539. „Hic incipiunt interpretaciones hebraicorum nominum“ (namreč v sv. pismu).

f. 539'—540: arabski tekst.

f. 540'. „Ista sunt capitula veteris et novi testamenti scripta numeratim secundum quod sunt in universis libris huius biblie per ordinem.“

f. 541: nadaljevanje teksta na f. 497'—500'.

f. 541': slavospev na Marijo, „Archa Maria fuit sanctum seruatur in illa“; skoraj isti tekst kot na f. 497'.

f. 542—543': kratka vsebina sv. pisma, urejena po knjigah in poglavjih, konec manjka.

(Dalje.)

Zvonik Naše Ljube Gospe v Lescah.

La tour l' église de Notre-Dame de Lesce.

L' auteur cite un document de 1522 contenant une entreprise passée avec l'architecte Gaspard Škofic en vue de construire le clocher de l'église de Notre-Dame, à Lesce (Haute-Carniole), et ajoute quelques détails pour servir à l'histoire de cette fameuse tour.

Poleg starodavne, l. 1173. vprvič zidane in posvečene, prej lesene, božjepotne, od l. 1787. farne cerkve „Naše Ljube Gospe v Lescah“, kakor se dosledno imenuje v vseh starih listinah, v sedanji obliki dozidane l. 1655., velike in po sodbi naših najboljših stavbenikov krasne zgradbe, stoji zvonik, samostojen, mogočen, častiljiv, viden iz vse „dežele“ in iz Blejskega kota, eden najlepših v Sloveniji.

Njegove lepote ne čuti vsakdo takoj; slikarji pa ga radi slikajo. Nima nič okraskov, le najpotrebnejše stavbne člene: podzid, tri zidne vence, podstrešni venec, ki v štirih visokih lokih obkroža velika kazališča ure; vrata pri tleh, tri linice na južni strani, trodelne line na vseh straneh zvonice in valovito baročno streho brez slepih lin.

O tem zvoniku je nekdo rekel: „Od povsod ga vidim, in če le kje solnce sije, na njem sije.“ On pa razsvetljuje tudi splošno slovensko umetnostno in kulturno zgodovino, ker ima skoro vse svoje življenje izpričano z izvirnimi listinami v domačem arhivu.

Štiristoletnico je pravkar obhajal. Poglejmo njegov rojstni list: pogodbo z zidarskim mojstrom Gašperjem Škoficem iz l. 1522. Trden papir, brez pečatov, na desni strani valovito obrezan, gotovo je enako obrezan izvod dobil v roke mojster. Vse črke razločne, lepopisne, vse bolj slovesne kot n. pr. zadolžnica vojnega posojila zoper Benečane iz l. 1508. v istem arhivu.

Glasi se:

Bermergkht. Was wir Bechleut vnſ lieben Frauen zu leſs Als die zeit Sorg
Mofia ſteffan thombſche Matheus wogalnigk ſambt vunſer nachperſchafft doſelbs,
mit Mayſter Caſpern ſcofftz Maurer ein khirchen turn zu vunſer lieben frauen
zu leſs bey der allten khirchen zumachen angedingt vnd endfloſſen haben in
ſolcher nachuoſgender mainung

Erſtlichen ſoll Mayſter Caſper die Grundteſt deſ turnſ machen ſechtzehen daum=
elln prait mit der außern maur Vnd ſolche grundteſt woll ver=
ſorgen vund machen mit aller notturfft v

Wer Iſt berebt daſ er ſolhn turn obegrundtz Zwaier gaden Hoch machen ſoll
Bund dar Innen Zway gewellg

Vnd ob der Erden einer gurtl Hoch, ſoll Ern mit geſchnitten ſtain on allen
ortten machen Darnach durch vnd durch mit Egk ſtain

Wer soll gemellter Mayster Casper machen vier venster alle mit geschnitten stain
 auf yeder seitten ayn   Bund den Zeuch, alls Morter stain und annders
 so er bedurffn wird zu solhen thuren solle wir Bechleut vnd nachperschafft do-
 selbs Ime raichen vnd zulegen

Zvonik N. Lj. Gospe v Lescah.

Wer soll gemellter Casper Sambt seinen knechten In seiner Nygen khost sein
 vnd sich selbs speisen   Bonn Solhem obemelltn turn soll wir obge-
 mellst Bechleut gemelltem Mayster Caspern scoffitz geben vnnnd ausrichten vierund-
 neunzig vngerisch gulden Ain P Achtzig Kreuzer zuraitten,   Und was
 wir egemellst Bechleut gemellten Mayster Caspern In mitler Zeit etwas daran
 hinaus gebn so soll er vnns deshalben ein quittung hinauß geben v

Solhs ist Beschehen Inbeiwesen Des Edlgebornnen Herrenn Wollfgangu von
 Dietrichstain Erbschengkhn in kerndten Die zeit Phaandtherr zu Rodtmansdorff

auch Herrn Jorgn Schending vicarj Zu Rodtmansdorff vnd des Edlen vnd
 vesten Jorgen Megkhnißer Pflieger Zu Wallenburg Actum Radt-
 mansdorff an sandt thomas von thandl werchtag Nach Cristy ge-
 purtt Taufenndt sunffthundert vnd darnach In dem Zwayhundzwainzigisten.

Torej na dan sv. Tomaža Kant. 29. dec. 1522. so sklenili z mojstrom Gašperjem Škoficem (morda s Podbrezja) pogodbo v imenu soseske trije ključarji: Jurij Mofia (zdaj še hišno ime Mobja), Stefan Tomše in Matevž Vogalnik, da jim sezida poleg stare cerkve nov stolp, dve „nadstropji“ visok za 94 ogrskih goldinarjev, po 80 krajcarjev, ob svoji hrani. Material mu da soseska. V prisotnosti Volbenka Dietrichsteina, grajščaka v Radovljici, Jurija Schendinga, vikarja ravnotam, in Jurija Megkhni-tzerja, flegarja na Wallenburgu. V Lescah je bil takrat pač beneficijal, ki pa v gospodarskih rečeh ni imel besede, ali pa tudi ni stanoval trajno v Lescah. Pravi župnik čez Lesce, župnik radovljiški, ob enem prošt ljubljanski Juri Slatkonja, ki je zidal novomeško kapiteljsko svetišče in prvi del zvonika (zdaj zakristija) je bil 8 mesecev prej umrl. Leto prej, 1521 o sv. Juriju, so bili posodili leški ključarji 15 rajncev in pol in tri rajnceke darovali za dozidanje farne cerkve v Radovljici. Vidi se, da je zvonik v Lescah delo domačinov. Nemci so bili le priče. „Poleg stare cerkve“, res stare, saj nobena druga božja pot v Sloveniji razen Gospe Svete, nima starejše listine (gl. Schumi in Kos k l. 1173.). „Temelj mora biti narejen z vso skrbjo.“ Najbrže so imeli slabo izkušnjo s prejšnjim zvonikom, čigar vzhodna stena še stoji kot del sedanjega pročelja cerkve. (Gl. tudi Valvasor IX, str. 51: nemblich im 12 ten Jahr [1512] ein grosser Erdpieben in Landt Crain war).

Podzid in vogli so res iz dobrega rezanega kamna. Šestnajst kolmcev do palca mora biti širok in je res $7:20\text{ m} = 16 \times 45\text{ cm}$. Notri naj bosta dva oboka. Isto so zahtevali ob istem času v Crngrobu (gl. Kolblar, Izvestja 1892). V Lescah obokov niso izvršili, vidijo pa se v kotih dolbine za sprejem reber križnega oboka. So morda izprevideli, da mojster Gašper za 94 fl. ne more izvršiti še obokov z rezanimi rebri. Mojster se na zvoniku ni podpisal, pač pa trije kamnoseki, ki so delali vsak po eno dvojico kamnov za mali portal (180/82 cm) s kamnoseškimi znamenji.

Natančno po pogodbi (razen obokov) je bil zidan zvonik v l. 1523. morda še 1524. do višine 14 metrov. Potem pa je zmanjkalo denarja in navdušenja. Prišla je reformacija. L. 1536. je moral Ferdinand v Gradcu naročiti deželnemu glavarju, naj preišče pritožbo Leščanov, Hraščanov in Hlebčanov zoper radovljiško duhovščino (vber die von Katmansdorff), ker jim je vzela njih žegnanje (Ir Kirchttag). 20. marca l. 1601. so pismeno prosili Leščani škofa Hrena, naj jim da kaplana ali beneficijata, kakor v starih časih, da bo vedno tu stanoval in službo božjo opravljal, kar se je zadnje čase opustilo. 13. septembra l. 1631. je ob vizitaciji škof Rainald Scarlichi zapisal, naj se vsa cerkev, če mogoče, prezida v boljšo obliko, da bo le eno svetišče in ob straneh oltarja. Dvajset let kasneje so res vso cerkev v sedanji obliki sezidali, od prejšnje je ostala le južna stena in del pročelja. L. 1655. so stavili stekla v okna, torej cerkev dovršili. Nato so se lotili zopet zvonika, ki je

bil le nizek, in so ga res dozidali v sedanjo višino l. 1664. Letnico so vklesali spodaj 2 m od tal, da je bolj vidna, v stari del zvonika. Imamo pa tudi pisane listine:

Ottavio Bucelleni L. B. takrat župnik v Gorjah, pozneje prošt ljubljanski in solastnik fužin na Savi, potrjuje 12. sept. l. 1663., da mu je Jakob Mouia (Mobja) iz Lesec plačal 50 fl. za železne vezi za zidavo zvonika.

Ključar Hanns Legat je zapisal, kar je izplačal za zidavo zvonika: Mojstru zidarju (sambt seinen Gspann und Knechten) plačilo 69 fl 38 kr. in njegov del 28 fl. 33 kr. Tesarjem 7 fl. 30 kr. Zidarjem likof 4 fl. 20 kr. Za veliko vrv 3 fl. 33 kr. Nekomu, ki je delal mort in drugo, 3 fl. Nekomu, ki je dal labora kamen, 53 krajcarjev. Kamnoseku, ki je naredil kamnita okna v zvonik, 17 fl. 40 kr. in za kamnite vence okoli zvonika 57 fl. 46 kr. Našteva tudi dohodke obračun je 24. jan. 1664. 29. dec. 1670 je pa Hansche Legat vrnil 50 fl., ki jih je bil Johann Petschacher posodil cerkvi Naše Ljube Gospe v Lescah, pač za zidanje zvonika.

Vprašanje je še, kedaj je dobil klobuk zvonika sedanjo obliko? Takrat najbrže ne, četudi ima Valvasor tuintam baročne zvonike. Vendar, ker je strešni zidni venec, kolikor je vodoravnega, kamnit, kar pa je polkrožnega nad uro, sicer enak, a zidan, moramo sklepati, da je bil prvotno ves strešni zidni venec vodoraven in so ga pozneje vzbočili nad kazališči ure, najbrž v 18. ali začetkom 19. stoletja. L. 1908. je bil v nevarnosti, da se streha nekoliko prenaredi, pa je konservator Vurnik čuval staro obliko.

Zvonik ima tudi stare listine o sedanji uri (Caspar Janoch l. 1795. v Ljubljani) in o zvonovih, kar pa ne spada strogo semkaj.

Malo je starih stavb, ki bi imele tako izpričano zgodovino. So bili pač v starih časih ključarji leški ne samo podjetni graditelji, ampak tudi skrbni čuvarji svoje skrinjice. *Franc Avsec.*

Umetnostno-zgodovinski zapiski.

Blejsko gospostvo.

1609. Stolni prošt in radovljiški župnik Andr. Crallius prosi brik-senške komisarje „wegen des Pfarrhofes Veldes, weil derselbe gar schlecht und baufällig, die Unterthanen daselbst darzu zu halten damit, weil sie sonst keine Kollektur reichen, solchen erbauen und restaurieren.“ Kot prošt prosi dalje, da bi dovolili za stavbo radovljiškega župnišča in ostalih okoliških ruševnih cerkva potreben les. Tudi naj bi dali potrebno gradivo „radi ustanovitve fare v B o h i n j u na Bistrici“ ter prosil za pomožnega duhovnika župniku oz. vikarju.²⁰

²⁰ Komisar je sestavil seznam onih krajev in dohodkov, ki naj bi pripadli novi župniji. — L. 1613. so se pritoževali podložniki pred komisarji radi neduhovniškega vedenja svojega vikarja Jan. Breclja (Wrezl, Prezl).

²¹ Med blejsko in radovljiško gosposko je bil namreč spor, kdo da ima pravico dovoljevati ples.

1609. V komisarski relaciji stoji, da je bilo 14. jun. 1609 (nedelja sv. Trojice) cerkveno proščenje „beim Gotteshaus der hl. Dreifaltigkeit, so von der Frau Lenkowitschin erpaut worden.“ Po službi božji je komisar „kot je tam običaj“ oklical semenj (den Kirchtag berufen lassen) in ga je ob tej priliki prosila soseska za ples, ki ga je dovolil.²¹ — Tudi poročilo iz l. 1613. govori o novem cerkvenem proščenju v Podhomu ter „wegen der Frauen Lenkowitschin new aufgerichten Capellen.“²²

1626. Relacija odreja „das ausgewischte Stiftswappen in Sanct Oswalts Kirchen²³ wieder anmallen lassen.“

1650. Briksenški komisar poroča, da mu je lastnik fužin v Bohinjju ob Bistrici Janez Gašper Jerič, tiho in zgledno živeč mož, dal razumeti „wasgestalten Er (sc. Jerič) daselbs herdißhalben der Saw vnd alwo bereit ein new erpautes Kürchl, alda vnser lieben Frawen Rosarii Bruederschaft introduciert worden, steet, gewillt were, für einen Beneficiaten, worzue Er selbs den Geistlichen Standt anzunemen genaigt, ain glegenheit, mit Bewohnung vnd Güetern zurichten.“ Jerič je želel v ta namen zamenjati neki travnik; ker komisar o zadevi ni bil poučen, je predlagal naj razloži pismeno prošnjo in pogoje, nakar bo blejski glavar zamenjavo odobril.

1674. Tega leta so posodili ključarji cerkve na blejskem otoku brezobrestno za eno leto 40 fl „für unser lieben Frauen zu Wittnach zu Hilfe dero gebey.“

1740. V letnem obračunu (12 dec.) cerkve na Koroški Beli stoji kratko označeni izdatek 162 fl 32 kr „vor den Kanzl, Öhlstein und andere vorfallende Ausgaben.“

1760. ca. V vlogi na briksenškega škofa z dne 22. febr. 1782. pravijo cerkveni ključarji na Koroški Beli, da je nekako pred 20. leti po nesreči nastali požar popolnoma uničil cerkev sv. Ingenuina in Albuina ter vso vas. Cerkev so potem z velikimi stroški soseske čisto na novo postavili, — ker so se pa zato pri blejski jezerski cerkvi zadolžili za 200 fl in pri treh drugih blejskih podružnicah za nadaljnjih 600 fl, prosijo škofa pomoči.

1776. Glasom oskrbnikovega poročila (z dne 28. sept.) je ljubljanski škof na svojem vizitacijskem potovanju imel posvetiti dva oltarja podružne cerkve v Ribnu.

1778. 4. marca, Radovljica. Radovljiški podobar (Pildhauer) Ignacij Arrer piše blejskemu oskrbniku Štefančiču za načrt, ker mora dati delo mizarjem, če naj bo z izvršitvijo gotov do škapulirske nedelje. Pogodbo bo poslal (jeseniškemu) župniku, da jo podpiše. Za njegove ljudi naj oskrbnik po svoji prevdarnosti vstavi primerno napitnino. Prosi dalje administratorja za predujem 25 fl,²⁴ ker si je kupil žepno uro. Radi dela naj ne bo v skrbeh in dvomu. Če ne bo oltar narejen, kakor kaže načrt, bo on s temi 25 fl plačan.

²² V 80tih letih XVI. stol. je bil blejski glavar Jan. Jož. Lenkovič. — Današnja podhomska kapela je posvečena sv. Katarini.

²³ Spodnje Gorje.

²⁴ Svoto je dobil izplačano na račun zaslужka 13. marca 1778.

1778, 22. aprila, Radovljica. Podobar Ign. Arrer piše Štefančiču radi 15 fl, ki mu jih jeseniški župnik noče izplačati za „2 Engel und St. Geist mit schein in Kosten 2 Cragstein bei ter seüten 2 Kerbel mit blumen und dem ganzen schein in der glorii,“ četudi je administrator in soseska z delom zadovoljna; tudi župnik „hatt in meinem hausch die arbeit gesechen vollstentig fiertiger und hernach befohlen die bemelte Stuk zu mochen.“ On hoče imeti plačano ali pa te dele nazaj, oziroma mora zatožiti župnika pri škofu.

1778, (27. aprila). V računih o Glihovi²⁵ zapuščini, ki so iz nje naročili škapulirski oltar v cerkvi na Koroški Beli, je izvršitelj oporoke Štefančič zabeležil, da je dal podobarju à conto oltarja 30 fl, dalje „dem Maller zalt das Bild vnser lieben Frau per 27 fl 20 kr T. W. und Mittag Essen.“

1778, 18. novembra, Bled. Podobar Ign. Arrer potrjuje administratorju Štefančiču, da je prejel v treh obrokih 80 fl „à Conto dern von der Verfertigung des Scapulier Bruederschaft Seithen Altars in der Kirchen St. Ingenuini et Albuini zu Karner Vellach.“²⁶ — Istega dne potrjuje Arrer prejem 60 fl, ki jih je dobil iz rok župnika in cerkvenih ključarjev Gregorja Pšenice in Jak. Erlaha za napravo škapulirskega stranskega oltarja na Koroški Beli.

1779, 28. marca, Jesenice. Župnik Jožef Anderle sporoča,²⁷ „das der Bilthauer den Scapulier Althar zu Karner Vellach diese Wochen vollstentig repariret habe.“

1779, 11. apr., Radovljica. Podobar Ign. Arrer sprašuje oskrbnika Štefančiča, če je pisal župniku na Jesenice in kak odgovor da je dobil. Ko je on župniku pisal „vorbezens die 2 Engel in Kosten und den H. Geist und 2 Kragsteinn bei der Seiten 2 blumen Kerbel bie auch den schein strolen in glori,“ mu je odgovoril, naj počaka tri dni, da bo sam prišel v Radovljico si delo ogledat. Župnik si je z radovljiškim vikarjem v njegovi hiši ogledal delo in načrt (den Risch). Pokazal mu je vse ostale kose načrta izgotovljene in je bilo župniku vse prav; v navzočnosti vikarja ga je vprašal, če naj imenovano delo izvrši in je bil s ceno 15 fl zadovoljen. Po še ohranjenem načrtu je delo izvršil in hoče denar, ali delo nazaj, kar ni v načrtu, kakor želi župnik, ki trdi, da je cerkev ogoljufal. Prosi oskrbnika, naj mu pomore, da plača župnik 15 fl, „dan dieser Pfarer bill vill versten von allen Sachen aber ist Iwerall zu schuach, dan ich habe Solich Pfarer gearbeit, das Sie Selbst den Risch gemacht haben, hab nie Soliche Austellung gehabt als von ime. Der hoche althalt gefalt ime, do ko mer sechen, das Er nicht verstehet die arbeit.“

1779, 23. aprila, Bled. Mestni podobar v Radovljici Ign. Arrer potrjuje doplačilo 33 fl, ki jih je prejel od oskrbnika Štefančiča kot za-

²⁵ Ign. And. Gliha, kapelan pri jezerski cerkvi ter beneficiat Corporis Christi v Radovljici je v testamentu z dne 20. maja 1776 zapustil škapulirski bratovščini na Kor. Beli med drugim neko desetino. Julija 1777 je bil Gliha že med mrtvimi.

²⁶ V osnutku pobotnice stoji še črtan dostavek: verglichener 180 fl.

²⁷ Najbrže oskrbniku Štefančiču.

ščitnika (Vogtherr) podružne cerkve na Koroški Beli „per den vmb 165 fl T. w. den Abriss gemäss verglichenen Altar der löbl. Skapulier Bruederschaft am Karner Völlach, nöbst der darüber durch Ihre Hochwürden Herrn Pfarrer zu Assling weittern anordinierten Arbeith zu sothannen Altar über vorhin emphanzene und Quittierte 140 fl T. W.“ S tem je on popolnoma plačan.²⁸

R a z n o.

1641, 7. jul. Vizitacijski protokol ljubljanskega škofa grofa Otona Buchheima²⁹ pripominja k temu dnevu: Eiusdem in Colle Nazareth prope Altenburgum pro extruenda Ecclesia maiori primum lapidem posuit. — 21. jul.: Eiusdem... in ecclesia parochiali Pleiburgensi

1642, 5. marca: Škof Oton Buchheim posveti tri ‚altaria portatilia‘ (enega za se, drugega za grofa Auersperga, pri tretjem lastnik ni imenovan). — 19. marca: dantur collectitiae vicario in Suesseuhaimb Georgio Collar pro ecclesia S. Fabiani et Sebastiani m. m. filiali ad Suessenheim, unum annum duraturae. — 21. jun.: Huius ecclesiae a vicinitate Verchnicensi pie ad honorem sanctissimae Trinitatis fundatae primum hunc lapidem posuit Otto Fridericus episcopus. — 29. jul.: benedixit Illustrissimus tres calices ad Commendam Labacensensem domus Teutonicae spectantes. — 10. avg.: Consecratio duorum altarium in ecclesia s. Michaelis Archangeli, ad S. Georgium in Prasberg filiali (en oltar posvečen Materi Božji, drugi sv. Lovrencu). — 14. okt.: visitata ecclesia parochialis in Schafftenberg; domus parochialis in loco incommodo ab ecclesia nimis dissita, quare cum tempore de comodiore habitatione parochi facienda providendum. Altaria habet ecclesia 5, quorum unum sub Cathedra demoliri debebat, alia cum necessariis sufficienter et decenter sunt provisiva. (Naštevava se dalje cerkvena oprava, med drugim: srebrna, pozlačena monštranca z bakrenim podstavkom, 4 srebrni kelih, srebrni ciborij, srebrni kelih za obhajance, bakreni, svinčeni in leseni svečniki, bakrene kadilnice, antipendiji iz usnja, „imagines pulchrae 18, vexillum novum et scambetto, 5 imagines parvae inauratae, campanulae 8, campanae in turri 3“). Conceditur (parochi) licentia exstruendi capellam penes domum parochialem, ita tamen, ne dum sibi comoditatem fieri postulat, parochianis exinde macor (?) causet discommodu(s). — 16. okt.: sua Celsitudo in sacello s. Philippi filialis ad Peillenstainensem 6 campanas consecravit in honorem B. V. Mariae, s. Nicolai, s. Philippi, s. Mariae Magd., ss. Trinitatis, s. Andreae apostoli (drugi — in prvi? — ad filialem S. Petri sub

²⁸ Glede prejetih 140 fl prim. zgoraj sub: 1778, 18. nov., Bled. — Dialekt, ki v njem piše Arrer, ga izdaja za Tirolca. Morda je iz te družine tudi Ahrer, ki se l. 1809. poleg Schwarzla navaja med ljubljanskimi kparji (Izvestja muzejskega društva, 1907, str. 67).

²⁹ V deželnem arhivu v Ljubljani. Tudi naslednji izpiski so vzeti iz tega, deloma v obliki protokola pisanega dnevnika škofa Otona Frid. Buchheima. campanam pro ecclesia consecravit. — 28. Augusti benedixit in ecclesia Cathedrali duas Campanas.

Kunnigsberg, 3—6 ad filialem Peillenstainensem). — 1. nov.: sua Celsitudo in sacello Nazareth prope Altenburg ordinavit ad subdiacognatum M. Joannem Andream Steidler Oberburgensem pictoris filium ad titulum patrimonii.

1643, 22. jan. se je pritožil prior reda eremitov sv. Avguština v Ljubljani radi ustanove: Cum D. Andreas Grauenberger aedificaverit altare in ecclesia ipsorum ad latus sinistrum illudque dotaverit 100 florenis, nec non de iis aliquot anni fructus cum 60 floren. persolverit, sed morte preventus, investituram cum literis, quam dare promiserat non tradiderit. Ker dediči niso hoteli plačevati, so v konzistoriju napotili tožnika na redno sodno postopanje. — Na aprilski sinodi tega leta omenja vikar v Krašnji med drugim: Ecclesia s. Oswaldi est prophanata et altaria non sunt consecrata, petit consecrationem. Mand(atur): siquidem ecclesia non habet, inde necessaria sumat, relinquatur, donec fuerit dotata, vel ministerium ad quandam aliam ecclesiam convertatur. — 6. avg. zaslišuje generalni vikar radi nečistovanja nekega gornjegrajskega alumna, ki mu je na vprašanje: Quas domos solent frequentare alumni? odgovoril: Domum pellionis et pictoris ob uxores. (Ker je bil sokrivi župnik Jur. Kozina odstavljen, je vikar poveril vodstvo fare in rektorstvo alumnata duhovniku Andreju Steidlerju.)³⁰ — 25. oktobra posvečenje „duorum Altarium in ecclesia parochiali Prasbergensi, amborum a cornu Evangelii et primi quidem prope chorum summi altaris, alterius (ad murum applicati) vero paulo infra sitorum“, enega na čast sv. Katarini, družega sv. Trojici in Dev. Mariji.

1644, 10. novb. Joannes Pasin Italus sculptor vel Bildtschnitzer hic in suburbio Labaci Diöc. huius quoad domicilium, supplicat, ut sua illustrissima Celsitudo secum gratiosissime dispensare velit, ut Martham Saponin viduam (cuius maritus mortuus ein Golt-schlager fuit) sibi in tertio consanguinitatis gradu coniunctam,³¹ uti ex arbore apparet, in uxorem ducere possit, ob rationes in libello allegatas. (Odločba: et concessa est.)

1696, 14. marca, Ljubljana. „Michal Cussa, talgiapietra“, potrjuje v obračunu, da je dobil od grofa Gallenberga „vmb den gemachten Alter S. Antonio zu Minkendarf“ (pogojenega za 550 fl) dne 1. julija 1695. 177 fl 46 kr 2 d. — ostanek 372 fl 13 kr 1 d pa mu je izplačal Fr. Učan, oskrbnik na Brdu (Egg), deloma v gotovini, deloma v žitu.³²

1696, 24. marca, Ljubljana. V obračunu pravi Mih. Cussa, da mora dati grof Gallenberg „vmb zben Figurn, alb S. Petro della Cantora³³ et S. Giuani Capistranno, marboro di Genua d' accordo m(one)ta Venetiana L. 620, per Küsten et in schiff trogen lassen L 13, per scheff biß Triest bezolt L. 9, summa Venediger Wehrung Libic L. 642. Item

³⁰ sinu gornjegrajskega slikarja (gl. zgorej.)

³¹ Prababici, sestri Zuana in Meniga, sta bili po imenih sodeč, furlanskega pokolenja.

³² Deželni arhiv v Ljubljani, Gallenbergovi akti (fasc. Mekinje in Zduše).

³³ Sv. Peter iz Alcantare, o. s. Fr., reformator reda v XVI. stol.

von Triest biß Ober Laybach bezolt Landtswehrung f. 24, per scheff von Ober Laybach biß hiehero sambt Zigern f. 3, summa Landtswehrung f. 27.“ (V pripombi, ki jo je Cussa podpisal, je laška veljava preračunana v nemško s 176 fl 17 kr, ki so mu jih v gotovini izplačali 28. marca 1696).³⁴

1714, 24. marca, Brdo (actum Herrschaft Egg). Marija Uršula Malič (Mällitschin) določa v oporoki, da jo pokopljejo v roženvenski cerkvi v Kranju k rajnemu možu Francu Adamu Malič; cerkvi voli za to 40 fl, za 1000 maš 283:20 fl, revežem 100 fl, kapucincem v Kranju 100 fl, v Ljubljani in Loki po 20 fl, „mehr legire ich vor den Altar s. Felicis, der schon bestellt worden ist, Item vor die Mallerey darzu, so in einem grossen und kliern stukh bestehen solte, und soll in dem grössern blat unser liebe Frau mit dem Christ Kindl, auf einer seithen der hl. Felix und auf der andern der hl. Antoni de Padua, in dem kliern aber die heilige Ursula gemahlen = und solcher Altar in der Kirchen bey denen hh. P. P. Capucinern zu Cra inburg aufgerichtet sein. Item vor die Altar-Tücher, und also vor dieses alles mit einander fl 150. — Der Kirchen unser lieben Frauen zu Primßk hau soll vorgedachter Executor³⁵ auß meinen vorhandenen und in 5 stängelein = auch in einer Gabl und einen leffl bestehenden Silber, einen saubern Köllich ehstens machen lassen und dorthin verehren. Item auß meinen Brocatenen Klaid ein Meeß gewanth, und der heilligen Anna auß meinen Seidenen Schlaffrok auch ein Klaid . . . . . Meiner Mämb Miza Stänzin Mallerin zu Agram legire ich fl 500.³⁶

Dr. Josip Mal.

³⁴ Deželni arhiv v Ljubljani, (fasc. Gallenbergovi akti Mekinje in Zduše). — Na listu je tudi s svinčnikom pisan seznam izplačila te svote. Na hrbtu pobotnice označba: Dieser Aufzug ist per die zwey, zu dem Münkhendorfferischen Altar gewüdmeten Marmelsteinenen Seullen zu Venedig sambt der Lüfferung völlig bezahlt.

³⁵ Brdski oskrbnik Jan. Ant. Končnik. — Cerkev M. B. v Primskovem je kranjska podružnica.

³⁶ Smela pa je uživati le obresti, glavnica je po njeni smrti zapadla v enakih delih njenim otrokom. Legat za slikarico je zelo visok; drugi Mici „Stanzin, welche ietzt hier zu Egg in Diensten ist,“ je zapustila samo 30 fl. — Testament se nahaja v zbirki oporok deželnega arhiva v Ljubljani.

Umetnostno-zgodovinsko društvo.

Umetnostno-zgodovinsko društvo, ki zaznamuje letos pri številu svojih članov lep napredek, je priredilo poleg prej izkazanih ogledov še izlete v Kamnik in okolico (29. jun., udeležba 25) pod vodstvom drja F. Steleta, v Kranj, Šenčur, Velesovo, Cerklje in Skaručino (21. sept., udeležba 20) pod vodstvom msgra V. Steske ter na Visoko in Turjak (5. okt., udeležba 42) pod vodstvom drja F. Steleta. Zadnja dva izleta je omogočil požrtvovalni prijatelj društva, gospod ing. F. Dukić, ki je dal brezplačno avtomobile na razpolago, za kar mu gre posebna zahvala. Nameravani izlet v Florenco se odloži na prihodnjo pomlad; takrat se uresniči tudi izlet v Ptuj z ogledom arheoloških zanimivosti.

V zimski dobi prireja društvo zopet ciklus predavanj z naslovom „Zgodovina slovanskih umetnosti“ v sledečem redu:

1. Slovensko kiparstvo 18. stol. — Msgr. Viktor Steska.
2. Pregled slovenskega slikarstva. — Msgr. Viktor Steska.
3. Umetnost Dalmacije. — Dr. Vojeslav Molè.
4. Arhitektura in kiparstvo Balkana. — Dr. Izidor Cankar.
5. Slikarstvo Balkana. — Dr. Izidor Cankar.
6. Ruska arhitektura in kiparstvo. — Dr. Francè Stelè.
7. Rusko slikarstvo. — Dr. Francè Stelè.
8. Poljska umetnost. — Dr. Vojeslav Molè.
9. Češka arhitektura in kiparstvo. — Dr. Francè Mesesnel.
10. Češko slikarstvo. — Dr. Francè Mesesnel.

F. M.

Varstvo spomenikov.

(Poroča konservator dr. Fr. Stelè.)

Goriško, freske v Soški dolini. Dva članka, ki sta izšla v zadnjih letih, sta obrnila mojo pozornost na goriško slikarstvo poznogotske dobe. Prvi je bil sumaričen referat tržaškega konservatorja A. Morassija o slikarstvu v Soški dolini,¹ drugi pa V. Belétov opis cerkvice sv. Danijela pri Volčah na Tolminskem.² Pri tem zadnjem sem postal pozoren na sorodnost ondotnih slik z deli slikarja prezbiterja sv. Ožbalda, ki je mnogo slikal na Gorenjskem.³ Da ugotovim razmerje goriškega do kranjskega slikarstva poznogotske dobe, sem si poleti 1924 ogledal vrsto ondotnih spomenikov in prišel do sledečih zaključkov:

¹ Antica pittura popolare in Val d'Isonzo v Le vie d'Italia XXIX. I. str. 1335.

² Jadranski almanah za l. 1924.

³ Prim. Fr. Stelè, Oris zgod. umetn. pri Slovencih, str. 32.

A v č e, župna cerkev. Poslikan je bil ves prezbitarij. Na stenah slikarija večinoma uničena; ohranjene so le te-le slike: sv. Mihael, sedeča Mati božja z detetom in sv. Lenard, ki rešuje jetnika. Na svodu je naslikan Kristus z oblo, okrog pa angelji z muzikalnimi orodji in orodji trpljenja Gospodovega. V načinu gubanja oblek, ki je zelo značilno cevasto in močno lomljeno, spominjajo te slike na Suho, vendar o kaki delavniški skupnosti ni govora. Čas postanka nekako tretja četrtina XV. stol.

G o r i c a, stolnica, zakristija. Svod z gotskim rebrovjem, polja so poslikana: Simboli evangelistov z napisnimi trakovi v gotski minuskuli, angelji z orodji trpljenja Gospodovega, angelji, ki molijo ali se igrajo, poznogotska listna ornamentika. Dekorativna draperija in obris kompozicije posameznih figur spominja na angelje na svodu na Križni gori pri Škofji Loki. Tudi kolorit ima iste značilnosti, kakor skupina fresk na Kranjskem iz prvih treh desetletij XVI. stol.: Rudeče senčeno z temnejšim rudečim, bele obleke z zeleno podlago, senčene z lila, rumeno z zelenim, rumeno z rudečim; dekorativno lomljene gube (prim. Križno goro, Jezersko, sv. Primož itd.). Tudi tu ni govora o delavniški skupnosti z dosedaj znanimi kranjskimi spomeniki.

K r e s t e n i c a, cerkev sv. Miklavža pri Kanalu. Na severni in južni steni ladije po ena freska. Na južni steni slika deklie v postelji, bržkone odlomek slike iz legende sv. Miklavža, kateremu je cerkev posvečena. Na sev. steni Kristus sedeč na na tleh ležečem križu, lice oprto v desno dlan, komolec naslanja na desno koleno in žalostno gleda, kako rabelj pred njim vrta luknje v križ; drug rabelj ga vleče za lase. Delo je zelo grobo, nekoliko spominja v koloritu in nekaterih potezah na slikarja prezbitarija sv. Ožbalda, vendar je to nedvomno čisto druga, mnogo manj vešča roka. Slika Kristusa sedečega na križu je ikonografično zanimiva ker se ponavlja v krogu imenovanega mojstra v nedvomno njegovem pasijonu v cerkvi sv. Petra nad Begunjami in v njemu sorodni sliki v lopi cerkve sv. Andreja pri Škofji Loki. Slike v Krestenici so nekako iz tretjega ali četrtega desetletja XVI. stol.

P r i l e s j e pri Plavi. Poslikan in dobro ohranjen je cel prezbitarij, ostanki v ladiji in v lopi. Ikonografski tip razvrstitve v prezbitariju odgovarja popolnoma kranjskemu. Tudi dekorativni sistem je isti. Na zunanjščini slavaloka se nahajata poleg dveh drugih skupin Marijino oznanenje in Kajn in Abel. V prezbitariju je na svodu Kristus v mandorli, obdan od angeljev z muzičnimi orodji, dveh angeljev s knjigo in simboli evangelistov. Na stenah v spodnjem pasu 12 apostolov pod arkadami, v trikotnih poljih nad njimi pa posamezni svetniki in neka mučeništvo. Bližjega stilističnega sorodstva s kakim kranjskim spomenikom ni. Čas postanka sr. XV. stol. Morassi (o. c.) pripisuje istemu slikarju še vrsto drugih ohranjenih del; videl sem od teh cerkev sv. Urha v Tolminu in sem se prepričal o absolutni nevzdržnosti te domneve. Freske na Selu, ki mu jih tudi pripisuje, pa so baje uničene.

S v. U r h v Tolminu, pokopališka cerkev. Ostanki v ladiji in v prezbitariju. Ikonografski sistem v prezbitariju se dá v bistvenih delih rekonstruirati in odgovarja kranjskemu: Na svodu Kristus v mandorli, Jagnje božje, trnjeva krona in žebli, simboli evangelistov in angelji.

Na stenah ob oknih 12 apostolov, v višjem pasu večje scene, od katerih je deloma ohranjena slika zadnje večerje na severni steni. Kolorit in gotovi motivi sorodni s slikami na Križni gori in na Jezerskem. Na stropu se nahajajo n. pr. za ta dva spomenika karakter. ornamenti v obliki naslikanih plastično pojmovanih diskov; motiv trnjeve krone in žeblice je skupen s Križno goro; v koloritu vladajo: zelena, blede, lila, rdeča in rumena barva v karakterističnih kombinacijah pri senčenju; značilen blede roza karnat in risba obrazov, ki spominja skoro bolj na Jezersko kot na Križno goro. Tip Kristusa s karakter., na čelo visečim šopom las je skupen vsem trem spomenikom. Čas postanka: začetek XVI. stol.

Volarje pri Tolminu, cerkev. Slikan je ves prezbitarij znotraj, vendar so bile vse slike po vojni pobeljene. Med drugimi je naslikan prevoz trupla sv. Brikcija. Par odkritih glav te skupine me je prepričalo, da imam pred seboj delo slikarja prezbitarija sv. Ožbalda ali vsaj iz njegove najožje bližine. Kolorit in značilna obdelava obraza sta popolnoma enaka; istotako roke. Polja na svodu so okvirjena z rumenim pasom, ki je posejan s patroniranimi rozetami, motiv, ki se tudi drugod pojavlja v okrožju tega mojstra. Slike so iz kakega tretjega desetletja XVI. stol. in je slikar isti kot pri sv. Danijelu pri Volčah (gl. Belè o. c.), kjer je bila še pred vojno vidna letnica 1526.

Ugotovitve tega ekskurza med spomenike sosednjega ozemlja so važne ker dokazujejo kulturne zveze obeh na umetniškem polju koncem XV. in zač. XVI. stol. Zveze s sosednjo Koroško na drugi strani je ugotovil Morassi (o. c.). Poleg teh spomenikov, katerih slog je nastal nedvomno v srednje evropskem okrožju, se nahajajo pa drugi (prim. Belè, Cerkevica sv. Justa v Kosečah v Jadr. Almanahu za 1924 in Morassi o. c.), katerih slog je nastal v furlanskem ali širše beneškem okrožju. Kolikor sega dosedaj moje znanje, se s slovenskim jezikovnim ozemljem sev. od Gorice več ali manj krije srednjeevropski gotski stavbni tip v arhitekturi, ž njim ozko zvezani ikonografski program poslikanja prezbitarija ter srednje-evropski slikarski slog; penetracija beneškega sloga v to ozemlje je sporadična. Za obmejni pas bo treba preiskati Brda in videmsko slov. Benečijo. Ugotoviti preostane še razmerje na Krasu in v Istriji,⁴ da se dožene, kje in pod kakimi pogoji je globlje prodrli italijanski značaj.

*

Gosteče, cerkev, freske. Pri neki slučajni poškodbi freske sv. Krištofa na zunanjščini severne stene, se je pokazalo, da je pod sedanjo še starejša slikarija. Konservator je bil pozvan, da odloči ali ne bi kazalo odkriti starejšo sliko, kar bi se sevè povzročilo uničenje novejšje. Skupno z restavradorjem M. Sternenom sta sliko natančno preiskala in zaključila, da bi bila odstranitev neumestna že zato, ker kvaliteta spodnje slike, ki nedvomno predstavlja tudi sv. Krištofa, gotovo ni boljša od novejšje. Starejša plast leži v isti višini kot skupina slik

⁴ Pregled istrskega slikarstva je napisal v „Le vie d'Italia“ Morassi v eni zadnjih števil, ki mi je bila pa doslej nedostopna.

na levo od sv. Krištofa. Slike, ki so močno poškodovane, predstavljajo del slike pohoda sv. treh Kraljev in poklonitve Mariji in Jezusu, štiri stoječe svetnike, več nerazločnih ostankov in precej nerazložno sliko stoječega nagega Jezusa, vendar ni mogoče dognati v kaki zvezi. Časa postanka teh slik ni mogoče pobližje določiti, vendar gotovo ne segajo preko XV. stol. nazaj.

Novejša slika sv. Krištofa je pa za nas važna tudi zato, ker nam nudi sredstvo za približno datiranje cikla legende sv. Andreja v ladiji cerkve. Na sliki sv. Krištofa je namreč več starih podpisov, ki so po večini težko ali sploh nečitljivi, vendar se mi je posrečilo najti pri enem letnico, ki nam služi kot terminus ante quem. Podpis se glasi: *Jacobus... 1486*. Številka osem ni popolnoma gotova, vseeno pa je napis važen ker nam priča, da je nastala omenjena slikarija nedvomno v XV. stol. in sicer v sredi, ako ne celo v 1. polovici. Za verodostojnost te trditve je seveda treba najprej dokazati, da je sv. Krištof delo iste roke kot slike v ladiji. O tem se prepričamo, če primerjamo modelacijo obraza sv. Krištofa z obrazi v cerkvi; zelo značilna je rizba ust, ki je popolnoma identična, primerjati je treba grobe noge znotraj z nogami Ježuščka zunaj, roke zunaj z rokami moža v lila plašču v sceni, ko svetnika vlačijo privezanega za rep (značilni so nohti) itd. Pripominjam tudi, da obstojajo neke sorodnosti nad freskami v cerkvi sv. Mohorja pri Doliču na Štajerskem (rizba ustnic, karakteristična listnata trta, ki tvori spodnji rob slik) in gosteškimi.

Sliko sv. Krištofa bo prihodnje spomlad M. Sternén fiksiral na mestih, kjer je poškodovana in obdal vse ostanke slik z barvnim okvirom; ostala stena pa se pobeli.

Javorje nad Škofjo Loko, župna cerkev. Poleti so cerkev ob prezbiteriju na obe strani nekoliko povečali. Takrat so odkrili na steni pod streho prejšnje zakristije precejšen ostanek slike sv. Krištofa. Ko je konservator prišel, je bila slika po večini že uničena, pač pa je bil še ohranjen del bogatega okvira, obstoječega iz listnate trte, ki ga je fotografiral. Slika je bila izvršena v fresko tehniki in jo po ohranjenem ostanku ni bilo mogoče pobližje datirati. Mislim pa, da jo smem postaviti pred XVII. stol.

Kamen vrh pri Ambrusu, cerkev sv. Petra, freske Janeza iz Ljubljane. M. Sternén je dovršil odkritje pobeljenega dela slik, fiksiranje odstopivših ter zavarovanje poškodovanih delov. Konstatirano je, da v ladiji in na prednji strani slavoloka ni slik. V slavoloku sta bili odkriti dve svetnici: na levi pod baldahinom s čebuljasto streho stoječa svetnica s krono na glavi, v desni nerazločen predmet; na desni pod enakim baldahinom svetnica s krono na glavi, ohranjena samo do prs. Nimba in kroni so vrezani v omet. Na mestu, kjer je vrhnja plast odpadla, se vidi starejši omet z ostankom slikarije, ki pa izgleda, da je bila samo ornamentalna. V prezbiteriju so bili nanovo odkriti prvi ter deseti in dvanajsti apostol. Pri temeljitem snanjenju slik se je pokazalo nekaj važnih podrobnosti:

I. Nad vsakim apostolom se nahaja napis z njegovim imenom; od večine napisov so ostali samo še blede sledovi in so težko ali sploh nečitljivi. Na podlagi teh in pa pridevkov je vrsta apostolov sledeča:

1. Apostol s sulico v roki z nečitljivim napisom. — 2. Uničen po oknu. — 3. Sv. Andrej s križem in slabočitljivim napisom. — 4. Sv. Janez s kelihom in napisom. — 5. Sv. Jakob starejši z napisom. — 6. Sv. Peter z napisom. — 7. Sv. Pavel z napisom. — 8. Sv. Simon z napisom. — 9. Sv. Matevž s težkočitljivim napisom. — 10. Sv. Jakob mlajši z napisom. — 11. Po oknu uničen. — 12. Sv. Matija s težko čitljivim napisom.

II. Med napise z imeni apostolov je bil vmeščen napis vsebujoč podatke o postanku te slikarije. Zdi se, da se je en del nahajal na sev. vzh. stranici med sv. Janezom in sv. Jakobom star.; deloma čitljiv pa je še danes na jugovshodni stranici med sv. Simonom in sv. Matevžem. Jaz čitam: ANNO DOMINI 1459 FESTU G (?)... Letnica je popolnoma jasna, če tudi komaj vidna, le glede čitanja tretjega številčnega znaka bo treba zbrati dokazni material, da ni sedmica, kakor bi nekateri radi čitali.

III. V severovzhodnem svodnem polju, odgovarjajočem lepemu angelju na južni strani⁵ se nahaja zelo lep dekorativen motiv: iz venca širokih listov izrašča steblo, katero nosi bujne liste, ki se razširjajo tako, da pokrijejo celo trikotno polje in se bujno plastično previjajo, v sredi se en list zvije naprej, vzboklina pa prehaja v človeško masko — motiv, ki bi ga na tem mestu in v ti dobi ne pričakovali.

Slike so bile samo očiščene prahu, sicer pa so ostale nepokvarjene razen par kričočih, popolnoma odrgnjenih mest, ki so bila retuširana toliko, da na daleč dopolnjujejo barvno harmonijo, od blizu pa so takoj vidna kot dopolnitve. Stena ob oknih je bila pokrita z nevtralnimi tonom radi enotnosti učinka, v pritličju je bil nanovo naslikan zastor, ki je bil popolnoma uničen; obe sliki v slavoloku sta bili očiščeni kazečih jih solitrastih peg, kolikor so se dale odstraniti.

Med starimi podpisi na slikah sem prečital: 1. Jac.(obus) Ottava A^o 1626 in 2. Blasius Koren 89 (= 1589).

Z restavracijo tega najboljšega dela Janeza iz Ljubljane je bila skoro v popolni meri vzpostavljena prvotna harmonija tega slikanega prostora, ki je s svojim zlatim oltarčkom vred gotovo eno najučinkovitejših del stare umetnosti pri nas. Prim. Fr. Stelè, Freske na Kamnem vrhu v Domu in svetu XXXVII. (1924) str. 175 s slikami.

Križna gora pri Ložu, podružnica. V cerkvi se nahaja 5 Bergantovih slik in sicer v vel. oltarju Kristus na Križu v pokrajini z Jeruzalemom v ozadju in skupino štiri jokajočih angeljev, ki love v kelih kri iz desne strani; na desni spodaj kleči in objema križ Magdalena, ki gleda z objokanimi očmi navzgor. Na hrbtu napis: WERGANT PINX. 1763. Slika je v spodnji polovici raztrgana in ob robu močno poškodovana. Nujna restavracija je bila nasvetovana. V sev. stranskem oltarju sta dve sliki in sicer v ovalu v atiki sv. Vid v kotlu, spodaj pa Jezus na Oljski gori, ki ga od zadaj opira angelj in mu visoko drži kelih. Podpis na desni spodaj: WERGANT PINX. V juž. stranskem oltarju so v ovalu v atiki sv. 3 Kralji, spodaj Kristus privezan k steburu; dva rablja ga bičata. Podpis na stopnjici pod Jezusovim kolenom: W. F.

⁵ Gl. sliko 9 v Orisu zgod. umetnosti pri Slovencih.

Krtina, podružnica. Gotski stolp je bil v prejšnji obliki na novo pokrit.

Lož, graščinska kapelica. Notri se nahaja nad menzo slika sv. Florijana pl., o. 86 × 124 cm; zgoraj zaokrožena. Sv. Florijan na oblakih kleči na eni nogi, oblečen je v železen oklep, roke sklepa v molitvi, oči ima obrnjene navzgor, čez rame mu visi rudeč plašč, poleg sebe ima veliko zastavo z rudečim križem; v gubah plašča se mota angelj, ob glavi so štiri angeljske glavice; en angelj preobrača golido vode na goreče poslopje. Slika je nedvomno Fort. Bergantova. Zanj govori vse: karakt. rudeča barva plašča, ki se enaka nahaja na Križni gori, tip angeljev in nekatere karakteristične sence, dalje posebno nelepi karakteristični obraz, soroden onemu Kristusa v Oljski gori in v bičanju. Ta glava s svojim temnim karnatom in izrazom je obenem tudi dokaz za verodostojnost domneve o Bergantovem avtorstvu slike sv. Vincenca Pavl. (?) v župnišču v Kamniku.⁶ Slika je zelo dobro ohranjena.

Lož, cerkev sv. Petra se nahaja v neposredni bližini nekdanjega mestnega ozidja, ki jo oklepa od juga in vzhoda. Nad obokom prezbiterijskega zidovja je zidovje povišano in opremljeno s strelnimi linami v vseh k zidu obrnjenih stranicah (v severovzhodni, vzhodni, jugovzhodni stranici in južni steni). Drug primer takega na enak način utrjenega prezbiterijskega zidovja mi je znan v podružni cerkvi v mestu v Višnji gori.

V vel. oltarju je slika sv. Petra, pl., o. 94 × 158 cm, ki je v zelo slabem stanju in nujno potrebna umele restavracije. Nekatere poteze govore za Berganta pod pogojem, da je bila — kakor se zdi — slika enkrat precej preslikana.

Podvrh pri Javorju nad Škofjo Loko; Stergarjeva hiša; na zadnji steni hiše zunaj se nahaja stara freska, predstavljajoča kolonado z ravno preklado; v treh razdelkih stoje med stebri od leve na desno 3 svetniki:

1. Sv. Avguštin, škof s srcem v roki; 2. sv. Hieronim, kardinal z levom; 3. sv. Florijan, ki z vodo iz golide gasi goreče poslopje.

Tipi obrazov, značilna modelacija, kolorit (zelena, rumena, rudeča in bela barva prevladujejo) in poraba patroniranih vzorcev na oblekah izdajajo delo slikarja prezbiterijskega sv. Ožbalda iz tretjega ali četrtega desetletja XVI. stol. Slike so zelo poškodovane, ohranjene poteze pa nedotaknjene.

Smerečje nad Vrhniko. Konzervator se je izrekel proti nameravani zidavi nove cerkve, ker je stanje stare, kolikor jo soseska nalašč ne zanemarja, (zid zunaj, streha) dovoljno. Za zidavo nove cerkve ni nobene potrebe, ker je sedanja dosti velika in tudi estetsko ni manj vredna. Ima tudi zvonik s prav lično baročno streho. Svoj čas je imela lesen poslikan strop, od katerega se je ohranilo še nekaj desk pri ključarju J. Leskovcu; na istega hiši je nad glavnim vhodom vzdignjen gotski sklepnik predstavljajoč Mater božjo z detetom, dokaz, da je imela cerkev nekdanj gotski obokan prezbiterij z rebri in sklepniki.

⁶ Gl. Fr. Stelè: Politični okraj Kamnik (Umetnostni spomeniki Slovenije) I. str. 111. in Katalog zgodovinske razstave... str. 22 št. 32.

BIBLIOGRAFIJA.

Priobčil M. Marolt.

I. Knjige.

Bulićev Zbornik — Strena Buliciana. Naučni prilozi posvećeni Franu Buliću prigodom LXXV. godišnjice njegova života od učenika i prijatelja. IV. oktobra MCMXXI. Uredili M. Abramić i V. Hoffilner. Štampala zaklada tiskare „Narodnih Novina“ u Zagrebu. Zagreb-Split 1924. Str. XL + 735 + tab. XVIII. — Iz vsebine: Popis tab. XV. — Popis vinjeta nad pojedinima poglavjima i na kraju članaka. XVI—XX. — Resumes des articles en langues slaves par ordre alphabetique des auteurs. XXII—XL. — Hoffilner Viktor — Zagreb, Prehistorijske žare iz Velike Gorice kraj Zagreba. 1—8. — Kazarow G. I. — Sofija, Vorgeschiedliches aus Makedonien. 9—12. — Heberdey Rudolf — Graz, Zur Entstehungsgeschichte des griechischen Hochreliefs. 13—18. — Praschniker Camillo — Wien, Zum Friese des Tempels der Athena Nike. 19—25. — Sitte Heinrich — Innsbruck, Aphroditköpfechen aus Halikarnass. 27—29. — Schober Arnold — Wien, Zur pergamenischen Marsyasgruppe. 30—34. — Biéńkowski Piotr — Kraków, Über Fragmente eines Frieses in Mantua und in Rom. 35—43. — Schmid Walter — Graz, Torso einer Kaiserstatue im Panzer. 45—53. — Drexel Friedrich — Frankfurt, Römische Paraderüstung. 55—72. — Löwy Emanuel — Wien, Apollodor und die Reliefs der Trajanssäule. 73—76. — Weigand Edmund — Würzburg, Die Stellung Dalmatiens in der römischen Reichskunst. 77—105. — Hekler Anton — Budapest, Kunst und Kultur Pannoniens in ihren Hauptströmungen. 107—118. — Weibach Frederik — Sneckerstein, Zur Rekonstruktion des Dioklecianpalastes. 119—125.

¹ Do 15. novembra.

— Gnirs Anton — Elbogen, Beispiele der antiken Wasserversorgung aus dem istrischen Karstlande. 129—150. — Skrabar Viktor — Ptuj, Das Mitraeum bei Modrič am Bachergebirge. 151—160. — Michon Etienne — Paris, Miroirs et non custodes eucharistiques. 161—165. — Kubitschek Wilhelm — Wien, Dalmatinische Notizen. 209—219. — Abramić M. — Split, Militaria Burnensia. 221—228. — Grgin A. — Split, Tri nadgrobnna spomenika iz Potravlja u Dalmaciji. 233—235. — Skok Petar, Francisco Bulicio ob honorem. 287—293. — Wilpert Joseph — Rom, Alte Kopie der Statue von Paneas. 295—301. — Sauer Josef — Freiburg i. Br., Das Aufkommen des bärtigen Christustypus in der frühchristlichen Kunst. 303—329. — Schulze Victor — Greifswald, Christus in der frühchristlichen Kunst. 331—336. — Becker Erich — Beldenburg, Einzug Jesu in Jerusalem. Eine wiederaufgefundene altchristliche Reliefdarstellung und einige dazu gehörige Stücke. 337—344. — Mantuani Jos. — Ljubljana, Paulinische Studien. 345—366. — Egger Rudolf — Wien, Die Basilika von Manastirine und ihre Gründer. 379—386. — Kovačić Fran — Maribor, Petovij in Celeja v starokrščanski dobi. 387—395. — Zeiller Jacques — Paris, Anciens monuments chrétiens des provinces dannonubiennes de l'empire Romain. 413—416. — Johann Georg Herzog von Sachsen — Freiburg i. Br., Neue Beiträge zur Verehrung und Ikonographie des hl. Spiridion. 417—420. — Orsi Paolo — Siracusa, Sculture byzantine della Sicilia. 433—439. — Diehl Charles — Paris, L'étoffe byzantine du reliquaire de Charlemagne. 442—447. — Vasić Miloje M. — Beograd, Crkva sv. Krsta u Ninu. 449—456. — Karaman Ljubo — Split, O datiranju sredovječnih reliefa na stol-

noj crkvi i zvoniku sv. Duge u Splitu. 457—466. — *Kolenđić Petar — Sinj, Je li Bonin iz Milana radio na šibenskoj katedrali? 467—470. — *Petković Vlad. R. — Beograd, Neki antički motivi u starom živopisu srpskom. 471—475. — Stele Fr. — Ljubljana, Gotsko stensko slikarstvo na Kranjskem. 477—491. — Drexler Carlantonio — Gorizia, Esempio d'un arcaismo romano nel Goriziano. 493. — Tkalčić Vladimir — Zagreb, Pacifikal biskupa Luke u riznici zagrebačkoga kaptola. 496—501. — Jurić o. Frano — Dubrovnik, Glavni oltar u franjevačkoj crkvi sv. Klare u Kotoru. 504—506. — Strzygowski Josef — Wien, Die Stellung Balkans in der Kunstforschung. 507—513. — Ruzicka Leon — Dobrna, Zwei Statuen des Praxitelles auf Münzen von Ulpia Pantalía. 667—670. — Brunšmid J. — Zagreb, Novci gepidskoga kralja Kunimunda. 671—673. — Stratimirović G. — Wien, Starinski grb u Korčuli. 675—676. — Rešetar Milan — Zagreb, Ugarsko-dubrovački talir carice Marije Terezije. 677—680. — Stockert Carlo — Wien, Tre medaglie inedite della Dalmazia e dell'Istria. 681—682. — Šilović R. Slade, Stećci u okolici Trogira. 689—693. — Stocký Albin — Praha, Neolithická plastika v Čechách. 717—721. — Schráníl J. — Praha, Bronzové sekry jadranského typu v Čechách. 723—727.

Mal dr. Josip, Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih. Knjižnica Narodne Galerije 1. Izdala in založila Nar. Galerija v Ljubljani 1924. Str. 142 + 69 slik na finem papirju.

Novak dr. Grgo, Hvar. Historijska biblioteka knj. II. Beograd 1924. Str. 238. — VIII. Arhitektura. Str. 170—195. — IX. Slike. Str. 196—208. — Skulptura. Str. 210.

* V cirilici.

II. Časopisi in zborniki.

Art and Archaeology. Published by The Archaeological Society of Washington. Vol. XVII, number 5, May 1924. Yugoslav art number. Vsebina: Grouitch Mabel Dunlop, Introduction. 203—205. — Vulitch N., The earliest civilization in Yugoslavia. 207—208. — Gjorgjevitch T. R., The Yugoslav national art. 209—215. — Petkovitch Vl. R., Serbian paintings of the middle ages. 217—222. — Popovitch P., Serbian architecture. 223—231. — Popovitch Branko, Modern Yugoslav art. 233—240. — Fairclough Henry Rushton, Some of Montenegro's antiquities. 241—242.

Hrvatska Riječ—Ars Croatica. Ob priliki letošnje razstave neodvisnih v Splitu je izdala Hrv. Riječ posebno prilogo sledeče vsebine: Nazavisna grupa. — Radica Bogdan, Naše likovne umjetnosti. — Ujević Josip Mate, Umjetnici i umetnici. — Izložene slike. — Ivanović Bukaricza Mil., Umjetnici našega vremena. — Radica Branislav, Slikarstvo i priroda. Split, Hrv. Riječ br. 139 (4. X.). — Odgovor Bagdanu Radici, Naše lik. umj.: Literarni amateur et comp., Dva literarna hladna obloga. Novo Doba br. 256 (1. XI.).

Narodna starina. Knj. II, br. 5. Uredio dr. Josip Matasović. Iz vsebine: Petković dr. Vlad. R., Loza Nemanjića u starom živopisu srpskom. 97 do 100. — Zega Nikola, Zbirka Nikole Arsenovića. 129 do 150. — Matasović dr. Josip, Hrvatska Troja. 151—158. — Bojničić dr. Ivan, Grb knezova Zrinskih. 159—160. — Schneider dr. A., O nekim manje poznatim portretima Nikole Zrinskog. 161—164. — Novak Jele, Seljački dom u Zvečaju. 168—172.

III. Razprave.

Bulić Franjo, Asanacija grada Splita. — Povlačenje

- kapele Sv. Duje iz Periptera Mauzoleja v unutrašnjost Stolne Crkve. Hrv. Riječ št. 168 (8. XI). — Daljnje uredjenje okolice sadašnje Stolne Crkve i gradnja nove. Hrv. Riječ št. 172 (13. XI).
- Cankar dr. Izidor, Značaj starije slovenačke umetnosti. Nova Evropa knj. X, br. 7 i 8, str. 200—205.
- Cesarec A., Umetnost i ruski radnik. (Uvod u prikaz o ruskom slikarstvu). Knjiž. Republika II, br. 8, str. 315—321. — Savremeni Ruski Slikari. Knjiž. Republika II, br. 9, str. 374—361. (Gl. Glonar)
- Delalle Ivo, Schiavonetto. Njegova slika u Trogiru. Novo Doba št. 262 (9. XI). — Andrija Aleši i Nikola Fiorentino. Umjetnost Sv. Ivanu Trogirskomu. Novo Doba št. 267 (15. XI).
- * Deroko Aleksander, Skulptura Matere Božje u Sokolici. Pokret I, br. 8, str. 119—121. — Eksonarteksi Žiže i Sopoćana. Pokret I, br. 15, str. 244 do 245. — Jedna poseta Bizantiskome Carigradu. (O biz. umetnosti.) Pokret I, br. 17 i 18, str. 286—292.
- * Kašanin M., Čuvanje i proučavanje naših manastira. Pokret I, br. 29 i 30, str. 75 do 81.
- * Kolendić dr. Petar, Dokumenti o Andriji Alešiju u Trogiru. (Magister Andreas Alexy lapicida.) Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju knj. II, sv. 1, str. 70—78.
- * Kosenko Mitrofan, Manastir Treskavac. Pokret I, br. 13, str. 204—206. — Ostaci srpsko-bizantiske umetnosti u Prilepu. Pokret I, br. 27 i 28, str. 45—47.
- * Mantuani dr. Josip, O slovenačkoj pučkoj umetnosti. Nova Evropa knj. X, br. 7 i 8, str. 205—214.
- Mesesnel dr. France, Naše razmerje do umetnosti. Dom in Svet 37, št. 4, str. 168—172. — Moderno slovenačko slikarstvo. Nova Evropa knj. X, br. 7 i 8, str. 214—218.
- Mole dr. Vojeslav, Vzhod in Zapad v zgodnji antiki. Ljublj. Zvon XLIV, št. 11, str. 641 do 652. (Nadaljevanje).
- * Petković dr. V., Iz staroga Prilepa. Pokret I, br. 6, str. 83 do 84.
- * Petrov Mih. S., Sezan i njihovi naslednici. Pokret I, br. 16, str. 270—273.
- Sič Albert, Slovenski slog v obrtnih in industrijskih izdelkih. Sejmski vestnik IV. ljublj. velesjema 1924, št. 4, str. 81 in 83.
- Stele dr. France, O umetnosti. I. Naša umetniška sedanjost in versko stališče. II. Cerkvena umetnost in njeni cilji v sedanjosti. III. Varstvo cerkvenih umetnin in spomenikov. Referat na 5. kat. shodu, izšel v knjigi „5. katoliški shod v Ljubljani.“ 1924. Str. 122—130. — Freske na Kamnem vrhu. (Johannes de Laybaco). Dom in Svet 37, št. 4, str. 175—178. — Marija priprošnjica s plaščem v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom. Slovenec št. 205. (7. IX.). — Leseni stropi v cerkvah. I. Gotika in njeni odmevi. Dom in Svet 37, št. 5, str. 213—216. (Nadaljevanje). — Moderne bančne zgradbe Ljubljane. Bankarstvo knj. I, 1924, str. 534.
- Steska Viktor, Pregled naše umetnosti. Nadaljevanje: Mladika V, št. 11, str. 419—421. (Nadaljevanje). — Marijini spomeniki v Ljubljani. Slovenec št. 205. (7. IX.).

IV. Biografije.

- * B., Ivo Kerdić, Pokret I, br. 14, str. 224.
- Klemenčič Ivanka, Ivana Kobilca. (Obisk). Ženski svet II, št. 8, str. 169—173. (Deloma izvleček iz Vurnikovih spominskih zapiskov).
- * Krklec Gustav, Slikar Petar Dobrovič. Pokret I, br. 2, str. 24—25. — Petar Križanič. Pokret I, br. 17 i 18, str. 283—284.
- Lovrić Božo, Emanuel Vidovič Jugosl. Njiva VIII, knj. II, br. 5, str. 171—178.
- * M. P. (Petrov Mih. ?), Branko Petrovič. Pokret I, br. 15, str. 249 do 251.
- * Nikolajević dr. Boža S., Ivan Napotnik, slovenački

- vajar. Raskrsnica III, br. 19, str. 53—55.
- Radica Bogdan, Vladimir Kirin. Dom in Svet 37, št. 4, str. 172 do 175. — Pilon Veno. Vijenac III, br. 15—16, str. 487—488. — Božidar Jakac. Vijenac III, br. 18, str. 550—551.
- Vurnik Stanko. Slovenska umetnica. Obisk pri gđ. Ivani Kobilčevi. Jutro št. 264. (9. XI).
- Jubilej učenjaka. Nikodim Pavlovič Kondakov. Slov. Narod št. 254 (6. XI). — Akademik N. P. Kondakov. Jutro št. 270. (16. XI).
- Sedemdesetletnica Vojtëcha Hynaisa. Jutro št. 253. (26. X).
- V. Književna poročila. Kritike in polemike. Razstave.**
- A. T. Izložba jugoslavenskog slikara P. Gustinčiča u Opatiji. Sušački Novi List br. 36. (23. VIII).
- Bouyer, švicarsko slikarstvo. K razstavi švicarskih slikarjev v Parizu. Slov. Narod št. 201. (3. IX).
- Dobida dr. Karl, France Stele: Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. Ljublj. Zvon XLIV, št. 10, str. 632—634; št. 11, str. 669—670.
- * Filov B., Dr. Vlad. R. Petkovič: Manastir Studenica. Izvestija na bulgarskija arheologičeski institut tom II, 1923—24, str. 238—241.
- Glonar dr. Joža, Obnova arhitekture. (Theo van Doesburg v „Stavbi“). Slovenec št. 187. (17. VIII). — Manes in „Manes“. O priliki razstave v Jakopičevem paviljonu. Slovenec št. 192. (23. VIII). — Današnji ruski slikarji. (Cesarec v Knjiž. Republik). Slovenec št. 205. (7. IX). — Strena Buliciana. Slovenec št. 216. (21. IX). — Eine Geschichte der Kunst bei den Slovenen. Kroaten und Serben. (Mal). Prager Presse št. 264, večerna izdaja (24. IX).
- Hodoninska razstava. — J. A. V., Výstava slovinských umělců v Hodoníně. Našinec 27. IV. in 1. V. — P. V., Razstava slovenskih umetnika v Hodoníně. Našinec 14. IV. — P. V., Slovinské umění na Moravě. Selské Listy 19. IV. — Svrček Jaroslav B., Výstava slovinských umělců v Hodoníně. Národní Osvobození 3. V. — Vasiček Jaroslav, Výstava slovinských umělců v Hodoníně. Svoboda 15. IV. — Vybiral dr. Bohuš, Výstava slovinských umělců. Pozor 15. IV. — Isti, Moderní výtvarné umění na Slovinsku. Pozor 1. V. in 17. V. — (Ostalo v 2. štev. tega letnika).
- Kršnjavi I., Restauracija slika u Vrbovskoj. Vijenac III, br. 21, str. 633—634.
- Mantuani dr. Josip, Slovenski narodni slog. Albert Sič, Kmečke hiše in njih oprava na Goreniskem. Dom in Svet 37, št. 5, str. 222—224.
- Marek J. R., Dr. J. Mal: Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih. Národní Listy št. 286. (16. X.). V ekscerptu: Slovenec št. 244. (24. X).
- Mesessel dr. Fr., Razstava Manesa. I. Slikarstvo. Jutro št. 226. (25. IX.). II. Kiparstvo. Št. 232 (2. X.). III. Grafika in arhitektura. Št. 239. (10. X.).
- * M. K., Srpske srednjevekovne freske. (Okunjev.) Srp. knjiž. glasnik knj. XIII, br. 2, str. 155—156.
- Pacovský Emil, France Stele: Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. Verikon (Praga) X, št. 8—19, str. 103—104.
- Radica Bogdan, Slovenci o umjetnosti. (Iz. Cankar: Značaj starije slovenačke umjetnosti, Mal: Zgodovina umetnosti SHS, Stele: Oris.) Hrv. Riječ br. 133. (28. IX).
- Regali dr. Jos., Dr. Fr. Stele: Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. Dom in Svet 37, št. 4, str. 178—182.
- Romanus, Die Kunstaustellung im Kasinosaal. (Kos. Stiplovšek, Pirnat.) Marburger Zeitung št. 238. (17. X).
- Stele Fr., Razstava češke moderne umetnosti. Slovenec št. 204. (6. IX.), št. 205. (7. IX.), št. 208. (12. IX.). — Iz revij. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 1922. čas XVIII. IV/V, str. 262—263. Vijenac: Horvat, Iz staroga Zagre-

- ba. Art and archaeology. Čas XVIII, IV, str. 327—328. — Alojzij Gradnik: Pisma, v les vrezal Božidar Jakac. Dom in Svet 37, št. 4, str. 183. — Jadranski almanah (Bele, Stanič; gl. ZUZ IV, št. 1, str. 50). Dom in Svet 37, št. 4, str. 183—184. — Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Dom in Svet 37, št. 4, str. 184.
- Styriacus, Razstava umetniškega kluba „Grohar“ v Mariboru. Nar. Dnevnik št. 200. (5. IX.). — Razstava Kos, Pirnat, Stiplovšek v Mariboru. Nar. Dnevnik št. 231 (12. X.).
- Snuderl dr. M., Pismo v Maribora. Razstava Kos-Pirnat-Stiplovšek. Jutro št. 239. (1. X.). — Odgovor: Santel Saša, „Storili so svojo dolžnost — naj gredo.“ Slov. Narod št. 221. (7. X.).
- Škerlj Silvester, Umetnostna razstava v Mariboru. Kos-Pirnat-Stiplovšek. Slovenec št. 235. (14. X.).
- Vurnik Stanko, Razstava češke moderne umetnosti. Nar. Dnevnik št. 217. (26. IX.). — Odgovor (anon.): H kritiki o razstavi češke moderne umetnosti v Jakopičevem paviljonu. Nar. Dnevnik št. 219. (28. IX.).
- Vybíral dr. Bohuš, Literatura o slovinském umění výtvarném. (ZUZ, Slov. mod. umetnost, Oris.) Archa 1924, str. 314 do 316.
- Prvním souborným přehledem výtvarného umění Slovinců, Charvatů a Srbů. (Mal.) Archa 1924, str. 388—389. — Kulturní Slovinsko zobrazené Slovinci. (Slov. štev. Nove Evrope). Archa 1924, str. 390—391.
- X Y, K letošnji razstavi kluba Grohar. Tabor št. 197. (29. VIII.).
- Manesova razstava. Ob otvoritvi: Razstava društva čeških umetnikov „Manes“. Slov. Narod št. 185. (14. VIII.). — K razstavi društva čeških upodabljajočih umetnikov „Manes“ v Ljubljani. Nar. Dnevnik št. 182. (15. VIII.). — „Manes“ v Ljubljani. Jutro št. 192. (15. VIII.). — IV. razstava Narodne Galerije v Ljubljani. Slovenec št. 187. (17. VIII.). —
- Znamenita razstava češke umetnosti v Ljubljani. Tabor št. 193. (29. VIII.).
- Razstava slovenskega slikarja v Opatiji. Pavel Gustinčič. Jutro št. 201. (26. VIII.).

VI. Razno.

- Bučar dr. Franjo, Stari Pompeji. Omladina VIII, br. 2, str. 32 do 34.
- Krleža Miroslav, Severni gradovi: Kriza u slikarstvu. Književna Republika III, br. 1, str. 22—28.
- * Marković Radoje, Konkurs za podizanje zgrade ministarstva finansija u Beogradu. Raskrsnica III, br. 17 i 18, str. 92—94.
- Ojetti Ugo (?), I cento disegni del Tiepolo. Dedalo (Milano-Roma) V/4, str. 263. (V ljubljanskem muzeju.)
- Segantini Giovanni, Umetnikovo ustvarjanje. Nar. Dnevnik št. 221. (1. X.).
- S., Iz južne Srbije. Spomeniki stare kulture. Slovenec št. 208. (12. IX.).
- ski, Probuda, iniciator slovenskega narodnega modernege sloga. Slov. Narod št. 208. (12. IX.).
- Buličevo slavlje u Rogaškoj Slatini. Rogaska Slatina I, št. 8, str. 1—5.
- Cerkev Marije Pomočnice na Rakovniku. Slovenec št. 205. (7. IX.).

Errata corige! V št. 2 tega letnika uvrsti na strani 99, 1. stolpec vrste 15—24 od zgoraj med 14. in 15. vrsto od spodaj v istem stolpcu, št. 3 pa vrste 15—18 od zgoraj v drugem stolpcu na strani 158 med 12. in 13. vrsto od spodaj v 1. stolpcu na isti strani.

KNJIŽEVNOST.

Buličev Zbornik. Naučni prilozi posvečeni Franu Buliču prigodom LXXV. godišnjice njegova života od učenika i prijatelja IV. oktobra MCMXXI. (Strena Buliciana. Commentationes gratulatoriae Francisco Bulič ob XV vitae lustra feliciter peracta oblatae a discipulis et amicis.) — Uredili: M. Abramić i V. Hoffiller, Zagreb-Split 1924, — 4°, str. 735.

Zasluzni dalmatinski arheolog Mgr. Fran Bulić je prejel pač najlepše priznanje za svoje požrtvovalno, nesebično in neumorno živijensko delovanje v tem zborniku, ki sta ga spretno uredila gg. Abramič in Hoffiller s prispevki številnih znanstvenikov, pripadajočih raznim evropskim narodom. Ta Zbornik ni običajna spominska knjiga, ampak prekaša že po svojem obsegu vse podobne publikacije ter tvori bogato zbirko razprav, ki se vsaj po veliki večini sučejo v sferi, v kateri so se gibali znanstveni interesi jubilarjevi. Zato pa je tem težji položaj pisca teh vrstic, ki naj na tesno odmerjenem prostoru poroča o knjigi z najraznovrstnejšimi razpravami, katerih predmeti segajo od spomenikov neolitske dobe tja do — Vodnikovega katekizma. Moram in hočem biti kratek, označiti le na splošno vsebino te nenavadne spominske knjige in opozoriti samo na par sestavkov, katerih predmet mi je blizu in ki se mi zdijo posebno važni.

Cela vrsta člankov obravnava spomenike prazgodovinskih dob (Hoffiller, Kazarow, Stocký, Schránil), bogato je zastopana veda o grški in rimski antiki z vsemi svojimi panogami: arheologijo, umetnostno zgodovino, epigrafiko, starožitnostmi in filologijo; veliko število člankov se peča s starokrščansko umetnostjo in zgodovino, dva sta posvečena bizantinskemu vprašanju. Več kot šestdeset strani obsegajo razprave o srednjeveških in novejših umetnostnih spomenikih (med temi je tudi razprava dr. Steleta o gotskem stenskem slikarstvu na Kranjskem, o katerem je v „Zborniku za umet. zgodovino“ že na drugem mestu poročal dr. Cankar). Ostali prostor zavzemajo članki o zgodovinskih problemih srednjega veka in novejšega časa, o numizmatičnih vprašanjih, o etnografskih pojavih itd. Samo po sebi je umevno, da se veliko člankov in razprav peča z domačimi, mnogokrat izključno dalmatinskimi zgodovinskimi problemi; toda tudi od teh vodi pot mnogokrat drugam — k splošnim razvojnim vprašanjem. In prav na par takšnih člankov in na par drugih, ki si že a priori stavijo splošno nalogo, hočem za danes opozoriti. Med te spada vsekakor Heberdey „Zur Entstehungsgeschichte des griechischen Hochreliefs“, v katerem skuša avtor rešiti komplicirano vprašanje geneze grškega visokega reliefa na podlagi študija atiške plastike iz porosa. Pridružuje se

Koeppovemu nazoru, da se je iz slikarstva razvil samo ploskoviti relief, visoki relief pa je nastal neodvisno od tega iz okrogte plastike, a se ni — kakor misli Koepp — rodil sočasno najprej v dekoraciji metop, ampak je imel vse predpogoje za svoj razvoj v tempelskem timpanu. Dokler je bila tempelska zgradba še lesena, je bila dekoracija timpana okrogla plastika; kakor hitro pa je lesena arhitektura postala kamenita, se je ta plastika — iz iste snovi kakor stena za njo — začela spajati s to steno in je to prva faza razvoja visokega reliefa, ki se zrcali še v reliefih iz porosa na atenski Akropoli. — Walter Schmid obravnava v članku „Torso einer Kaiserstatue im Panzer“ enega najzanimivejših plastičnih spomenikov, ki so prišli v Solinu na dan: torzo cesarskega kipa; po snovi njegovih toreutičnih okraskov in po stilističnih kriterijih se mu ga posreči bližje določiti. Nastal je iz istega povoda kakor znamenita Gemma Augustea dunajskega muzeja: v proslavo Tiberijevega triumfa po zmagi nad dalmatinsko-panonsko vstajo. Važna so fina vprašanja o izpremembah v stilističnem čuvstvovanju, ki jih opazimo pri primerjanju tega solinskega spomenika z Augustovim kipom s Prime porte. — Prav važno vprašanje pa načne spet enkrat E. Weigand v članku „Die Stellung Dalmatiens in der römischen Reichskunst“. Predvsem pojmuje avtor rimsko državno umetnost različno od Riegla in Wickhoffa; ta umetnost je enotna samo v splošni organizaciji, samo v glavnih razvojnih linijah, — sicer pa je geografsko diferencirana, predvsem na dva glavna sestavna dela: na grški Vzhod in latinski Zapad, za kar nuditja jezik in literatura najizrazitejšo analogijo. Da določi jezik umetnost, oblik v Dalmaciji, se loti avtor natančne analize ohranjenih zgodnjih rimskih kapitelo v na dalmatinskih tleh, jih primerja s sodobnimi kapiteli v Italiji in provincah in prihaja končno do zaključka, da na balkanskem položaju začetkom dobe rimskih cesarjev umetnostne oblike prav tako niso enotne kakor ni enoten jezik: Istra in Dalmacija spadata k Zapadu. Trakija in Makedonija k Vzhodu. Spomeniki na vzhodni obali Jadranskega morja pa razkrivajo od Augustove dobe dalje tesno zvezo z italjsko-rimsko umetnostjo, — tako da spada Dalmacija v tem oziru povsem v italjsko sfero. Kako pa je z

najvažnejšim dalmatinskim spomenikom — z Dioklecijanovo palačo? Kar se tiče kapitelov, je pač tako, da so vsi v celi palači — vzhodnega tipa, kar je tudi popolnoma v skladu z grškimi znaki kamenosekov, vklesanimi v zidove. Z nadaljnjimi izvajanja pa se pisatelj postavlja v največje nasprotje s Strzygowskim in vsemi drugimi, ki vidijo v Dioklecijanovi palači arhitektonski tip čisto sirskega izvora. Po vrsti navaja za vse one pojave, ki jih tudi Hébrard-Zeiller smatra za absolutne novotarije v zgodovini arhitekture, primere, ki so časovno starejši, pri tem pa nikakor niso sirski: tako se javlja n. pr. steber spojen z lokom že v Pompejih, pozneje kot dekorativen motiv na terri sigillati iz Galije in Germanije. Motiv je znan v Rimu že v pozni republikanski dobi in torej v Dioklecijanovi palači nikakor ni nov ali prevzet iz Sirije. Isto velja za oboke na svobodnih podporah, zlasti stebrih. Motiv križanja cest odanih od lop je sicer res vzhoden, toda ne izključno sirski, ampak prav tako pogost in domač tudi v Mali Aziji. Na Malo Azijo kaže bogata uporaba križnih svodov, na zapadnorimsko arhitekturo in ne na sirsko-mezopotamsko pa kaže to, da so kupole centralnih zgradb Dioklecijanove palače: mavzoleja, vestibula in rotunde, zgrajene nad okroglim, ne pa nad kvadratnim talnim načrtom. Kratko: Dioklecijanova palača ne prinaša prvih cele vrste novotarij, res pa je, da je v njej toliko najraznovrstnejših sestavin spojenih v izrazito enoto, in ta zaključena enota je povsem nova. Palača je tvor rimske državne umetnosti in je delo maloazijskih stavbenikov na zapadno-rimskih tleh. Maloazijski mojstri so verjetni že zaradi tega, ker je bila Dioklecijanu najljubša rezidenca Nikomedija; tam se je odpovedal prestolu in od tam je odpotoval v Salona. Weigandova izvajanja se zdijo pravilna, če pa je s tem tudi že končno razrešen problem Dioklecijanove palače in rimske državne umetnosti, bo pokazala šele bodočnost.

Med razpravami, ki so posvečene starokrščanski umetnosti, zavzema nedvomno najvažnejše mesto J. Sauer „Das Aufkommen des härtigen Christustypus in der frühchristlichen Kunst“. Loteva se zelo zamotanega problema ikonografije Kristusovega tipa in ga — kakor se mi zdi — reši tako vsestransko, kakor ga je sploh mogoče rešiti. Skrbno sestavljen pregled vseh ohranjenih in znanih spomenikov privaja slednjič do

spoznanja, da oba tipa — antični, mladeniški, brez brade in drugi: bradati — nikakor nista morebiti geografsko ločena, ampak da eksistirata že prav zgodaj oba, da pa bradati tip nikakor ni da bi moral biti orientalnega izvora, ampak da se je kot reprezentativni ikonografski tip Kristus razvil prav na rimskih tleh. Rim ima že od IV. stol. dalje enotno zaključeno tridicijo tega tipa, česar niti približno nima Palestina tistega časa.

Toda dovolj. Moral bi iti članek za člankom in razvijati misli, ki se mnogokrat dotikajo vprašanj, ki porajajo vedno nova, kakor n. pr. članek Strzygowskega „Die Stellung des Balkans in der Kunstforschung“, ki je — kakor Strzygowski vedno — zanimiv in daje polno vzpodbud. Toda za vse to pač ne zadošča skromno mesto v literarni kroniki našega Zbornika. Mogoče mi g. urednik nakaže kaj prostora bolj spredaj — in takrat povem kaj drugega o par problemih, ki se jih dotikajo nekatere razprave Buličevega Zbornika.

V. M.

Starinar. Organ Srpskog Arheološkog Društva. Treća serija. Knjiga prva (za 1922). Urednik N. Vulić. Beograd 1923.

Pod uredništvom prof. Vulića je srbski „Starinar“ nastopil po vojni v prvem zvezku tretje serije novo pot. Vsebina tega zvezka je bogata in kaj raznovrstna; ne omejuje se na tzv. klasično arheologijo, ampak sega preko nje časovno nazaj v prehistorijo, pa tudi naprej v srednji vek in celo do renesanse. Pojmovanje arheologije, njenih metod in ciljev je pri takšni vsebini seveda prav raznoliko, kar pa je umevno in prav nič ne manjša vrednosti tega arheološkega in umetnostno-zgodovinskega zbornika.

Naj omenim samo na kratko članke po predmetnih skupinah, s katerimi se pečajo. V predzgodovinski del lepo uvaja dr. Čiro Truhelka s svojim tudi v stilističnem oziru dovršenim člankom „Osvrt na prehistorični rad u Bosni“, ki nudi dober pregled predzgodovinskih najdišč in problemov v Bosni ter znanstvenega dela okrog njih, pri čemer je igral skoraj najvažnejšo ulogo skromni avtor sam. V. Skrabar opozarja na par ostankov latenske dobe, ki so na nekdanjem Stajerskem zelo redki in so za to tem važnejši („Nalasci iz latenskog doba u okolini Ptuja i Maribora“). A. Dj. Karapandjić priobčuje rezultate izkopa-

vanj v Aradeu v Vojvodini, kjer so poleg obile keramike, nakita in orodja prišli na dan tudi temelji treh predzgodovinskih hiš. Živko D. Petrović objavlja na srbskem ozemlju dosedaj izolirani, zanimivi megaliti iz Sindalja z geometriškimi in figuriranimi risbami. Važen in naravnost potreben pa je pregled A. Stanojevića „Preistorijski i arheološki ostaci na Srednjem Vardaru“. Dr. J. Petrović omenja najstarejše literarne spomenike o arheologiji na Balkanu, zlasti v Srbiji. P. Skok publicira razpravo o pojavih vulgarno-latinskega jezika na napisih rimske provincije Dalmacije. — B. Saria poroča o arheoloških raziskavanjih v okrožju starega Poetovio in Mihomil Abramčić objavlja zanimiv epigrafski prispevek „Speculatores i beneficarii na nekim solinskim spomenicima“. Važen prispevek k traški arheologiji je kritični katalog Georges Seurea, „Motivni reliefi u beogradskom muzeju“, ki je dobro dopolnilo k njegovim kritičnim katalogom, izhajajočim v *Revue Archéologique*. Nekako na sredi med etnografijo in prehistorijo stoji članek N. Županića, „Maskirana glavica od pečene gline iz Vinče u Srbiji“.

Brace našega Zbornika gotovo najbolj zanima umetnostno-zgodovinski del „Starinara“. Tudi ta je prav bogat. Vlad. R. Petković je priobčil prispevek k srednjeveški ikonografiji „Kalendar in starom živopisu srpskom“ po freskah sv. Djordja v Starem Nagoričinu. D. N. Anastasijević opisuje „Otkopavnje Nemanjine sv. Bogorodice kod Kuršumlje“, ki sicer ni prineslo bogvekakšnih novih nepričakovanih rezultatov; avtor opisuje natančno neznatne ostanke fresk in napisov kakor tudi vseh najdenih predmetov. Upravičena se mi zde njegova domnevanja o tem, da je Nemanja poleg moškega samostana zgradil nekje v bližini te zgradbe tudi ženski samostan. — P. Popović objavlja dragocen material — žalibog samo zapiske brez slik, ki so propadle, — iz poletja 1912. l. o srbskih cerkvah v trikotju Vranje-Skoplje-Kriva Palanka s skopljansko okolico ter zapadno od tega trikota tja do Tetova. — Zakaj je naslovil P. Kolenđić svoj članek „Stube na crkvi sv. Ivana u Šibeniku“, mi je uganka, kajti tekst govori po arhivarnih virih, ki pa so mestoma že po parkrat publicirani, o zgodovini zgradbe šibeniške katedrale v vseh podrobnostih. Zgodo-

vinski viri so sicer dobro zbrani, seveda pa je vse to samo šele zgodovinsko ozadje, ne pa umetnostna zgodovina. — Vladimir Čorović objavlja prvo poglavje študij o hercegovskih srbskih samostanih in sicer študijo o Zavali.

Najzanimivejšo razpravo pa je nedvomno napisal Louis Bréhier: „Srpske crkve i romanska umetnost“. Razprava je zasnovana kot nekakšno dopolnilo k Milletovi knjigi o srbski arhitekturi. Kakor Millet poudarja tudi Bréhier izvornost in samostojnost srbske srednjeveške cerkvene arhitekture, ki se je ohranila tekom stoletij kljub vsem tujim, posebno bizantinskim vplivom. V pokrepitev svoje trditve izvaja paralelo med srbsko in zapadno romansko umetnostjo ter prihaja do prav zanimivih zaključkov. Izhaja od najstarejšega tipa cerkv v Raški: od pravokotne dvorane, prekrite s poloblastim banjastim svodom, ki se naslanja na dve stranski steni; ta zgradba tvori torej samo glavno ladjo brez stranskih prostorov, mnogokrat pa ima spredaj še prekrito lopo, končuje se z apsidom. Tega rudimentarnega tipa cerkve bizantinska arhitektura ne pozna, razširjen pa je po celi zapadni Evropi. Avtor, ki izvaja — sledeč Strzygowskemu — ta tip iz Orienta, odkoder so ga v Evropo prenesli meniški redi, odkriva v Franciji celo skupino romanskih cerkva, ki kažejo povsem podoben razvoj kakor srbske cerkve — v svojem talnem načrtu, v načinu, kako so zgrajene kupole, pa tudi v celi vrsti gotovih podrobnosti konstrukcije, tako da obe skupini cerkvene arhitekture gotovo izvirata iz skupnega prototipa na Vzhodu, kar je trdil tudi že Millet. Srbska srednjeveška umetnost torej nikakor ni samo „eklektična“: eklektična je pač ornamentika od XII.—XV. stol., toda arhitektura je ostala — kljub Bizancu — verna svojim lastnim prvotnim izvorom in je hodila svojo lastno pot. Najlepši dokaz njene samostojnosti je Gračanica, kjer so Srbi z bizantinskimi sredstvi ustvarili svoj „gotški“ stil. — Bréhierova razprava je predvsem prispevek k poglavju o „Bizancu, kakoršen ni bil“. Pojem Bizanca postaja čedalje jasnejši; izprva je bil ogromno širok, potem je od njega odpadel Orient, zdaj pa se je od njega stopnjema odločil tudi tisti del Evrope, ki se je zdel povsem „bizantinski“. —

Pričujoči letnik „Starinara“ je nedvomno častno rešil svojo nalogo. Sta

pa vendarle dve stvari, ki jih je treba pri tej priliki vsaj mimogrede omeniti, četudi se ne tičejo naravnost ne „Starinara“ ne njegovega uredništva. Prva stvar je žalostno dejstvo, da smo pravzaprav država ogromne arheološke preteklosti in spomenikov, da pa ta država nima svojega lastnega državnega arheološkega instituta, da je pri nas skoraj vse arheološko delo več ali manj slučajno, prepuščeno inicijativi posameznikov; kjer pa te inicijative ni ali pa kjer se inicijativi še celo stavijo zapreke, počiva vse in — kar je še huje — propada. In to v državi, ki je sosedna Grčiji in Italiji! Treba je organizirane, smotrenega, enotnega dela, treba je enotnega organa in šele takrat bo delo uspešno. To pa bo mogoče šele z ustanovitvijo državnega arheološkega instituta, ki ne bo samo na papirju, ampak bo imel na razpolago tudi dovolj gnotnih sredstev.

Druga stvar, ki mi je nehotе prihajala na misel pri čitanju „Starinara“, pa je povsem drugačnega značaja. Treba bo razbistriti pojme o tem, kaj je umetnostna zgodovina. Zunanja zgodovinska dejstva so samo ogrodje, niso pa še zgodovina „umetnosti“.

V. Molč.

Dr. Edm. Kalt, *Biblische Archäologie*. (Herders Theolog. Grundriss.) Freiburg i. B. 1924. Herder et Co. — 157 str.

Knjižica je zasnovana kot kratek priložen vodnik po obširnem polju biblijskih starožitnosti, ki so se tekom zadnjih desetletij zelo bogato razvile. Predvsem ima služiti pri teološkem študiju in je raditega tudi samo po sebi umevno, da je pisana s strogo katoliškega stališča ter da mestoma med literaturo niso navedena niti ne prav važna dela protestantske literature. Kot prvi uvod v predmet pa je vsled svoje preglednosti in literarnih podatkov vendarle porabna; kratko informira o najvažnejših vrašanjih, pri čemer pa je pojem arheologije prav široko zagrabljen, — ker obsega sploh vse: deželo in prebivavstvo, privatne, državne in verske starožitnosti. Praktičen je register, ki je knjižici pridodan.

V. M.

Pregled revij. Narodna starina (5. zv.) objavlja zbirko narodopisnih slik Nikole Arsenovića v popisu N. Zege. Arsenović (1823—1885) je bil preprost krojač iz Rettale pri Oseku, preprotoval je skoraj vse jugoslovanske dežele ter risal narodne noše in običaje.

Zbirko njegovih risb in akvarelov, po številu 383, ki je zanimiva le z narodopisnega stališča, je odkupila l. 1879. kraljevina Srbija in se danes nahaja v belgrajskem etnografskem muzeju. Med drugimi vsebuje tudi 22 slovenskih noš. V Raskrsnici (štev. 17.—18.) poroča R. Marković o nezaslišanem postopanju razsodišča za zgradbo finančnega ministrstva v Belgradu, ki je postalo medtem že predmet protesta strokovnih organizacij jugoslovanskih arhitektov. V štev. 19, pa piše dr. Boža S. Nikolajević o kiparju Ivanu Napotniku, ki se v zadnjem času bavi z obdelovanjem roževine in slonove kosti ter pripravlja razstavo svojih del v Belgradu. — Štenčeva revija *Výtvarná práce* prinaša v zadnjih petih številkah bogato ilustrirane članke o Smetanovem jubileju. Dr. J. Pečirka priobča revijam novih Smetanovih spomenikov, plaket in spominskih plošč, med katerimi dominira Bilkov spomenik za Jabkenice po samosvoji zasnovi. Isti avtor poroča o novi opremi Smetanovih oper, ki jo je z obzirnostjo in okusom napravil za Narodni divadlo prof. F. Kysela; njegovo delo ocenjuje tudi Smetanov biograf Z. Nejedlý. Z obeh člankov veje velika ljubezen in vestnost, s katero so Čehi preskrbeli zakladu svoje godbe likovno podobo. Arh. P. Janák poroča o Kotěrovi poslednji villi in jo proglašja za vzor udobne domačije. Daljši članek posveča F. X. Jiřík tovarni za fino kamenino v Týnci n. Sáz., inž. V. Dvořák pa razjasnjuje v članku „Vsedel bi se rad“ živlensko stališče napram najnovejšim zahtevam arhitekture in umetne obrti po standardtipih. Vsak zvezek revije prinaša obširno kroniko čeških in tujih umetniških zadev. — Dr. Oskar Schürer, praški urednik „Cicerona“, piše v „Veriaikomu“ (štev. 8—10.) o slikarskem delu znanega teoretika in literata Josefa Čapka. — Mesečnik za stavbno umetnost „Stavba“, ki izhaja v Pragi že tretje leto kot glasilo kluba arhitektov, propagira z reklamno intenzivnostjo novodobne stavbarske težnje, ki prihajajo v Evropo iz velikih industrijskih držav Amerike. S sliko in besedo zagovarjajo tuji in češki avtorji teorije konstruktivizma in purizma, tipizacijo v produkciji ter industrializacijo umetnosti. Principi, ki jih zagovarjajo članki, so od nekdanj last arhitektonskega mišljenja; nov pa je način, s katerim hočejo iz potreb industrije zrastle forme

cepiti na domače življenje, ne da bi vprašali za predpogoje. Zagovorniki so napovedali boj dosedanji arhitekturi, pridobitve prevzemajo shematično ter pod roko spreminjajo življenje v program. Od evropskih arhitektov in teoretikov so zastopani v „Stavbi“ Le Corbusier-Saunier (Ozenfant in Jeanneret), Walter Gropius, Peter Behrens, Perret, Eiffel, Theo van Doesburg, Westheim, Mendelsohn, Poelzig in dr. Med Čehi ima programatični konstruktivizem svoje ognjišče v „Klubu arhitektov“. Nordijci, Amerikanci in Nizozemci priobčajo v „Stavbi“ svoja dela v neposredni zvezi s temeljnimi preuredbami današnjega socialnega življenja, ki omogočajo kolektivne stavbe (stadione, aerodrome, tovarne, skladišča, trgovske velebazarje in dr.) z logično zahtevo po ekonomiji materiala in čisti, namenu ustrezajoči formi; v besedah čeških pisateljev je pa često le navdušenje za novino, ki ne računa z zaostalostjo domačih materialnih predpogojev, je nasprotno veličini tujega duha, ki vendar ustvarja nove in potrebne forme. Odtoč zagovaranja standard-tipa za vsako ceno, od tod neizbirčno določevanje enakih zakonov za produkcijo gosli, lokomotive, kloseta in umetnosti. Standard je proglašen za izraz industrijske ekonomije in za pionirja demokracije (Koula). Taka zaslepljenost mora zadeti v praksi na neizvedljivost. Kajti človek izhaja pri svojem delu od sebe in svojih življenjskih potreb, nikdar ne ustvarja normaliziranega dela, kateremu bi vsi ljudje žrtvovali svoje male, v resnici pa edino tvorne individualne zahteve. Početje vznešenjakov je absoluten kult materije, ki nikakor ne vodi v demokracijo, ker postavlja ekonomijo industrije nad človeka. Zanimivo je, da Rusija, ki je najbolj izenačila življenske pogoje svojih državljanov, ni sprejela absolutnega purističnega konstruktivizma drugje, kot v — gledališki dekoraciji. Novo stvarstvo prinaša projekte za uvedbo novozgrajenih velemest, ki naj bodo centralna pristanišča hitrega prometa, obenem pa naj nosijo velestavbe za 8 do 12.000 ljudi. Višek njihove ekonomije predstavlja hotelska uprava z osrednjo postrežbo. Projekt torej zanika družinsko samostojnost na ljubo ekonomiji; arhitekt gradi hišo, nikomur pa ne postavi doma. Corbusier, ki ve mnogo povedati o etažnih kolodvorih pod zemljo in aeroplanskih pristanih, je pozabil, da človeške individualne narave ni

mogoče reducirati na toli opevani motor. Promet, velestavba in serija so njegova gesla. Računarski arhitekt se opaja na masi in poje himno ravnilu. Standard v njegovem smislu pomeni mrtvo točko, katere se kričave mediokritete močno vesele. Za enkrat je Corbusier postavil shema in velemesto na papirju, gradilo pa bo, kot vedno, življenje. — Po enoletnem premoru je pričel izdajati založnik E. A. Seemann 58. letnik revije „Zeitschrift für bildende Kunst“ v redakciji Hermanna Vossa. Časopis predstavlja po resnosti vsebine, sodobnosti pregledov in po krasni tehnični ter ilustrativni opremi ideal umetnostne revije. Njen program obsega vse dobe in panoge upodablja joče umetnosti, med svoje sodelavce šteje najbolj znane umetnostne zgodovinarje. V prvi številki objavlja W. Bode novoodkrito Rembrandtovo mladostno sliko dveh modrijanov, ki sede debatirata ob odprti knjigi. V ostalem prinaša prvih 7 zvezkov revije prispevke A. L. Mayerja, O. Fischla, H. Vossa, H. Schmitza, O. Schürreja, E. Kühnla, U. Christoffa in dr. — La Rainaisance objavlja s člankom Borisa Ternovca reprodukcije iz ruskega oddelka letošnje beneške mednarodne razstave. Kolekcija obsega dela starejših in mlajših umetnikov iz današnje Rusije. Elementarno življenje kipi v teh delih, sveža sodobnost prihaja v novo, kipečo formo. Reprodukcie del Anjonkova, Petrova, Šikmina, Nikonova, Igorja Grabarja, Sarian Martirosa, A. Eksterjeve in R. Falka pričajo o zdravem notranjem razvoju sodobne ruske umetnosti, ki gradi oddaljeno od Evrope. — Dedalova septemberska številka vsebuje S. Aurigemin članek o mozaiku z viticami in živalmi v poznorimski vili Zliten v Tripoliju in veliko biografijo G. Fiocca o slikarju Francescu Maffei (1625—1660). Oktoberska številka prinaša začetek M. Salmijevga popisa zaklada milanske stolnice in C. Gambovo razpravo o fiorentinski tvorbi slikarja Sebastiana Riccija. Vsi članki so izvrstno ilustrirani, deloma celo v barvah. Urednik U. Ojetti je napisal v kroniko septemberske številke ponoven poziv italijanski javnosti, naj zahteva povračilo stotine Tiepolovih risb iz posesti tržaškega mestnega muzeja, ki se nahajajo od l. 1917. v varstvu ljubljanskega muzeja. F. M.

RAZSTAVE.

Na slavnosten način je bila 23. novembra otvorjena v Jakopičevem paviljonu razstava slovenske umetnosti, ki jo je priredil M. Jama. Razstavna kolekcija obsega dela Karle Bulovčeve, Riharda Jakopiča, Matije Jame, G. A. Kosa, Frana Klemenčiča, Ivane Kobilce, Ivana Napotnika, Anice Sodnik-Zupančeve, Sase Santla, Ivana Vavpotiča, Brunona Vavpotiča, Ferda Vesela, Ivana Zajca in Frana Zupana, vsega skupaj čez 150 števil. Dolgo pričakovana razstava nudi precejšnje umetniške vrednote. V prvi vrsti obsega dela starejših umetnikov, ki po večini že dolgo niso ničesar razstavili. Listo mladih, resnih umetnikov pa bi bilo treba precej spopolniti, če bi hoteli prireditelji pokazati življenjsko potrdilo svojih lastnih stremeljenj.

V Mariboru so razstavili svoja dela slikarji Ivan Kos, Stiplovšek in Pirnat v dneh 28. sept. do 19. okt.

„Mánésova“ razstava se je preselila iz Ljubljane v Zagreb, kjer je bila otvorjena 16. nov. v prisotnosti zastopnika čsl. ministrstva prosvete, dr. V. V. Štecha in slikarja O. Konička. — Pri Ulrichu je razstavil Marko Rašica pokrajine iz Primorja in Dalmacije.

V Belgradu je priredilo društvo upodobljajočih umetnikov „Lada“ v dneh 25. okt. — 15. nov. svojo jubilejno razstavo, ki je našla pri publiki malo odziva. Istočasno je imela razstava marin proslulega A. Hanzena pod pokroviteljstvom „Jadranske Straže“ nepričakovano obilen obisk in gnoten uspeh. Ker so nastopile med kupci slik neznatne vrednosti celo najvišje osebe državne reprezentance, je narekovalo ogorčenje umetniških krogov belgrajškemu udruženju likovnih umetnikov protest, naslovljen publiki in oblasti, v katerem se ugotavlja kulturna mizerija današnje belgrajske družbe.

V Pragi sta otvorila 31. okt. v dvorani „Mánésa“ razstavo svojih slik Belgrajčana Petar Dobrović in Branko Popović. Češka kritika ju je ugodno ocenila; razstavo je posetil tudi prezident republike. T. G. Masaryk, nekaj del je nakupila Moderna galerija. — Od 1. do 23. nov. je priredila amsterdamska „Vereeniging St. Lukas“ v Občinskem domu veliko razstavo nizozemske moderne umetnosti z deli 57ih umetnikov neambiciozne zmernosti.

F. M.

Mednarodno razstavo sodobnih slikarskih in kiparskih del je priredilo Društvo za gojitev moderne umetnosti na Dunaju v poslopju Secesije meseca septembra in oktobra. Na razstavi ni bilo zbrano vse, kar je značilno za sodobno umetnost, toda prireditelj je bila vendar dovolj jasna slika sedanjih umetniških stremeljenj v Evropi. Razstavili so Francozi, Nemci, Holandci, Čehi, Rusi, Švedi, en Rumun in so se med zastopniki teh narodov izbrali samo umetniki iz poimpresionistične dobe. Kljub mednarodnemu izmenjavanju forem, po katerem tvori moderna Evropa že neko umetniško enoto, so se na tej razstavi očitno pojavile tudi razlike v umetniškem udejstvanju posameznih narodnih organizmov. — Najbolj konservativne so se pokazali Severnjaki, ki boječe skušajo hoditi za drugimi, a se ne morejo prav odtrgati od realističnega impresionizma. — Najmanj samosvoji so Nemci, v katerih se križajo vsi mogoči vplivi, zlasti pa oba odločilna, francoski in ruski, in ki se zdijo najbolj teoretski, doktrinarni in zato suhoparni ter umetniško nekako neiskreni. Na razstavi jih je najbolj zastopal Kokoschka s sijajem svojih barev in vizionarnostjo svojih portretov. — Ruska umetnost ni pokazala na tej razstavi svojega pravega značaja, toda bila je tudi tu med vsemi najekstremnejša po abstraktnosti svojih upodobilcev; noben kulturni narod Evrope nima tako mlade moderne umetnosti kot Rusi in se zato nobenemu ni bilo tako lahko otresti stoletne tradicije. Kandinski je razstavil zgolj brezsnovne barvne kompozicije (z naslovi: „Schwarzer Fleck“, „Sich aufhellend“, „Gelbe Begleitung“). Chagall svoje fantazije o življenju, skomponirane brezčasno in brezprostorno, Arhipenko abstraktne anatomske studije. — Največji mojstri so vendar še vedno Francozi. V njihovem delu najdemo početke vsega, kar se je drugod v neštetihi stilnih inatičah ponavljalo: kubizem (Léger), abstraktne barvne kompozicije (Gleizes), a tudi čudovite, skoraj v zmislu naturalističnega impresionizma izvedene slike iz narave (Pascin). Reforma modernega slikarstva, ki se uveljavlja v Franciji, se udejstvuje v dveh smereh, če so bila razstavljena dela dovolj značilna za Francoze; pojavlja se a) težnja po najprvotnejši formi teles z močnim poudarkom konture in plastične razsežnosti, ki sta jo na razstavi najbolj izrazila Dérain in

Herbin in ki ji je med Slovenci najbližji Pilon; b) težnja po dematerializaciji pojava, toda v mejah konture. V tem oziru je zopet največje presenečenje Picasso. Razstavil je „Gitaro“ iz l. 1920., ki je razkrojena, po znani njegovi metodi, v peter mozaik posameznih delov predmeta, toda na častnem mestu francoske dvorane visi njegov „Zenski portret“ iz l. 1923., ki je docela drugačen. To je skrajnje enostavna slika, izvršena pravzaprav samo v dveh barvah, v modri (obleka) in rjavi (kožuhovina okrog vrata in naslanjač); preko bleščeče belega in neznansko nežnega obličja pada še roznata senca. Ta slika ni pojem o osebi, kar hočejo biti nemški portreti, a tudi ne telesna resnica, marveč živ in prisrčen spomin na portretiranko. — Čehi niso bili ne drugi ne drugačni nego na svoji razstavi v Ljubljani. — Plastika je kazala vse faze od prehistoričnega primitivizma in filozofskega konstruktivizma do naturalističnega akta; med njo je bilo komaj kaj boljšega od Štursovih del. I. C.

RAZNO.

Hynaisov jubilej. 14. decembra izpolni češki slikar Vojtěh Hynais sedemdeseto leto svojega življenja. Njegova

domovina mu pripravlja za ta dan izredne slovesnosti in v Občinskem domu se otvori velika razstava Hynaisovih del, ki naj pokaže narodu številno umetniško produkcijo mojstra. Hynais, ki je dete dunajskih Čehov, je potoval po odhodu iz Feuerbachove delavnice po Italiji ter se pozneje naselil v Parizu. Kot mladenič se je vživel z enako intenzivnostjo v klasiko kot pozneje v pestro slikarstvo francoske sodobnosti, a vendar njegovo lastno delo ni bilo nikdar le eklektično. Hynaisovo šolanje je bilo vzor resne in vestne ljubezni do poklica, smer pa mu je narekovala njegova v bistvu melodijozna slovanska narava. Kot je bil sam svoj v Parizu, tako je tudi domovini dal zaokrožene umetnine, ko je naslikal okras za praško Narodno gledališče in njegov največji ponos, glavni zastor. Od l. 1895. je profesor na praški akademiji; ostal je vkljub nepretrganemu delu čil in duševno prožen ter se rad spominja velikih dni svoje mladosti, ko sta mu bila prijatelja davno umrla brata Janez in Jurij Šubic. Pa tudi kot praški profesor je Hynais imel nekaj mladih Slovencev v svoji delavnici; vzroka dovolj, da tudi „Zbornik“ čestita sivemu mojstru, čigar delavno življenje je prineslo češkemu narodu tako obilen plod!

Razstava slovenskega portreta.

Narodna galerija hoče nadaljevati nazorno proučavanje naše umetnostne preteklosti, ki ga je pričela pred dvema letoma z veliko zgodovinsko razstavo slovenskega slikarstva. V programu ima niz historigičnih razstav posameznih dob in panog umetnosti, ki naj omogočijo podrobnejši pogled v preteklost naše tvorbe. Kot prvo točko tega programa hoče Narodna galerija spomladi l. 1925. uresničiti veliko razstavo slovenskega portreta, ki naj obsega dobo od začetka 17. stol. do danes. Da bo mogla izvršiti svoj namen z dobrim umetniškim uspehom, potrebuje vsestranske pomoči in sodelovanja z dejanjem in nasvetom. Zato se obrača na slovensko javnost s prošnjo, naj ji javi nahajališča za razstavo primernih portretov brez ozira na provenienco; lastnike takih del pa prosi, naj ji javijo njih število in velikost ter naslov portretiranca. Ko bodo na ta način zbrani podatki o materialu, bo Narodna galerija z ogledom na licu mestu izbrala za razstavo važna dela in prosi že danes lastnike, naj jih z ozirom na veliko kulturno vrednost njenega podjetja posodijo; obvezuje se, da jih brez poškodbe in pravočasno vrne lastnikom. Vsi podatki in prikladi naj se naslovijo: Narodna galerija, Ljubljana, Šolski drevored.

Narodna galerija v Ljubljani je izdala 1. zvezek
„Knjižnice Narodne galerije“:

DR. JOSIP MAL

ZGODOVINA UMETNOSTI

PRI

SLOVENCIH, HRVATIH IN SRBIH.

SODBA KRITIKE:

„... To je zanimiva knjiga po bogastvu zbranega materiala, tako da se mi zdi dolžnost ne le nasproti bratski Jugoslaviji, ampak v prvi vrsti nasproti nam samim, ki nam je ta kultura takorekoč neznan svet (in vendar le tako čudovit), da bi imeli to knjigo kmalu v češkem prevodu. To bi bil v resnici zaslužen čin. . . . toplo priporočamo to knjigo vsem, ki znajo pri nas slovensko.“

I. R. Marek v „Narodnih Listih“, Praga.

„... Hvalevreden je napor pisatelja, s katerim nam je dal sintetično knjigo naše umetnosti, ki jo bodo vsi s pridom uporabljali, posebno pa oni, ki jo bodo rabili kot gradivo za obširnejša dela.“

„Trgovinski Glasnik“, Belgrad.

Knjiga stane broširana 52.— Din. in kartonirana 59.— Din. Za člane Nar. galerije broš. 40.— Din., kartonirana 46.— Din.

Natisnil J. Blasnik nasledniki v Ljubljani.
